ספרי מוסר · מחברי זמננו · בלבבי משכן אבנה

בלבבי משכן אבנה - ג

הרב איתמר שוורץ

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בלבבי משכן אבנה - ג

הרב איתמר שוורץ

מקור הטקסט: תורת אמת · רישיון: CC BY-NC-SA 2.5

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בלבבי-משכן-אבנה-ג/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
ענף א' 5
ענף ב' 6
ענף ג' 8
ענף ד' 10
ענף ה' 12
ענף ו' 13
ענף ז' 16
פרק ב - תורה 18
ענף א' 18
ענף ב' 20
ענף ג' 21
ענף ד' 23
ענף ה' 25
ענף ו' 27
פרק ג - תפילה 29
ענף א' 29
ענף ב' 31
ענף ג' 32
ענף ד' 34
ענף ה' 36
ענף ו' 38
ענף ז' 40
פרק ד - חסד 42
ענף א' 42
ענף ב' 44
ענף ג' 46
ענף ד' 47
ענף ה' 49
פרק ה - מוסר 51
ענף א' 51
ענף א' 53
ענף ב' 55
ענף ג' 57
ענף ד' 59
ענף ה' 60
ענף ו' 62
ענף ז' 64
ענף ח' 65
ענף ט' 67
ענף י' 69
פרק ו - אמונה 71
ענף א' 71
ענף ב' 72
ענף ג' 74
ענף ד' 75
פרק ז – קובץ מאמרים 77
מאמר א' 77
מאמר ב' 79
מאמר ג' 81
מאמר ד' 83
מאמר ה' 85
מאמר ו' 87
מאמר ז' 89
מאמר ח' 92
מאמר ט' 94
מאמר י' 96
מאמר יא' 98
מאמר יב' 100
מאמר יג' 103
מאמר יד' 105
מאמר ט"ו 107

מאמר ט"ז 109
מאמר י"ז 111
מאמר י"ח 113

הספר הודפס בעבר בצורה שונה בשם פרקי הדרכה לבן תורה

פרק א

ענף א'

אהבת ה'

כתיב "ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך" (דברים ו, ה) כתב בספר מכתב מאליהו (ח"א ע' 50) תגדל מדריגת אהבת השי"ת, אשר תכבד לקנותה, וימעטו מאוד אשר יקימו את המצווה הראשונה בקריאת שמע ואהבת את ה' א' וגו'. דבריו ברור מללו, "וימעטו מאד אשר יקיימו את המצווה וכו'".

א"א לחיות בלי אהבת ה'

כידוע ישנם ג' עמודי העבודה - היראה, אהבה, דביקות, והדביקות תולדת האהבה, ואלו הם ג' עמודי האדם. נמצא שאף אם כבר זכה האדם ליראה אמיתית (יזכנו ה' ית' שנזכה כולנו לזה), מ"מ חסרים לו עדיין ב' עמודים, אהבה ודביקות. הקדמת דברינו אלה נועדה שהקורא הנלהב טרם ינסה לעבוד ולקנות אהבת ה', יבין ערכה וגודל חשיבותה. וכאשר יבין זאת, ויפנים הדברים אל לבו כראוי וכנכון, תיולד בו תשוקה עזה לקנותה מפני ב' טעמים - א': מפני ההבנה שאילו ישאר במצבו עד עתה וכך ימשיך בחייו ללא אהבת ה', חייו אינם חיים, כשם שא"א לנסוע במכונית עם גלגל אחד כך א"א לחיות עם רגל אחת עם יראת ה' בלבד, כי עדיין נחסר לו את עיקר הוית האדם. ב': לאחר התבוננות יקר וערך אהבת ה' תיולד בו תשוקה לקנותה מפני מעלתה.

מהי מהות האהבה

תחילה נבאר מהי אהבת ה', ובע"ה בהמשך הדברים נבאר דרכים ועצות מעשיות כיצד לקנותה.

אהבה בגימ' אחד כנודע. נבאר, עולם האהבה הוא סוד עולם האחדות, טבע האדם שאוהב את בניו מפני שמרגיש אחדות עמם, מרגיש שהם חלק מן ההויה שלו. וכן אדם אוהב את אשתו, מפני שהיא אחד עמו, כדכתיב "זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי" (בראשית ג, כג), מ"מ ענין האהבה הרגשת אחדות עם הנאהב.

עד עתה עסקנו במשל, עכשיו נעסוק בנמשל - אהבת ה'. אהבת ה', ענינה הוא הרגשת האחדות עם הקב"ה, כנס"י נקראת פעמים כלתו של ה' ית' "זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך" (ירמיה ב, ב), ופעמים נקראת בניו של מקום "בני בכורי ישראל". וכשם שיש אהבה ואחדות בין חתן לכלתו ובין אב לבתו, כן יש אהבה ואחדות בין הקב"ה לכנס"י.

לאהבת ה' אפשר להגיע רק ע"י הנשמה

נבאר ונרחיב הדברים. האדם מורכב מב' חלקים, נשמה וגוף. הגוף חומרי ונפרד בטבעו משורשו, אולם הנשמה הק' היא חלק אלוק' ממעל, ומכיון שהיא חלק מן הבורא ית' בה שייך ענין האהבה (לאחר שזכה האדם ונשמתו אוהבת את הבורא בגילוי, אפשר ויזדכך וגם בשרו החומרי יזכה לכך, כדכתיב "לבי ובשרי ירננו אל אל חי"). ממוצא הדברים נלמד שבכדי להגיע לאהבת ה', א"א שהאדם יפעל עם גופו, וינסה להרגיש בו את אהבת ה', מכיון שהגוף נפרד מן הבורא וענין אהבה כולו ענין של אחדות. אלא ברור הדבר שהדרך לכך היא רק ע"י הנשמה הק', ומכיון שהנשמה הק' היא חלק אלוק' ממעל, לכך כל ענינה הוא סוד האחדות עם הבורא ית'.

שאלה ששואלים רבים

אולם כאן ניצבת שאלה ששואלים רבים שעדיין לא זכו לאהבת ה' (ה' יזכם במהרה), כיצד אפשר לאהוב את הבורא ע"י הנשמה, הרי הנשמה היא בלתי מושגת לאדם, וכיצד שייך להשתמש בדבר שאינו מושג? אולם האמת היא ששאלת השואלים מעידה על מדריגתם, שרחוקים הם מעצמם, רחוקים הם מנשמתם, ולכך שגו במחשבתם שהיא בלתי מושגת לאדם, אולם האמת היא שהיא מושגת לאדם השגה חושית גמורה, והיא עצם הויתו של האדם. מי שלא טעם את הרגשת נשמתו לא טעם טעם אמיתי של חיים מעולם.

האדם זקוק להדרכה כיצד להגיע לנשמתו

סיכומם של דברים, בכדי להגיע לאהבת ה' מוכרח האדם להשתמש בנשמתו ולא בגופו, א"כ שומה עלינו להראות את הדרך לאדם כיצד להגיע לעצמו, לנשמתו, שהיא היא הויתו. וכאשר יזכה להשיג את נשמתו, ממילא תופיע בו מידת אהבה שהיא תולדה של האחדות, אחדות הנשמה עם בוראה. ענין זה יבואר אי"ה בענף הבא.

ענף ב'

האדם מורכב מב' חלקים נשמה וגוף

כתב הרמח"ל (דרך ה' ח"א, פ"ג): "גזרה החכמה העליונה, שיהיה האדם מורכב משני הפכים, דהיינו - מנשמה שכלית וזכה, וגוף ארצי ועכור, שכל אחד מהם יטה בטבע לצדו, דהיינו - הגוף לחמריות והנשמה לשכליות. ותמצא ביניהם מלחמה וכו' ולאדם יכולת להשפיל חמרו לפני שכלו ונשמתו".

החומר מעלים את הנשמה

לאחר שבררנו בענף הקודם שבכדי להגיע לאהבת ה' מוכרח האדם להשתמש בנשמתו, שהיא ורק היא חלק אלוק' ממעל. עתה שומה עלינו לבאר מה מפריע לאדם להגיע לנשמתו. בתוך דבריו דלעיל כתב הרמח"ל בלשון זו, "ואם יניח האדם שינצח בו החומר

- הנה ישפל הגוף ותשפל נשמתו עמו". כלומר שקיעות בתוך החומר מונעת גילוי של הנשמה.

עתה נבאר הדברים בהרחבה. האדם מורכב מג' חלקים: נשמה, שכל וגוף (יש שכל טבעי ויש שכל של נשמה). בתחלה, בשעת ביאת האדם לעולם, הכח הפועל בו באופן טבעי הוא "הגוף". אח"כ עם גדילתו מתפתח שכלו. אולם כמה שולט שכל האדם וכמה שולטים כוחות הגוף, כאן נקודת בחירת האדם (בשלב מאוחר יותר נבאר אי"ה כיצד עולים מן השכל אל הנשמה). ובזה יש שינוי גדול בין נפשות בני האדם. חלק גדול מבני האדם הכח היותר פועל בהם הוא הגוף, והשכל טפל ומשמש רק באחוזים נמוכים. לעומתם יש בני אדם שבטבעם נולדו עם שכל בריא ותקיף ועיקר ממשלתם הוא ע"י השכל, אולם מ"מ מידי שליטת הגוף לא יצאו. אלו ואלו חובתם ועבודתם להשליט את השכל על הגוף שהוא יהיה השליט ובעל הבית באדם. עבודת האדם להשליט את השכל על הגוף יש לה ב' פנים, סור מרע ועשה טוב. כלומר "סור מרע", ביטול כח הגוף. "עשה טוב", בהגברת כח השכלי וחיזוקו ע"י התבוננות מרובה.

על האדם להתרחק מחיי גשמיות

נבאר את הדברים. כתב הרמח"ל (מס"י פי"ג):"הפרישות היא תחילת החסידות". (החסידות עינינה אהבת ה' עיין מס"י פי"ח). כלומר זהוי תחילת הכניסה לעולם פנימי, לעולם של נפש, יציאה מן החיצוניות אל הפנימיות. מהי פרישות? פירש לנו הרמח"ל (שם) בשפה נאה וז"ל:" הרי לך הכלל האמיתי: כל מה שאינו מוכרח לאדם בעניני עוה"ז ראוי לו שיפרש מהם וכו', משפט הפרטים על פי הכלל הזה אינו מסור אלא אל שיקול הדעת", עכ"ל.

הפרישות מוכרחת לבוא בהדרגה

אולם אל לו לאדם לשכוח את הכלל היסודי של הרמח"ל (מס"י פט"ז) וז"ל "וממה שצריך ליזהר בקנית הפרישות הוא, שלא ירצה האדם לדלג ולקפץ את הקצה האחרון שבו רגע אחד, כי זה ודאי לא יעלה בידו אלא יהיה פורש והולך מעט מעט, היום יקנה קצת ממנו ומחר יוסף עליו מעט יותר, עד שיתרגל בו לגמרי, כי ישוב לו כטבע ממש", עכ"ל. בדברים אלה נתברר לנו היטב החלק של ה"סור מרע", פרישות והסתלקות מכל ענין חומרי שאין בו צורך (ככל שהאדם מתעלה, מתברר שעוד ועוד דברים אינם נצרכים לו ופורש עוד ועוד) ועי"כ מבטל האדם את גופו.

השכל של האדם מוכרח להיות ער ופועל כל הזמן

עתה נבאר את החלק של ה"עשה טוב", פיתוח כח השכל. הדבר מורכב מב' חלקים - כמות ואיכות. על ענין הכמות כתב הרמח"ל בדרך עץ החיים וז"ל: "החכמים הולכים וחשוב תמיד, לא יפנו דעתם מזאת ולכך יצליחו בכל מעשיהם", עכ"ל. כלומר, הכח

השכלי חייב שיהיה ער ופועל כל הזמן, על האדם לעשות מלחמה עיקשת עם עצמו, לא להרפות את כח החשיבה (צריך זהירות לא לעשות זאת באופן קיצוני בבת אחת, כנ"ל בענין הפרישות).

על האדם לחשוב מחשבות עיוניות ולא שטחיות

זה במה שנוגע לחלק הכמות של החשיבה. אולם, החלק היותר נכבד וקשה הוא חלק האיכות. כלומר, שהמחשבות לא תהינה מחשבות שיטחיות אלא מחשבות עיוניות. על האדם להרגיל את עצמו להיות שקוע כל הזמן במחשבות של תורה, יראה, אהבה ועבודה. בכל מצב שמחשבתו תהיה שקועה בג' דברים שהעולם עומד עליהם: תורה, עבודה וגמ"ח. זוהי מלחמה פנימית, אולם, לכשינצח יהפוך הדבר לטבע, ואז יוחלש מאד כח הגוף, והכח המושל והשולט בו יהיה הכח השכלי. ניעץ לאדם בשלב זה לא לשכח את דברי חז"ל "כל ההתחלות קשות". אולם, יש לזכור שזה רק בהתחלה.

מעקב תמידי אם מחשבתו פועלת

יש מחשבה ויש מודעות למחשבה. כוונתינו כאן עתה לא למחשבה גרידא, אלא למודעות מחשבתית. פעמים שאדם לומד סוגיא ומחשבתו פועלת, אולם נסחף עם זרם הלימוד ואינו מודע למחשבתו, עיקר העבודה לא רק על החשיבה, אלא על המודעות למחשבתו, כלומר שיש לו מודעות שחושב.

ענף ג'

"וידעת היום"

לאחר שזכה האדם והכח השולט בו הוא הכח השכלי, עתה שומה עליו לקיים את דברי הפסוק "וידעת היום והשבת אל לבבך".

חכמה בינה דעת

נבאר, מח האדם מתחלק ל - ג' חלקים: א. חכמה. ב. בינה. ג. דעת. נפרש, חכמה - ידיעת הדברים כפי שנקראים כתובים או נשמעים בעל פה. בינה - הבנת הדברים לעומקם והרחבתם וקליטת הדברים על כל היקפם. דעת - לאחר שהדברים מבוררים אצלו כל צרכם, ענינו של הדעת הוא חיבור גמור בין המשכיל למושכל. כלומר, שמחשבתו מחוברת ודעתו תקועה בדברי החכמה שלמד, עד שהוא והחכמה נעשים כהויה אחת החכמה נעשית אצלו לעצם הויתו וכל עיסקו אינו אלא בה. הדבר אינו נמדד רק בכמות, בזמן, כמה זמן עוסק בחכמה, אלא בקביעות שכלית פנימית, עד אשר באופן טבעי שכלו שקוע מאד מאד בתוך החכמה. (מי שתורתו בבחינת דעת, עליו אמרו, בה יושב ומהרהר תמיד). כשהפסוק אומר לנו "וידעת היום והשבת אל לבבך", הפסוק מגלה לנו שהדרך להשיב דברים אל הלב אינה לא ע"י חכמה ולא ע"י בינה אלא דוקא ע"י "וידעת". רק דעת בכחה

להעתיק את הידע השכלי להבנת והרגשת הלב. מתוך קביעות וחוזק המח בבחינת דעת, הדבר מכה שורשים בנימי הלב עד אשר יבקע ויחוש אל אלוקיו.

המחשבה צריכה שתהיה זכה וברורה

עלה בידינו שאין די שהאדם יהיה שקוע במחשבתו כל הזמן בעניני תורה, יראה, אהבה עבודה. אלא, בנוסף לכך צריך שהכח החושב יפעל בחוזק ובתוקף, מחשבה זכה, מחשבה ברורה. ודאי שכל זמן שאדם איננו זך וטהור קשה עליו לחשוב מחשבות זכות וחדות. אולם, כל אדם לפי מדריגתו ישתדל בזאת כפי כחו עתה במדריגה בה הוא נמצא.

השכל קשה לו לעבור מנושא לנושא

אחד מן הדברים המונעים ביותר את האדם מלחשוב מחשבות זכות וחזקות הוא הטירדה העולמית. נבאר, טבע האדם שאינו יכול להתרכז בכמה ענינים ואינו יכול לצאת בקלות מנושא לנושא. וכ"ש בגמ' שבת (ג:) "לא אמינא לך כי קאי רבי בהא מסכתא לא תשייליה במסכתא אחריתי דילמא לאו אדעתיה". ופרש"י: "כלומר שאין לבו למס' זו", עכ"ל. כלומר השכל יכול לעבור בקלות (יחסית) מענין לענין, אולם לבו של האדם קשה לו מאד לעבור מנושא לנושא. מי שכל חייו פועל עם שכלו אינו מרגיש כל כך קושי לעבור מנושא לנושא. אולם מי ששכלו מהודק עם לבו קשה לו מאד לשנות נושא בתכיפות.

האדם מוכרח להיות שקוע רק בנושא אחד

ענין זה שייך בו ב' חלקים: א. ריבוי ענינים בגשמיות. ב. ברוחניות.

נפרש, בגשמיות. טבעו של עולם בזמנינו שכולו מלא טירדות, תשלומי חשבונות, טלפון, פלאפון, קניות וכו' וכו', האדם כולו טרוד ועסוק אין לו מנוחה נפשית. זהו אחד מן המפריעים הנוראים למחשבה זכה. מחשבה זכה שייכת באדם רק כאשר הוא רגוע ושליו. ולכך העיצה היעוצה שהאדם יסלק מעצמו כל ענין שאין לו בו הכרח, "וטוב פת חריבה ושלוה בה". כי עיקר מה שנצטרך בעבודת ה' בתחילה הוא מנוחה ושלוה. וגם אותם חלקים שהם הכרח יקבע להם זמן מתי לעסוק בהם, ובשאר היום לא יחשוב בהם אלא יהיה לבו פנוי לעבודת בוראו.

זוהי נק' קצת קשה, מכיוון שהמחשבות צצות ועולות מאליהם. אולם זהו חלק מן העבודה להסיר מחשבות שאין בהן תועלת. הדבר נצרך שיעשה באיטיות ובהדרגה.

כמות על חשבון איכות

עתה נעבור לחלק השני, הטירדה הרוחנית. מצוי היום מאד שהאדם טרוד בכמה נושאים של לימוד, עיון, בקיאות, הלכה, חזרה, משניות, שמירת הלשון וכו'. ובכל נושא רוצה לדעת היטב, וגם מעמיד לעצמו הספק בכל אחד מן הנושאים. צריך לדעת שא"א שהלב יהיה בכל כך הרבה ענינים, האדם מוכרח לבחור לעצמו נושא אחד שהוא העיקרי ושם

יהיה לבו נתון (במדריגה גבוהה יותר, הלב נתון לענין "לשמה". וכל מה שעושה עושה "לשמה", ואין סתירה מאחד לשני, מכיון שיש נק' פנימית המאחדת את הכל. אולם כל זה שייך רק כאשר ענין "הלשמה" בוער וחי בכל רגע). צריך זהירות יתירה שענין הכמות הנלמדת לא יבוא על חשבון נתינת הלב בתוך הלימוד, וכלשון רש"י "שאין לבו למסכת זו". רש"י דייק בלשונו "לבו" ולא רק "שכלו". כאשר יזכה האדם ויהיה לו ענין אחד שבו יעסיק את עצמו מבוקר עד הלילה, יתפתח בו הכח השכלי היטב, ולאט לאט יחדרו הדברים אל לבו.

בענף הבא נעסוק בע"ה באילו מחשבות יש לחשוב בכדי לבקוע את אטימות הלב.

ענף ד'

אמונה בהשגחה פרטית

בפרק זה נבאר אלו מחשבות מוטל וראוי הוא לאדם שיחשוב בהם בתמידות מלבד עסק התורה. תחילת יסוד ובנין האדם נצרך שיקבע בדעתו דברי ר' חנינא (חולין ז' ע"ב):"אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה שנאמר (תהלים ל"ז) 'לה' מצעדי גבר כוננו', (משלי כ') 'ואדם מה יבין דרכו'. דברי ר' חנינא אלו אינם פרט בעבודתו של האדם, אלא יסוד ובנין לכל צורת החיים האמתיים. ר' חנינא כלל בדבריו את כל העובר על האדם בכל שנות חייו בכל רגע ורגע מזמנו, אין שום דבר במקרה, הכל מחושבן ומדוקדק לחלוטין. דברי ר' חנינא אלו ידועים כמעט לכולנו, אולם עיקר העבודה של האדם להפנים את יסודו של ר' חנינא ולחיות לפיו, להתאים את כל צורת החיים ליסוד זה. ושהיסוד יהיה מוצק וחזק, ב"ה יהיה אפשר לבנות עליו בנין הגון.

עצות מעשיות כיצד לחיות בהשגחה פרטית

עתה נתבונן כיצד היא הדרך להפנים את יסודו של ר' חנינא. ניקח לדוגמא, אדם קם בבוקר מתפלל ואח"כ יוצא מביתו לכיוון האוטובוס וממתין לבואו, מטבע הדברים שפעמים יש עכוב בביאתו של האוטובוס עקב פקקי תנועה. אולם האדם ממהר ושעתו קצרה, ומכך גם נולד קוצר רוח. אולם דרך זו איננה תואמת את יסודו של ר' חנינא. אילו מאמין האדם שהכל בהשגחה פרטית ממנו יתברך ואין שום מקרה, יתרה מזו האדם מודע לכך שהקב"ה רצונו להיטיב לבריותיו וכל מעשיו אינם אלא הטבה (אעפ"י שאנו איננו מבינים בכל דבר האיך טמון הטבה בכך, מ"מ כל אדם שמעט התבונן מבין שלא שייך להבין את הבורא, מכיון שהאדם חכמתו מועטת ומוגבלת, וחכמתו של הבורא אין סופית ובלתי מוגבלת, והיאך יבין האדם המוגבל את הבלתי מוגבל. אין לו לאדם אלא להאמין בתמימות עמוקה ש"כל מאן דעביד רחמנא לטב עביד"). נמצא שאין רע כלל, וכל מה שקורה הכל אינו אלא טוב, אלא שאני אינני

מבין זאת, מ"מ הדבר טוב. וכי על טוב יש להגיב בקוצר רוח וחוסר סבלנות? אין דבר שנעשה "בדיעבד" אצל הבורא יתברך, הכל מתוכנן ומדוקדק מלכתחילה.
נקטנו דוגמא אחת בלבד, אולם הקורא המשכיל יבין מדעתו ויקיש לשאר מקרי האדם, ויחיה לפי יסוד זה את כל חייו. על האדם מוטל להתבונן ביסוד זה עשרות פעמים ביום, בכל פעם רגע קט (ראוי גם שיקבע זמן ביום, כגון סדר מוסר וכדומה, שאז יעמיק בדעתו במיוחד, ממילא אח"כ יעשה הדבר בקלות יחסית.) שהכל מדוקדק ומחושבן, והכל לטובה. כך יקבע האדם בשכלו ובלבו את יסוד האמונה.

תפילה על כל פרט ופרט

מי שחי כך את חייו, מן הראוי שיעלה מדרגה נוספת. והיא, כיון שנקבע בלב האדם שהכל מושגח ומדוקדק היטב ע"י הבורא יתברך, נמצא שהכתובת היחידה לכל דבר היא רק הבורא יתברך, ואין לנו עסק ומשא ומתן רק עמו יתברך.
ולכך, לפני כל מעשה ומעשה שהאדם עושה עליו לבקש ולהתחנן מלפניו יתברך שיתן לו מבוקשו על הצד הטוב ביותר.

דוגמאות מעשיות על מה להתפלל

ניתן לכך כמה דוגמאות. אדם מתישב ללמוד, מנין לו שיהיה לו את כח הריכוז לשבת ללמוד כראוי? וכן מנין שיזכה להבין כראוי ללא קושיות שאין עליהם מענה?
אם אדם יודע ומרגיש שהכתובת היחידה שיכולה לעזור לו היא רק הקב"ה, ממילא אליו הוא יפנה בתפילה שיעזור לו ללמוד ולהבין כראוי.
ניקח דוגמא נוספת. אדם יוצא לסדר כמה דברים. מטבע הדברים שפעמים יש עכובים והדבר לוקח זמן רב ואדם מכלה את זמנו. הדרך הראויה היא שלפני שיצא מביתו יתפלל תפילה קצרה בלשונו: "רבש"ע עזור לי שאגמור לסדר את דברי מהר ככל האפשר למען לא אכלה את זמני". כן יבין
האדם לכל שאר פרטי ומקרי החיים, שיקדים תפילה קצרה לכל דבר, מתוך תחושה עמוקה שרק הבורא עולם יכול לעזור לו בכל דבר.

בדרך זו דרכו גדולי ישראל

אל יראה הדבר זר בעיניך קורא יקר. דע לך שגדולי הדורות השתמשו בעצה זו עשרות פעמים ביום, ותפילה קצרה היתה על לשונם תדיר, וכך קשרו עצמם לבורא עולם לאורך כל היום, עד אשר נקבע בלבבם קשר אדוק ואמיץ לבורא עולם. ענף זה יסודי מאוד ועל כן מומלץ לחזור עליו מספר פעמים.

ענף ה'

טהרת הלב

לאחר שזכה האדם והאמונה בהשגחה פרטית קבועה בלבו וכן פיו ולבו ממללים תפילה לפני כל מעשה ומעשה שיצליח ה' דרכו, עתה שומה עליו לטהר את לבו לפניו יתברך (בע"ה בענף הבא נשוב ונעסוק בהתבוננות המוטלת על האדם שעיקרה לאחר טהרת הלב). ב"ה נבאר כיצד לעשות זאת. תחילה, נגדיר את הדבר במילים קצרות ואח"כ נבאר את הדברים.

טהרת הלב ע"י ביטול הרצונות

יסוד טהרת הלב הוא ביטול. ביטול כל הרצונות. נבאר, האדם מורכב מנשמה וגוף. לנשמה יש רצונות וכן לגוף (נפש הבהמית) רצונות משלו. הנשמה רצונה רוחניות, לעומתה הגוף רוצה גשמיות. טבע האדם מתולדתו, שרצונות הגוף גלויים לו, אולם רצונות הנשמה נעלמים כמעט לחלוטין. הגוף שולט ומעלים את הנשמה. ולכך צורת התיקון, לבטל את רצונות הגוף, ממילא כשיבוטל הגוף יתגלו רצונות הנשמה. עתה נבאר כיצד עושים זאת.

ב' מיני רצונות

ראשית על האדם להיות מודע לכך שיש בו ב' מיני רצונות, והרצון האמיתי הוא רצונה של הנשמה, כמ"ש חז"ל "רצונינו לעשות רצונך אלא שאור שבעיסה מעכב". כלומר, הרצון של האדם האמיתי, העצמי, הוא לעשות רצון קונו, וכל רצון נגדי לכך שהאדם מרגיש, אינו אלא מכח הסט"א ששולטת על הגוף. ולכך על האדם לבדוק בכל רצון ורצון מהיכן בא רצון זה, האם מן הנשמה או מן הגוף.

על האדם לבטל רצונות הגוף

לאחר שרצונות האדם מבוררים לו היטב מהיכן הם, עתה שומה עליו לעבוד בעבודת הביטול. כלומר, להתחיל לבטל את רצונות הגוף בהדרגה. לא בבת אחת, אלא לאט לאט. בכל יום לעשות כמה דברים נגד רצונו (בקבלות של ר' ירוחם ממיר נמצא, שקיבל על עצמו לעשות ה' פעמים ביום נגד רצונו). אם האדם תקיף בדעתו, עליו להתחיל בנקודה שיודע בעצמו שהוא חלש בה ביותר. ואם איש עדין הוא, עליו להתחיל בנקודה שנראת לו כקלה, ואח"כ ימשיך לאט לאט עד שיגיע לנקודות הקשות עליו, ואז אף מה שתחילה היה קשה לו, יקל עליו כיון שכבר הורגל בביטול.

הכוונה המתלוית לשבירת הרצונות

עד עתה ביארנו את המעשה הראוי לעשות, כלומר, לעשות נגד רצונו. עכשיו נבאר מהי הכוונה שצריכה להתלוות לאדם בשעה שעושה נגד רצונו. ראשית על האדם להבין

כשם שאין הוא חושב שהלבוש שלו זה הוא עצמו, כן יש לו לאדם להתיחס לרצונות של הגוף, ולהבין שזה לא הוא אלא לבוש לעצמו, לבוש לרצונות האמיתיים שלו. עליו להבין שכשם שאינו מעונין לעשות כל מה שאדם רשע יגיד לו לעשות, כן צריך להרגיש שאינו רוצה לעשות מה שהגוף ותולדותיו רוצים. בקצרה, יש לו לאדם להפנים את הידיעה שהוא אינו מכיר את עצמו ורצונותיו, אלא גוף זר שולט עליו ומעלים ממנו את עצמו, את מציאותו האמיתית.

הכרה והבנה מהו רצון טוב

נקודה נוספת שצריכה להתלוות למעשה של שבירת הרצונות, היא ההבנה וההכרה בדברי דוד המלך "ואני קרבת אלוקים לי טוב", "כי רק זהו הטוב וכל זולת שיחשבוהו בנ"א לטוב אינו אלא הבל ושוא נטעה" (מס"י). כלומר, להפנים את הידיעה שכל הרצונות שאינם של הנשמה, אף שנראים טובים באמת, אינם טובים כלל. וכדברי החכם, "העולם דומה למים מלוחים,

ידמה לו שמרווה ויצמא יותר". והטוב היחידי אינו אלא רצונה של הנשמה להתקרב לקב"ה ולדבוק בו.

נקודה זו צריכה התבוננות רחבה והפנמה עמוקה, וכאשר יפנים זאת, ישבור רצונות הגוף יותר בקלות.

עבודה מתוך חיפוש האמת

נקודה נוספת, והיא העיקרית מכולן והגבוהה מכולן, שהאדם ידע שהאמת היא ברצונות של הנשמה, ורצונות הגוף אינם אלא שקר (אמת - ענינו, רצונו של הבורא. שקר - ענינו, נגד רצון הבורא ואכמ"ל). כלומר, שהאדם לא נברא אלא כדי לעשות רצון קונו, וכיוון שרצונו יתברך שנשבור רצונות הגוף, ונתעסק רק ברצונות של הנשמה, כן יש לעשות מפני שאנו עבדים של הבורא. עבדות לשם עבדות. ובמידה זו נשתבח משה רע"ה שנקרא "משה עבדי". ביטול גמור לרצון האלוקי. התבטלות מכל רצון עצמי.

כאשר יפעל האדם בדרך שבה דרכנו, ויתמיד בה היטב זמן רב, יזכה ב"ה שיתגלה מעט מעט רצונה של הנשמה הטהורה, רצון אמיתי להדבק בבורא עולם.

בפרק הבא נעסוק ב"ה בהמשך התבוננות הראויה לאדם, התבוננות שעיקרה לאחר תחילת עבודת שבירת הרצונות.

ענף ו'

קרבת ה'

לאחר שעבד האדם חודשים רבים על שבירת רצונו כמבואר בענף הקודם, וכבר מרגיש בנפשו שהרצונות שעד עתה היו חזקים ותקיפים, נעשו חלשים ושקטים, וזכה לכך

שהתחיל להתעורר בו רצון פנימי, אמיתי, לעשות רצון קונו. עתה, ראוי לו להתבונן התבוננות ראויה לפי מדרגתו. נבאר מהי ההתבוננות הראויה במצב זה.

שויתי ה' לנגדי תמיד זהו כל מעלת הצדיקים

כתב הרמ"א והוא מהספר מורה נבוכים (או"ח ס' א' ס"א) "שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני אלוקים. כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דיבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו כדיבורו במושב המלך. כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה מעשיו, כמ"ש 'אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה", מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השם יתברך ובושתו ממנו תמיד", עכ"ל. ויעוין בביאור הגר"א (שם) שכתב וז"ל: "וזהו כל מעלת הצדיקים", עכ"ל.

מרכז החיים הוא הקב"ה

נבאר ונשתדל לתת דרך מעשית כיצד ליישם הדבר. יסוד מוצק צריך שיהיה ברור לכל אדם, שמרכז החיים הוא הקב"ה, ועל ציר זה צריך להסתובב כל החיים. אין כוונתינו כאן רק שהאדם צריך כל היום ללמוד תורה ולקיים מצוות, ודאי שזה נכון, אולם מי שנוהג רק כך העיקר חסר מן הספר, זהו גוף בלא נשמה. הוא לומד תורה ומקיים מצוות, אולם, אינו חושב של מי התורה שלומד? למה הוא לומד? ודאי וודאי שכל צורב יודע שהתורה, תורתו של הבורא, והטעם שלומד מפני שכך צוה (הרבה פעמים יש עוד טעמים: כבוד וכו') אולם העיקר חסר. זוהי עבודה יבשה, ידיעה שאין הוא חי איתה בכל רגע ובכל שעה. האדם מוכרח לחיות עם ידיעה זו בכל רגע ובכל שעה.

לפני כל מעשה ומעשה עליו להתבונן למה הוא עושה זאת, ולחזור ולשנן לעצמו עשרות ואולי מאות פעמים ביום, שהסיבה שהוא עושה מצוות מפני הרצון להתקרב לקב"ה. אולם צריך זהירות יתירה שלא ישקר את עצמו, כלומר שאומר שעושה מפני שכך צוה הבורא, ובאמת כוונתו לכבוד וכד', ולכך העמדנו יסוד זה לאחר שהאדם עבד על שבירת הרצון. ואם עדיין מרגיש רצון לכבוד, יעבוד לשבור רצונו, ולפחות יעשה המצווה גם לשם ה' וגם לשם כבוד, אבל לא רק לשם כבוד בלבד.

על האדם לחשוב שעושה כן מפני רצונו להתקרב לבורא אפילו בתוך הלימוד סיכומם של דברים. האדם מוכרח לפני שמתחיל ללמוד, ולפני כל מצווה, כגון ברכה, לחשוב שעושה כן מפני שרצונו להתקרב לבורא יתברך. פעמים שנצרך עבור זה לעשות הפסק אף בתוך הלימוד, כמ"ש בנפש החיים (ש"ד פ"ז) וז"ל: "וכן באמצע הלימוד הרשות נתונה לאדם להפסיק זמן מועט, טרם יכבה מלבו יראתו יתברך שמו, שקיבל עליו קודם

התחלת הלימוד, להתבונן מחדש עוד מעט ביראת ה'', וכו' עיי"ש. (ועיין בתורת המגיד למגיד ממעזריטש שכתב ג"כ כדברים אלה).

האדם מוכרח לחשוב ולהרגיש שהוא נמצא ליד הקב"ה ולחשוב על כך רבות נקודה נוספת והיא יסודית מאד. אדם צריך, מוכרח, ומחויב להרגיל את עצמו לחשוב על הקב"ה. אולי יש כאלה שתחילה זה יראה להם משונה, אולם כל הצדיקים באמת חיו כך, וכדברי הגר"א לעיל "וזהו מעלת הצדיקים".

ונבאר איך עושים זאת. הדבר מורכב מכמה חלקים. ראשית על האדם להפנים ע"י חזרה ושינון פעמים רבות, שמרכז החיים הוא הקב"ה, וזה תכלית הכל להיות קרוב לקב"ה, ולהדבק ולהתבטל אליו (ביטול של התכללות ולא רק ביטול רצון). וכדברי הרמח"ל (מס"י פ"א), "שתהיה כל פניתו רק לבורא יתברך, ושלא יהיה לו שום תכלית אחר, בכל מעשה שעשה, אם קטן אם גדול, אלא להתקרב אליו יתברך". לאחר שהאדם הפנים ידיעה זו, הוא מוכרח להתבונן רבות במש"כ "מלא כל הארץ כבודו". כלומר שהקב"ה נמצא בכל מקום, וממילא "אני" תמיד נמצא ליד הבורא (לא משנה אם מבין זאת או לא, זוהי האמת). על האדם לחזור על זה במחשבתו פעמים רבות, וכדברי המס"י (פכ"ה): "והוא שיהיה האדם מתבונן בדבר הזה תמיד בשבתו, בלכתו, בשכבו ובקומו, עד שיקבע בדעתו אמיתת הדבר, דהיינו אמיתת הימצא שכינתו יתברך בכל מקום, והיותנו עומדים לפניו ממש בכל עת ובכל שעה", עכ"ל.

האדם מוכרח לחזור ולשנן זאת לעצמו ולעשות לו זמנים ותזכורות לזה, עד שיקבע בדעתו, ומחשבתו ממילא תחשוב בזה, וההרגל נעשה טבע, עד שיחיה בהרגשה תמידית שהקב"ה נמצא לידו. אין זה דמיון בלבד, אדם שלא השיג זאת, זה נראה לו דמיון. אולם מי שעבד רבות על שבירת רצונותיו ולבו נטהר, לאט לאט יתחיל לחוש זאת ממש, לא רק בשכל אלא בהרגש גמור שהקב"ה נמצא לידו.

מי ששכלי מאוד זקוק לתוספת חכמה בכדי להרגיש כן

יש מן הנשמות שקשה להם לחשוב בסתמא על הבורא יתברך ללא שמצורף לזה חכמה. לאלה נייעץ לעסוק בכתבי רמח"ל, דעת תבונות, קל"ח וכו', וכן בנפש החיים במיוחד שער ג'. ומי ששורשו מתורת החסידות ילמד כתבי הבעש"ט, ליקוטים יקרים, תורת המגיד. מ"מ הצד השווה בכולם שצריך שתהיה מחשבתו קבועה בבורא יתברך וזו תהיה כל מגמת חייו.

ענף ז'

"לשמה"

לאחר שזכה האדם ורצונותיו האנוכים שקטים, ומחשבתו מתמדת וקבועה לחשוב בבורא יתברך. עתה צריך שתהיה מגמתו להגיע לענין העיקרי בעבודת ה', והוא "לשמה".

באור המושג לשמה

המושג ידוע, אולם אמיתת ענינו פחות ידועה. נבאר כיצד להגיע למדריגת לשמה (דברינו בפרק זה אמורים לאלה שדרכו והשיגו עד כאן). עיקר שורש הרע בבריאה הוא ה"אני", לעומתו עיקר התיקון והטוב האמיתי הוא ביטול ה"אני", ביטול גמור. נפרש, טבע כל אדם (מי פחות ומי יותר) מתולדתו שדואג לעצמו. מחשבתו על עצמו, ובכל מקום ובכל ענין הוא תופס את הדברים ומסדרם ביחס לאיך זה נוגע לעצמו. אין הכוונה שאינו חושב כלל על הזולת ח"ו, יכול להיות שחושב, אבל עיקר ענינו ומחשבותיו ובעיקר רצונו הפנימי כל הזמן לדאוג לעצמו. ולכך כל ענין שנפגש עמו, מחפש ומתבונן מה ירויח בזה, פעמים גשמיות ופעמים רוחניות. מ"מ עיקר מגמתו - לעצמו (מי שלא מרגיש כך, ידע שהוא פשוט לא מכיר את עצמו רק ברובד החיצוני שבו, אולם קצת יותר פנימה בנפשו אינו מכיר כלל).

המושג "אני" הוא היפך תכלית הבריאה

אולם, האמת היא שהאדם לא נברא כלל למען עצמו, אלא רק למען בוראו. כל כולו אינו אלא לעשות רצון קונו ולא רצון עצמו. ואף אם לא יקבל שום שכר בעמלו, מ"מ חייב לעבוד בוראו, כי כך רצון הבורא, והאדם אין לו בעולמו אלא לעשות רצון קונו. זוהי האמת האלוקית, זוהי האמת של הבורא. האדם חייב להפנים את האמת הזו, א"א לברוח ממנה. האדם מוכרח לשעבד את עצמו לאמת זו. כל מחשבה שאדם חושב ורוצה לצורך עצמו, הוא מתרחק מן האמת האלוקית, מן האמת של הבורא. סטיה קלה מן האמת כבר איננה אמת.

והנה יש שני כוחות שמניעים את האדם, הערב והאמת. עד עתה עסקנו בעיקר בערב, היינו עבודת האדם מחמת רצונו להטיב לעצמו. ועתה, עיקר עסקינו באמת, אמת לשם אמת, (מי שלא מרגיש שהאמת מחייבת אותו, הוא זקוק להדרכה מיוחדת ואכמ"ל). אדם חייב לעמול ולברר לו את האמת הנזכרת ולהפנים אותה בכל נימי לבו.

ההחלטה הקשה בחיים

לאחר שנתבררה האמת לאדם, עתה מוטל עליו לקבל החלטה קשה, אולי הקשה ביותר בחייו, עליו להחליט שהוא לא חי יותר למען עצמו אלא חי רק למען הבורא. ודאי שמן ההחלטה עד היישום הגמור יקח זמן, וגם יהיו נפילות לא מעטות. מ"מ ההחלטה בפני

עצמה חשובה מאד, והיא נקודת מפנה יסודית מאד בחיי האדם. יציאה מן העולם של "אני", לעולמו של הבורא יתברך. ויציאה מן הויה של מקבל (חי למען עצמו), להויה של נותן (חי למען הקב"ה, ואח"כ אם יזכה למען הזולת).

התאמת המעשים להחלטתו

לאחר שקבל האדם על עצמו לעשות מפנה יסודי זה, עליו להתאים את מעשיו לזה. למשל, עולה לאוטובוס ויש רק מקום אחד, עליו לתת לשני, אע"פ שהוא קדם לחבירו. וכן על זה הדרך. ולעולם ה"אני" אינו תופס מקום ואינו שיקול כלל. אלא, בכל דבר השיקול מה יתן נחת רוח לבורא.

הבחנה פנימית מפני מה הוא עושה את הדבר

נוסף על שינוי המעשים, נצרך ג"כ להתאים את כוונתו ומחשבתו. כלומר, גם מעשים שראוי לעשותם, צריך שכוונתו ומחשבתו יהיו זכים רק למען עשות נחת רוח לבורא יתברך. לא למען כבוד, לא למען הרגשה שהוא צדיק בעל מדריגה וכו', לא למען שכר בעוה"ב, ואף לא למען דביקות בבורא מפני התענוג שבדבר. אלא, רק לעשות נחת רוח לבורא יתברך. זו צריכה שתהיה כוונתו של האדם בכל הכ"ד שעות.

לפני כל מעשה ומעשה שעושה, זו תהיה מחשבתו במוחו ובלבו לעשות נחת רוח לבורא יתברך.

צריך שכל מגמת חייו תהיה להרבות כבוד שמים

לאחר שיתמיד בכך צריך שנקודה זו של לעשות נחת רוח לבוראו, תקבל אצלו תוספת עומק ורובד פנימי יותר. והוא, שלא רק לפני כל מעשה ומעשה יחשוב כן, לעשות נחת רוח לבורא יתברך, אלא שזו תהיה כל הויתו לעשות נחת רוח לבורא יתברך. כשם שבעלי הממון מגמתם בממון ובזה שקועה מחשבתם כל הזמן, כן תהיה מחשבתו שקועה כל הזמן איך לעשות נחת רוח ליוצרו, איך להרבות כבוד שמים יותר בבריאה. עם מחשבה זו יקום ממטתו, ועם מחשבה זו יתהלך כל היום, ואף בה יעלה על ערש יצועיו. זו תביעה פנימית שאין לה רגיעה.

רצון להרבות כבוד שמים אפילו עד כדי מסירות נפש

אם זכה האדם והגיע עד כאן, עתה שומה עליו לעלות למדריגת ר"ע שאמר בשעת מיתתו על קידוש השם "כל ימי הייתי מצפה מתי יבוא פסוק זה ("בכל נפשך" אפילו נוטל את נפשך) לידי ואקימנו". כלומר כל תשוקתו לעשות רצון קונו, להרבות כבוד שמים עד כדי ביטול ה"אני" לחלוטין, מסירות גמורה, אפילו למסור את החיים למען הקב"ה. בין את החיים הגשמיים ובין למסור את החיים הנצחיים. וכמו שמסופר על כמה צדיקים

שנתנו חלקם בעוה"ב למען הרבות כבוד שמים, ויתרו על כל ענין פרטי למען הקב"ה, וזו היתה מגמת כל חייהם.

דאגה אמתית לכל בני ישראל

מי שחי בצורה זאת, מקיים בעצמו את דברי המס"י (פי"ט) "ראוי לכל חסיד שיתכוון במעשיו לטובת דורו כולו לזכות אותם ולהגן עליהם".

הרמח"ל עצמו בתקנות ישיבתו תיקן, שכל זכות הת"ת בבית מדרשו שייך לכל כנסת ישראל. וכן נהגו צדיקים רבים.

סיכומם של דברים, לחיות רק למען השם יתברך ולמען כנסת ישראל, ולא למען עצמו. מי שחי כך ודאי יגיע אל נשמתו. הגוף - ענינו דאגה לעצמו. ככל שיצא מעצמו יותר, כך ידבק בנשמתו יותר. רק ע"י עבודת "לשמה" באמת אפשר להגיע לנשמה. יעזרנו ה' שנזכה לזה.

פרק ב - תורה

ענף א'

ראשית על האדם להתבונן מה תכלית חייו

ראוי לו לכל אדם תחילה להתבונן מה הוא רוצה להפיק מחייו. כשם שבעל חנות ברור לו שמטרת חנותו היא להרויח כסף. וכן יש אנשים שמטרתם תעסוקה, כלומר שאינם רוצים לשבת בבטלה ולכך עוסקים במכירה. כן ממש מוטל על האדם להתבונן ולחשוב היטב מה היא מטרתו בחייו, ומה הוא רוצה להפיק מן החיים.

בודאי שיש מן האנשים שישיבו שמטרתם כבוד, כסף וכדומה, אולם באלו לא נעסוק. כל בר דעת מבין שהם רחוקים מן האמת.

רבים חושבים שתכלית האדם לדעת ש"ס בעיון ולדקדק במצוות

נכנס יותר פנימה. התשובה המצויה בפי רבים, שרצונו הוא לעסוק בתורה ולדעת את כל הש"ס בעיון, וכן לקיים המצוות כראוי. כלומר, עם כל החומרות.

אולם כשנתבונן בדברי הרמח"ל נמצא, שכתב שתכלית האדם שונה לחלוטין.

הרמח"ל בפתיחת ספרו כתב: "יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה הוא שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו, ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו. והנה מה שהורונו החכמים ז"ל הוא שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה'". וכן בסוף הפרק כתב "ואמנם ראוי לו שתהיה כל פניתו רק לבורא יתברך, ושלא יהיה לו שום תכלית אחר בכל מעשה שיעשה, אם קטן ואם גדול אלא להתקרב אליו יתברך וכו', עד שימשך אחריו יתברך ממש כברזל אחר אבן השואבת", עכ"ל.

תכלית האדם - דבקות בבורא יתברך

נתבונן. הרמח"ל לא כתב שתכלית האדם לדעת את הש"ס בעיון ולקיים מצוות לחומרא. הוא העמיד תכלית שונה לחלוטין, להתקרב לה' יתברך ולהתענג עליו. אין זאת אומרת ח"ו שלא צריך ללמוד את הש"ס, והרי אמרו חז"ל שיהיו דברי תורה מחודדים בפיך, אלא שתכלית ידיעת התורה ענינה הדבקות בו ית"ש.

טעות רבים מהו המושג דביקות

טענה נושנה נשמעת בפי רבים, שכיון שהקב"ה ואורייתא וישראל חד הוא, א"כ בשעה שאדם עוסק בתורה ממילא דבק בבורא כיון שהכל אחד. ולכך אין צורך להדבק ישר בקב"ה, אלא די להדבק בתורה וממילא דבק בבורא. אולם טעות יסודית יש בהבנת הדברים, דא"כ אדם שדבק בישראל, וכן דבק בעצמו ג"כ, לא יצטרך לעסוק בתורה, שהרי מפורש אמרו, קב"ה וישראל חד. אלא ודאי ברור לכל מבקש אמת שא"א לקרוא את דברי הזהר כבעה"ב ולהוציא מכך מסקנות הנוגעות לכל תכלית חיי האדם בעולמו. בכדי להוציא מסקנות מהזהר נצרך ידיעה רחבה מאד, וכן לימוד מעמיק בדבריו.

דביקות האדם בבוראו - בשכלו או בלבו ?

סיבה נוספת שממנה נבעה הטעות שדביקות בתורה היא דביקות בקב"ה, מפני חוסר ההבנה מהי דביקות בבורא. אדם סבור שדביקות בקב"ה הוא ע"י המחשבה, ולכך עולה בדעתו שמכיון שמחשבתו דבוקה בתורה, והתורה והקב"ה אחד, לכך הוא גם דבק בקב"ה. אולם באמת מהות הדביקות בקב"ה, ענינה שונה לחלוטין.

קרבת ה' אמיתית ודביקות בו יתברך איננה ב"שכל" אלא ב"לב". רק מי שלומד תורה של לב בבחינת לבי ראה הרבה חכמה, תורתו מדבקת אותו בקונו דבקות אמיתית.

דביקות אמיתית - היא הרגשת קירבה ממשית לקב"ה

ענין דביקות בקב"ה הוא הרגשת הקרבה לקב"ה. ניתן משל לדבר, האדם יכול לעמוד ליד אדם שני, באותו מטר, צמודים זה לזה, וכל מחשבתו אינה אלא על אדם העומד לידו. מ"מ הוא רחוק ממנו כמרחק שמים וארץ. לבו אינו עם חבירו, אלא שכלו. קרבה בין רעים היא רק כאשר הלבבות של שניהם מאוחדים ודבקים זה בזה, אוהבים זה לזה. "מרחק כי לא יחצה". לא מרחק המקום מרחיק את האדם מבוראו ולא קרבת מקום מקרבת אותו אל בוראו, אלא רק קשר אמיץ, אהבה אמיתית היא הדביקות בקב"ה. מי שכל עיסקו בתורה אינו אלא בשכל, האיך ע"י לימוד כזה ידבק בבוראו? הוא עוסק ב"שכל" והדביקות היא ב"לב". אלו הם שני עולמות שונים לחלוטין. עולם של שכל, עולם לחוד הוא, ועולם של לב עולם לחוד הוא.

ענף ב'

כל סגולות התורה נאמרו רק בעוסק לשמה

ראשית צריך לידע, שכל הסגולות שמצינו בתורה וכמ"ש במסכת אבות, לא נאמרו אלא בעוסק בה לשמה. נמצא שמי שאינו עוסק בה לשמה אינו דבוק בבוראו.

וכן כתב בנפה"ח ש"ד פ"ו וז"ל: "ויכוין להתדבק בלמודו בו בתורה, בו בהקב"ה, היינו להתדבק בכל כוחותיו לדבר ה'". נראה מדבריו שהתורה מדבקת את האדם בקונו דביקות גמורה רק בשעה שזוהי מחשבתו ורצונו, כלומר שלומד לשם להדבק בבוראו.

וכן כתב הרמח"ל במאמר מר ינוקא ומר קשישא (אוצרות רמח"ל צוריאל), וז"ל: "וכן כשלומדים שלא לשמה, אינם עושים שום פעולה כלל, אדרבה ממשיכים קלקולים וחשך בהנהגת וסדר שסידר המאציל ית"ש. כי כן סידר הקב"ה בחק הזה, שרק הלימוד לשמה יהיה המפתח לפתוח ולגלות האורות", עכ"ל.

וכן מצינו באבי עזרי בהקדמה תליתאה, וז"ל: "אולם כנראה שאף שאמרו (פסחים נ ע"ב) 'לעולם ילמוד אדם אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה', וגם לימוד שלא לשמה מצוה הוא, זהו רק מה שנוגע למצות הלימוד, וכמו שביאר בארוכה בספר הקדוש "נפש החיים". אבל מה שנוגע לסגולת התורה, להנצל מכל מדה רעה, מהקנאה, והתאוה, והכבוד, המוציא את האדם מן העולם, מסתבר שזהו רק ע"י הלימוד כמצותה", עכ"ל. העולה מכל האמור לעיל, שהלומד תורה שלא לשמה בודאי אינו דבוק בבוראו. רק העוסק בה לשמה, רק הוא דבק בקונו.

וכבר כתב רח"ו בשערי קדושה, שכל האומר שעוסק בתורה לשמה, התנא ר"מ מכחישו, שאילו היה עוסק בה לשמה, היה זוכה לדברים הרבה שמנאם ר"מ באבות (פ"ו פ"ו), ומכיון שעינינו הראות שלא זכה לכל הנאמר שם, ע"כ שאינו עוסק בתורה לשמה. נמצא, שכמעט אין מי שתורתו מדבקת אותו בקונו באמת.

תורה בלא אהבה ויראה אמתית אינה מדבקת את האדם לקונו,

ידיעה נוספת שצריך לידע, איזה תורה מדבקת את האדם בקונו (חוץ מתנאי שלומד לשמה). מובא בספה"ק בשם הזה"ק: "אורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרחא לעילא" (תורה בלא יראה ואהבה אינה עולה למעלה). כלומר, שאינה עולה להדבק בקונה. ממילא העוסק בה אינו דבוק בבורא. נמצא שהעוסק בתורה כל ימיו ואינו אוהב ומתירא מן הבורא באמת, תורתו אינה מדבקת אותו בקונו.

ואם תאמר שרוב עוסקי התורה אוהבי ה' המה, עיין בספר במכתב מאליהו (ח"א ע' 50) שכתב: "תגדל מדריגת אהבת השי"ת אשר תכבד לקנותה, וימעטו מאוד אשר יקיימו את

המצוה הראשונה בקריאת שמע ואהבת את ה' אלוקיך", עכ"ל. נמצא שאוהבי ה' מעטים המה, וכל עוסק בתורה ואינו אוהב באמת את בוראו, אינו דבק ע"י תורתו בבוראו.

בכדי שהתורה תדבק את האדם בקונו מוכרח שיעסוק בה בכל כוחותיו

תנאי נוסף שהתורה תדבק את האדם בקונו, הוא מש"כ בנפה"ח שהבאנו לעיל וז"ל: "ויכוין להתדבק בלמודו, בו בתורה, בו בהקב"ה, היינו להתדבק בכל כוחותיו לדבר ה' זו הלכה". דייק בלשונו לומר "בכל כוחותיו", כלומר שכל כוחותיו יהיו שקועים בתורה. לולי זאת אינו דבק בקונו. אין דביקות למחצה, כל מהותה של הדביקות אחדות עם הנדבק, ואין אחדות למחצה. נמצא שמי שעסקו בתורה אינו בכל כוחותיו אינו דבק בקונו.

לפני שמתחיל ללמוד יש לעשות תשובה בכל יום

תנאי נוסף שתורתו של האדם תדבק אותו בקונו, הוא מש"כ הנפה"ח בתחילת דבריו וז"ל: "לזאת האמת שזו היא הדרך האמיתי. אשר בזה בחר הוא ית"ש, שבכל עת שיכין האדם עצמו ללמוד, ראוי לו להתישב קודם שיתחיל על

כל פנים זמן מועט ביראת ה' טהורה בטהרת הלב, להתודות על חטאתו מעומקא דלבא כדי שתהא תורתו קדושה וטהורה. ויכוין להתדבק בלמודו בו בתורה בו, בקב"ה", עכ"ל. מבואר שרק אם יקדים האדם תשובה מעומקא דלבא בכל יום לפני שלומד, רק אז תורתו תדבק אותו בקונו, כי רק תורה בקדושה וטהרה מדבקת את האדם בקונו.

יש לעשות הפסק בתוך הלימוד לעורר את יראת ה'

נקודה נוספת הנצרכת לאדם בכדי שתורתו תדבק אותו בקונו, הוא מש"כ הנפה"ח (שם פ"ז): "וכן באמצע הלימוד, הרשות נתונה לאדם להפסיק זמן מועט, טרם יכבה מלבו יראתו ית"ש שקבל עליו קודם התחלת הלימוד, להתבונן מחדש עוד ביראת ה'". נמצאנו למדים שרק מי שקיים את כל התנאים לעיל, תורתו מדבקת אותו בקונו. ואלו הם: א. למוד לשמה. ב. שתקדם לעסק תורה אהבה ויראה אמתית. ג. לעשות תשובה מעומקא דלבא בכל פעם שמתחיל ללמוד. ד. להפסיק בתוך למודו בכדי לחדש את יראתו.

ענף ג'

לפני כל תחילת לימוד יש להקדים תפילה שיזכה לכוין לאמת

נקודה נוספת שלולי קיומה א"א שהתורה תדבק את האדם לקונו היא התפילה. כתב ב"נפש החיים" (ש"ד פ"ז): "וכן כשרוצה לעיין בדבר הלכה, ראוי לו להתפלל שיזכה יתברך לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, לכוין לאמתה של תורה", עכ"ל.

אין דבריו אמורים דוקא לגבי עסק הלכה, אלא ששם זה גובל בעבירה, מפני שח"ו אם יטעה יעבור על איסור. אולם הוא הענין לגבי כל חלקי התורה, שלפני שנגש ללמוד

צריך האדם להקדים תפילה קצרה שיזכהו ה' יתברך להשכיל ולהבין את דברי תורתו לאמיתתם.

מי שחושב שגם בלא תפילה יזכה להבין את התורה חסרה לו ההבנה מהי תורה אדם שחושב שגם לולי עזרתו של הקב"ה הוא יכול בשכלו להבין את התורה, הרי חסר לו ההבנה הבסיסית מהי תורה.

נפרש, התורה היא חכמתו של הבורא. חכמת האדם וחכמת הבורא הם נבדלים זה מזה, לא רק בכמות אלא גם באיכות. אין לנו השגה אמתית מה האיכות של חכמתו ית', ולכך הגדיר המהר"ל את התורה שכל נבדל, כי עומק ענינו נבדל מהאדם. אמנם חובת האדם להשתדל ולהבין כפי כחו הדל, "לא עליך המלאכה לגמור ואי אתה רשאי להפטר ממנה". אולם לעולם על האדם להיות מודע שאינו משיג אפילו כטיפה מן הים מחכמתו של הבורא ית'.

משום כך הגישה הנכונה ללימוד התורה הוא, שהאדם ירגיש שאילו ישיג רק כפי כח שכלו אזי ישיג מעט מאוד מחכמתו של הבורא. ולכך כל תקותו שירחם עליו הבורא ית', ויפתח לו שערי חכמה, שערי בינה, שערי דעת, רק אז יש תקוה לאדם שיזכה להבין יותר מכח שכלו הדל.

ודאי שאין הדבר סותר לעמלה של תורה, על האדם לעמול כפי כחו, ורק לאחר העמל בצרוף תפילה תמידית מעומקא דלבא, אפשר וירחם עליו הבורא ויחוננו בדעת.

צורת הלימוד של מרן החזו"א

וכבר נודע בשער בת רבים צורת לימודו של מרן החזו"א זי"ע, כאשר למד בצעירותו עם אחיו, שהעיד שכל פעם שהיו מתקשים בקושיה והיו עמלים בה ולא מוצאים מענה, היו פורשים כל אחד לקרן זוית, ופורשים כפיהם לאביהם שבשמים שיחוננם באמיתתה של תורה, ויזכו להבין הדברים לאשורם וקיים החזו"א בעצמו מה שכתב באגרותיו: "הלימוד והתפילה קשורים זה בזה, עמל הלימוד עוזר לאור התפילה, והתפילה עוזרת את הלימוד", עכ"ל. ומי שאינו נוהג כך אין שום אפשרות שיזכה להבין את התורה באמת.

מדוע סידר הקב"ה את צורת הלימוד עם קושיות

נבאר את הדברים בהרחבה יותר. אדם לומד והוא נתקל בקושיה ללא מענה. יש להתבונן על מה עשה ה' לו כך, מדוע הוא איננו מבין? יש לזה ג' סיבות:

א. מפני שהלומד איננו טהור דיו, והתורה אינה נכנסת אלא לכלי טהור.

ב. בכדי שיעמול בתורה (בעומק הדברים סיבה א' וב' הם סיבה אחת).

ג. בכדי שיתפלל. נפרש. כשם שבצרה הגשמית אנו מבינים (מי שאמונתו זכה וטהורה) שעיקר המכוון אינו הצרה אלא התפילה, כלומר כיון שלולי הצרה לא היה מתפלל כראוי לכך באה עליו הצרה בכדי שיתפלל כראוי (יסוד זה היה שגור בפי ר' יחזקאל לוינשטיין זצוק"ל). כן הדברים ממש בעסק התורה, הקושיה אינה תכלית לעצמה אלא ענינה להביא את האדם לידי הכרה ש"לא בגבורת הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה", ואף אם זה גבורה וריצה בתורה, אלא "רוצה ה' את יראיו את המיחלים לחסדו".

עיקר מכוון הבריאה שהאדם ידע וירגיש שיש כאן רק בעה"ב אחד לבריאה והוא הכתובת לכל צרה שיש, בין אם הצרה היא בגשמיות, בין אם הצרה היא ברוחניות שאינו מבין את תלמודו. נמצא שאם אדם נתקל בקושיה ולא פונה לקב"ה בתפילה, הוא איבד את עיקר התכלית שלמענה נוצרה קושיה זו, הוא איננו מבין שעיקר מטרת הקושיה לקרב אותו לבורא עולם.

בכדי לזכות לקנין אמיתי נצרך להוריד דמעות על כך

תנאי נוסף והכרחי למען יזכה להשכיל ולהבין את התורה באמת, הוא ענין הבכיה. כלומר על האדם לשפוך שיח ולהוריד כנחל דמעה שיזכהו ה' יתברך להבין את התורה באמת. וכבר אמרו חז"ל (ב"מ נ"ט) שמיום שחרב ביהמ"ק אע"פ ששערי תפילה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו שנאמר "שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש". מי שמוריד דמעות אמיתיות לפניו יתברך, מובטח לו שתפלתו נשמעת. בתחלה נראה שקשה להוריד דמעות, אולם מי שמתפלל באמת זמן רב ומפציר ללא הפוגה ברבות הימים יזכה ועיניו יזילו כנחל דמעה, ואז תקובל תפלתו במהרה.

ענף ד'

אין התורה נקנית אלא למי שש ושמח בה

יסוד ההצלחה בכל דבר בחיים הוא לעשותו בשמחה. כשאדם שרוי בעצב א"א להשיג כמעט כלום, לא רק שלבו כמעט אטום לחלוטין (מקום העצבות הוא בלב) אלא אף מוחו אינו צלול דיו, וכן כח הזכרון נחלש מאוד. דברים אלו אמורים בכל תחום בחיים, אולם במיוחד נוגע הדבר לעסק התוה"ק. מי שלימודו מתוך עצב א"א לו להתעלות בתוה"ק, רק כאשר אדם שש ושמח בדברי תורה, אז התוה"ק נבלעת בדמו, והיא חיותו, ובזה יכול לעלות מדרגות רבות.

יש מדריגת ביניים בין עצוב לשמח, זוהי מן שיגרה מסוימת בלימוד. ודאי שמצב זה יותר טוב מן מצב של עצבות גמורה, מ"מ לקנות קנין אמיתי בתורה א"א רק כאשר אדם שש ושמח בלימודה. עתה ננסה לבאר כיצד יגיע האדם לידי שמחה פנימית אמיתית.

מהו המקור של העצבות

דבר ראשון, צריך להתבונן מה מוליד באדם עצבות. הגדרת הדברים כך הם. כל רצון שיש לאדם והרצון אינו מתמלא, האדם מרגיש שיש לו חסר, וחסר זה מוליד בו עצבות. מה תקנתו של אדם זה? (בעצם כל אדם יש בו ענין זה, רק החילוק בין בנ"א מה נקודת החסר), למלאות את כל רצונותיו? בודאי א"א! להתיאש מן הרצונות? אין זה פתרון, כי גם היאוש מוליד עצבות, וכן אין זו המטרה. אלא תקנתו של אדם זה להבין ולהכיר שהוא אינו צריך לרצות, כלומר שרצון זה הוא אינו ראוי ופסול.

שני מבטים איך להסתכל על החיים

נפרש את הדברים, אדם יכול להסתכל על החיים בשני מבטים. א. מבט שמחפש מה שנח ונראה נעים וטוב. ב. מבט לשם מה הוא נברא? מה התכלית בכל מקרה שבא לידו? ולשם מה הקב"ה הביאו למצב זה.

לפי המבט הראשון, כל חסר, כל רצון שלא מתמלא הוא היפך הנעים והנח. נראה לאדם שאם הרצון אינו מתמלא זהו חסרון, ואם הרצון יתמלא אז ירגיש נעים וטוב.

אולם לפי המבט השני הכל שונה לחלוטין. אדם שחי לפי המבט השני מסתכל, שכל מצב שבו הוא נמצא יש בו תכלית לעבודת הבורא. בין מצב של עושר, בין מצב של עוני, בין מצב של שלוה, בין מצב של טירוף, אין לך מצב שאין בו עבודת הבורא.

יתרה מכך אין לאדם קושיה מדוע נתנו לו לעבוד את הבורא מתוך עוני ויסורים ולא מתוך עושר ושלוה, מפני שהאדם מודע לכך שהקובע בכל הדברים הוא הקב"ה, והקב"ה אין סוף, וחכמתו אין סוף, והטבתו אין סופית. אי לכך ברור לאדם שכל מצב שבו הוא נמצא מצב זה נקבע ע"י חכמה אין סופית, וזוהי הטבה מכח אין סוף, א"כ בודאי שמצב זה נכון וטוב הוא.

אע"פ שלפעמים אינני מבין מה הטוב במצב זה, ומה האמת בזה, מ"מ ברור לי שמכיון שהשכל מוגבל, והסיבה לכך אינה מכח שכל מוגבל, אלא בלתי מוגבל, אין סוף, מוכרח הדבר שא"א להבין את סיבת הבורא על כל עומקה, מכיון שעומקה אין סופי.

סוף דבר מי שחי בהבנה נכונה מה המקור של כל מצב אינו יכול להיות עצוב, מכיון שברור לו שמצב זה הוא אמיתי וטוב.

בכדי לסלק את העצבות על האדם להקדיש לכך זמן של התבוננות

בודאי לא מיד אחר קריאת מאמר זה ירגיש הקורא שכל הצרות והיסורים הם הטבה. בשביל להרגיש ולחיות כך, נצרך לאדם שיתבונן בענין זה זמן רב, במשך תקופה ארוכה יקדיש לכך בכל יום כרבע שעה להתבונן בזאת, עד אשר יקבע אמיתות הענין בלבו,

ויחוש בכל מצב שאינו אלא טוב גמור, טוב אלוקי, טוב שמרומם מעל כל מושגי הטבה של עוה"ז, טוב שרק כח אין סופי יכול להיטיב הטבה כ"כ אמיתית ושלמה.

עד עתה ביארנו איך לסלק את העצבות עתה צריך לבאר איך להגיע לשמחה

לאחר שעבד האדם בדרך שדרכנו זמן רב, ירגיש בנפשו שעיקר תוקף העצבות פגה ממנו, ונפשו שקטה ורגועה. מ"מ לכלל שמחה עדיין לא בא. בכדי להשיג את מדת השמחה, נצרך לזה בעיקר, עסק התורה בצורה הנכונה, מתוך הסתכלות והשקפה נכונה, ואז יתקיים באדם "פקודי ה' ישרים משמחי לב". ענין השמחה והתורה תלויים זה בזה, בלי תורה א"א לשמוח, ובלי לשמוח א"א להשיג את התורה, ענין זה יבואר בענף הבא בע"ה.

ענף ה'

השמחה בכל דבר היא לפי הערכה לדבר

בכדי לזכות לשמחה מוכרח האדם להעריך את מה שיש בידו, אדם שלא מעריך נכון את מה שיש בידו אינו יכול לשמוח כראוי.

ניתן משל לדבר. אדם מחזיק בידו צ'ק על סך מאה אלף דולר, הוא לוקח את הצ'ק ונותנו לתינוק בן שנתים, התינוק נהנה מן הניר, מעיף אותו, מקפל אותו וכו' וכו'. האם התינוק שמח בניר באמת לפי ערכו של הנייר? ודאי שלא! מכיון שאין בו דעת להכיר את הערך האמתי במה שיש בידו, לכך חסר לו את עיקר תוקף השמחה.

מהמשל נעבור לנמשל. אילו היה לאדם ערך אמיתי בערכה של התוה"ק, תורתו של הקב"ה, אילו היה האדם מודע לכך בלבו שהאוצר הגדול ביותר עלי אדמות, נמצא בתוך ביתו, על שולחנו, לא יתכן שלא היה שמח.

היכן שורש הבעיה? אחת משני האפשריות. או שהאדם אינו מודע לכך אפילו בשכלו (בודאי שהוא יודע הרבה מאמרי חז"ל על גודל יקר ותפארתה של תורה, אולם מעולם לא התבונן בכך התבוננות אמיתית, ברור מעמיק). ואפשרות נוספת, אף אם האדם כבר מודע לכך בשכלו, וקיים בעצמו את ה"וידעת היום", אולם את ה"והשבות אל לבבך" לא קיים, ולבו אינו מרגיש כן, ומכיון שהשמחה היא בלב ("וראך ושמח בלבו") ולא בשכל, לכך לידי שמחה לא הגיע.

נקודות למחשבה המולידות באדם ערך אמיתי לתורה

תחלה נבאר מהי ההתבוננות השכלית הראויה בכדי להכיר את יקרה ותפארתה של תורה. ניתן מספר נקודות למחשבה, והקורא היקר ישכיל וירחיב את הדברים מדעתו.

א. העוה"ז נקרא עלמא דשיקרא. העולם הרחב כולו רדוף אחרי תאוות והנאות, כמעט ואין אימון בין בנ"א, כל אחד דואג לעצמו. נקודת האור היחידה, נקודת האמת היחידה היא בתוה"ק, שנקראת "תורת אמת". זהו המקור היחידי בעולם להאמת.
לולי האמת שבתורה שמאירה את העולם, לא היתה נקודת אור של אמת כלל. מי שיש לו קצת רגש ורצון לחפש את האמת, מוכרח הדבר שיבין וירגיש שאין לזה מקור אחר אלא בתורה.

לבחור הנאה רגעית לעומת הנאה נצחית

ב. כל אדם, אם תתן לו אפשרות בחירה בין הנאה של רגע להנאה של שנה, בודאי יבחור להנות שנה, דבר ברור הוא. אם כך, על האדם להתבונן, שכל הנאות העוה"ז הם הנאה חולפת, אין לך דבר שיכול להביא את האדם להנאה נצחית, אמיתית, אלא עסק התורה. מכיון שהתורה נצחית, ממילא הדבק בה דבק לנצח בתענוג שבה. על האדם לצייר לו ציור חושי גמור, ע"י התבוננות זכה, שיבוא יום ויקרה לו כמקרה כל האדם "כי לא במותו יקח הכל". שיתבונן היטב, שמכל עסק העוה"ז לא ישאר לו כלום, שום דבר, כל יגיעותיו בעניני עוה"ז אינם אלא אסיפת רוח. אם התבונן כך האדם זמן רב התבוננות אמיתית, יתחיל להפנים את ההרגשה שכל העוה"ז הוא הנאה רגעית, הנאה זמנית. וכנגדה עומד לו לאדם אפשרות של הנאה לנצח (מי שעדיין לא זכה לתענוג בלימוד זקוק להדרכה שונה).

עומק העונג שבתורה אין כמותו בעולם

יתירה מכך, לא רק בהבחנה של זמן הענג של התוה"ק מרובה על ענג של עוה"ז, אלא בעיקר מעלתה של תורה, הוא בעומק התענוג. אין תענוג עמוק ופנימי יותר בעוה"ז מעסק התוה"ק, כל שאר ההנאות אינם אלא לעג לרש לעומת עסק התורה. מי שלא מרגיש כן, העצה היעוצה באופן כללי לזה הוא, להתפלל להתחנן ולבכות לפניו ית', שיחוס וירחם עליו להטעימו טעם של תורה באמת.

כל החכמות מוגבלות לעומתם חכמת התורה בלתי מוגבלת

אין חכמה כחכמת התורה. כל החכמות כולם הם חכמות מוגבלות.
לעומתם, התוה"ק חכמתו של הבורא היא. וחכמתו אין סוף, הן בכמות, והן באיכות. מי שזכה להכנס לתוך פנימיותה של תורה, חש זאת היטב, שאין שום חכמה בעולם דומה לחכמת התורה.

הרוצה להידבק בבוראו - ידבק בתורה

ד. אדם שהגיע להכרה אמיתית בתכלית חייו שאינם אלא להדבק בקונו, צריך שיבין שאין דרך אחרת להדבק בקונו אלא ע"י התוה"ק (אולם בתנאי שיקיים את התנאים שהוזכרו

בפרקים לעיל), זה הכלי המקרב את האדם לקונו ביותר, ואיך לא ישמח אם בכל רגע ורגע יש לו את האפשרות להדבק בקונו. אם ידע וירגיש כן בפנימיות לבבו בודאי לא ירפה עצמו מעסק התורה.

ענף ו'

תורת חסד

אחת מן הסגולות העיקריות לזכות לכתרה של תורה, הוא "לומד תורה ומלמדה לאחרים", "תורת חסד על לשונה". נבאר הדברים. כלל מוצק הוא "במדה שאדם מודד בה מודדים לו". אילו יזכה אדם להבין ולהשכיל בתורה רק במדה שבה הוא עמל, מצבו יהיה בכי רע. אף שבודאי יזכה להשגה בתורה אולם הוא מוגבל מאוד בהשגה, דכפי כוחו כך השגתו. אולם בשעה שאדם משפיע תורתו לאחרים, מלמד לאחרים לשם חסד, להיטיב לאחרים שיזכו להבין את התוה"ק, כן במדה זאת מודדים לו מן השמים, ומשפיעים לו שפע של תורה שלא לפי מדריגתו, למעלה ממדריגתו.

כיצד יזכה האדם לשפע בלי מיצרים

נבאר את הדברים לעומקם. בכל דבר שאדם רוצה לקבל, הוא יכול לקבלו באחת משני האפשרויות. א. בדין. כלומר, כשם שפועל מקבל שכרו בסוף היום, כן הוא יקבל שכר ושפע מן הקב"ה. ב. בחסד.

הבדל יסודי יש בין ב' דרכים אלו. אדם שזוכה לפי מעשיו, בדין, אזי הוא מקבל בדיוק לפי מעשיו. אולם אדם שמקבל בחסד, אינו מקבל רק לפי החסד שעשה, אלא הוא פותח לעצמו שער חדש להשפעה, סוג של שער שאינו לפי מעשיו כלל. שער זה הוא שער בלתי מוגבל, מדת חסדו של הקב"ה היא בלתי מוגבלת. כל תפקידו של האדם רק להעמיד את עצמו בשער זה. בשעה שהאדם כבר עומד בשער זה, הוא מקבל שפע בלתי מוגבל, הוא דבק בעולם של אין סוף.

ב' אופנים לתורה של חסד

איך יעמיד אדם את עצמו בשער של חסד? במשנה באבות (ו, א) אמרו: "ר"מ אומר כל העוסק בתורה לשמה וכו' ונעשה כמעין המתגבר, וכנהר שאינו פוסק".

נפרש. אדם שלומד לשם חסד, יש בזה ב' אפשריות: א. אינו לומד למען עצמו כלל, אפילו לא להדבק בקונו, דזהו למען עצמו. אלא לומד למען לעשות נחת רוח לבורא ית"ש, נמצא שכל עסקו בתורה אינו אלא חסד, חסד לבורא כביכול. ב. מלמד לאחרים, רק למען להיטיב עמם שידעו את התוה"ק, ולעשות נחת רוח לבורא שבניו יעסקו בתורתו. אדם שזוהי צורת חייו, כל תורתו אינה אלא חסד. בין כשלומד לעצמו, בין כשלומד לאחרים, נמצא דבק כולו בשער של חסד. כאשר נוהג באופן כזה זוכה להדבק בחסד

של הקב"ה, חסד אין סופי, ואז מתקיימים בו דברי התנא "נעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק". כלומר תורתו היא בלתי מוגבלת, אין לה גבול ואין לה הפסק.
דברים אלו מפורשים בגמ' (פסחים נ ע"ב): "רבא רמי, כתיב (תהלים נז) 'כי גדול עד שמים חסדך' וכתיב (שם קח) 'כי גדול מעל שמים חסדך' הא כיצד, כאן בעושין לשמה וכאן בעושין שלא לשמה". מבורר בדברי הגמ', שהעוסק בתורה לשמה תורתו בבחינת חסד, ואיזה חסד? "מעל שמים חסדך", חסד למעלה מגבולות שמים וארץ.

תורה בבחינת קנין ותורה בבחינת התבטלות

נקודה נוספת והיא היסודית מכולם. יש ב' בחינות בעסק התורה. א. קנין בתורה. ב. התבטלות לתורה.
נבאר, יש בחינה שאדם עוסק בתורה ימים ולילות, וקנה קנין רב, בקי בה בעיון ובקיאות, והתורה הפכה לעצם מעצמיו, קנין מקניניו.
אולם ישנה גישה שונה לחלוטין מזה, והוא הנאמר ע"י שלמה המלך "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני" הא כיצד? הרי שלמה היה החכם מכל אדם, ואיך דוקא אצלו הית הרגשה של "והיא רחוקה ממני"? זהו סוד עסק התורה בצורה הנכונה. נפרש, כשם שהקב"ה אין סוף, כן כל מדותיו אין סופיות, וכן חכמתו אין סוף, נמצא שהתורה חכמתה, הן בהיקף, והן בעומק, הם אין סופיים. נמצא, שלעולם כמה שיעסוק האדם בתורה, לעולם לא יתחיל
להתקרב לעומקה באמת, מפני שהאדם לעולם בעל גבול הוא, והתורה בלתי בעלת גבול, נמצא שתמיד רחוק ממנה מאוד.

ההתבוננות באין סופיות של התורה מולידה ביטול

יש להתבונן מה התועלת בהסתכלות מן הסוג הזה? הרי את האין סופיות של התורה לעולם לא ישיג, וא"כ מה לו להתבונן בדבר שלעולם לא יושג? כאן טמון כל סוד החיים. תכלית האדם בעולמו להגיע לבחינת "אין", ולזה צריך שיהיה כל שאיפתו, ביטול העצמיות לחלוטין. ולכך, ככל שהתבונן ויכיר האדם את האין סופיות שבתורה, ולעומת זאת את המוגבלות שלו בהשגתה, כן ילך ויפחת ה"אני" שבו, עד אשר יקנה את מדת ה"אין" האמיתית.

פרק ג - תפילה

ענף א'

התפילה מוכרחת לאדם

ראשית כל יש לידע שכשם שאי אפשר לראות בלי עינים ולשמוע בלי אזנים, כן אי אפשר לקבל שום קנין ושפע אמיתי בלי שתקדם לכך תפילה.

נקודה זו נשכחת בטבע מבני האדם, וטעם הדבר מפני שהחוש מכחישו, כלומר עינינו הרואות שרבים אינם מתפללים וזוכים לשפע וקנינים. וכן אף אלו שמתפללים, מ"מ יש פרטים שלא התפללו עליהם, ואעפ"כ הם מקבלים פרטים אלו. לשאלה זו ישנן כמה תשובות אמיתיות, אולם מ"מ לפני שנשיב על זאת, צריך להיות ברור לאדם, ששפע אמיתי ובר קימא א"א להשיג רק ע"י תפילה.

ו' תשובות כיצד יש שפע שמגיע בלא תפילה

עתה ניגש להשיב על השאלה.

א. יש שפע שאדם מקבל כמתנה מהקב"ה, ויש שפע שהאדם מקבל ח"ו בבחינת "משלם לשונאיו אל פניו להאבידו". בחינה של שפע מסוג זה, ודאי שאינה נצרכת לתפילה, כיון שאינה אלא קללה.

ב. יש והשפע בא ע"י תפילתו של הצדיק המתפלל למען בני דורו, אפילו ללא שבקשו ממנו. כמו שכתב המס"י בפרק החסידות, שכן דרכו של החסיד להתפלל על טובת בני דורו.

ג. איתא בחז"ל שיש תפילה שמתקבלת מיד, ויש שמתקבלת לאחר זמן ואפילו לאחר עשרים שנה. ואפשר שאע"פ שעכשיו לא התפלל על כך, מ"מ לפני זמן רב כבר התפלל על כך. וכן אפשר שהתפלל על כך בגלגול קודם.

ד. כשם שיש מושג הנקרא דיו נעלם, מתחלה הוא נראה דיו גמור, אולם לאחר זמן מועט הכל נעלם. כן בנמשל יש שפע אמיתי ובר קימא, ולעומתו יש שפע שאינו בר קימא ואין בו ברכה. שפע מסוג זה אפשר לקבל ללא תפילה. מי שיש לו ראיה נכונה רואה זאת בחוש.

ה. מי שעובר עבירות, אפשר וכל שפעו אינו אלא מן הסט"א.

ו. תשובה זאת יסודית מאוד. והיא, כיון שכל הבריאה אינה אלא למען הבחירה, לכך עשה הקב"ה מצב, שיראה לאדם שאפשר להשיג שפע ללא תפילה, וזה גופא יהיה נסיון לאדם, ולהקשות עליו אם יתמיד בתפילתו על כל פרט.

סוף דבר, צריך להיות ברור לאדם, שא"א בשום אופן לקנות ולהשיג שפע בר קימא ואמיתי, רק ע"י תפילה בפרטות. החזו"א אמר לאחד, כל מה שאתה צריך תבקש מאבא, אם חסר לך נעלים תתפלל על כך בפרוש, והן הן הדברים לגבי שאר הפרטים.

האם נכון להתבייש מהקב"ה מלבקש דברים קטנים

ישנה נקודה שמקשה על רבים ליישם דרך זו. נקודת הקושי היא תחושת והרגשת האדם שהוא מתבייש לבקש מהקב"ה דברים כל כך שפלים וקטנים. אולם יש לידע שגישה זו היא מוטעת, נבאר מדוע.

א. הפסוק אומר "המשפילי לראות בשמים ובארץ". לגבי הקב"ה גם הדברים הרוחניים, השמימיים, הם השפלה כביכול, ולגביו אין נפק"מ בין שמים לארץ. לגבי הקב"ה שהוא אין סוף הכל שפל כביכול, וכבר אין נפק"מ בין שפלות זו לשפלות אחרת.

זו נקודה עמוקה, אדם מסתכל על כל דבר במבט שלו, איך זה נראה לו כפי מצבו. אולם הדרך האמתית היא להסתכל איך הקב"ה מסתכל על זה, ולגביו אין נפק"מ בין בקשת פרנסה, שידוך, לימוד תורה, או נעלים חדשות.

תפילה מתוך הרגשה שמבקש מאביו

ב. יש שתי גישות כלליות איך לגשת לתפילה. יש אדם שניגש לתפילה בהרגשה שהוא מתפלל לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, ויש אדם שניגש להתפלל בהרגשה שונה לחלוטין, הוא ניגש לדבר ולבקש מ"אבא" שלו, אבא שאוהב אותו מאוד, אבא ש"אני" הבן היחיד שלו (כל יהודי ויהודי הוא בן יחיד לקב"ה. קשה לנו להרגיש את זה, כי איך אפשר שיהיו שישים רבוא בנים יחידים? אולם זה מבט של קטנות, כי אצל הקב"ה יש ים של אהבה אין סופית, והוא אוהב כל יהודי יותר ממה שאדם אוהב את בנו יחידו!). מי שניגש בהרגשה זו של "אבא" ו"בן", אצלו כל החשבונות בטלים, בן אשר חש את אהבתו של אביו אליו בתמידיות, אינו בוש לבקש ממנו אפילו דברים פעוטים. דברים אלו אינם עבודה קשה, אין כאן אלא שינוי גישה והסתכלות נכונה איך לגשת לתפילה.

סיכומם של דברים. האדם צריך להתפלל על כל פרט ופרט בחייו הנצרכים לו, אחד מהם לא נעדר. אולם כל זאת מתוך גישה של אבא ובן, מתוך תחושה של אהבה. יתבונן האדם בכך רבות, שבועות מספר, ואולי אף כמה חודשים, עד אשר ירגיש שגישה זו נקנתה בלבו.

ענף ב'

קושי המקשה על רבים בתפילה

נקודה נוספת המקשה על רבים להתמיד בתפילה, היא מפני התוצאות של התפילה. כלומר האדם רואה שהוא מתפלל ומתפלל ומתפלל ועדיין לא נענה, ולכך נוצרת איזו שהיא הרגשה של יאוש מן התפילה. חז"ל השיבו על כך תשובה עמוקה והיא, יש ותפילתו נענית מיד, ויש לאחר זמן, ויש אפילו לאחר עשרים שנה. מי שאינו מבין את עומק תשובתם של חז"ל, קרוב לודאי שהדברים לא יתישבו על לבו כראוי. הוא יקבל את הדברים, אולם שע"י כך יתחדש לו חשקו ומרצו להרבות ולהתמיד בתפילה, תשובה זו עדיין לא תפעל זאת. ננסה בע"ה להסביר את הדברים לעומקם, עד אשר יתישבו על לבו של האדם.

משל עמוק המבאר את הדברים

נפתח במשל, אדם רוצה להעביר חבילה מאוסטרליה לארץ ישראל, אולם אין טיסה ישירה. ראשית החבילה עוברת מאוסטרליה לארץ קרובה, ושם יש הפסקה של שבע שעות בין טיסה לטיסה וכו' וכו', וכן יש כמה וכמה נחיתות ביניים בדרך. בשעה טובה החבילה כבר נמצאת בא"י, אולם החבילה נמצאת בדואר הארצי בירושלים, עתה נצרך האדם לשליח מיוחד שיעביר את החבילה מהדואר לביתו. עד כאן המשל.

ביאור הנמשל

הנמשל אינו כ"כ שונה. אמרו בגמ' חגיגה (יג ע"א) "מן הארץ עד לרקיע מהלך חמש מאות שנה, ועוביו של רקיע מהלך חמש מאות שנה, וכן בין כל רקיע ורקיע. למעלה מהן חיות הקודש, רגלי החיות כנגד כולם, קרסולי החיות כנגד כולם, שוקי החיות כנגד כולם, וכו' וכו', כסא הכבוד כנגד כולן, מלך אל חי וקיים רם ונשא שוכן עליהם".

נמצא שבשעה שאדם מתפלל לקב"ה ורוצה לקבל ממנו שפע, נצרך ששפע זה יעבור את כל העולמות והרקיעים שהוזכרו בגמ' (אם נחשבן את הדברים כפשוטם, זה אף פעם לא יגיע, כי קיום העולם רק שש אלפי שנה. ברור הדבר שאין הדברים כפשוטם. מ"מ יש שם מושג של מרחק, ואף אם לא נבינו היטב, מ"מ יהא ברור לנו שיש תהליך מסוים של העברת שפע מעולם לעולם) ולכך נצרכים הרבה מאוד תפילות שאף אם כבר יצא השפע מן הקב"ה אל כסא הכבוד, עתה צריך תפילה שלא ישאר בכסא הכבוד, אלא ירד לקרני החיות, ומשם לראשי החיות, וכו' וכו'.

האדם לא מוכרח לכוון בדיוק מהיכן ילך השפע, אלא יתפלל בתמימות שהקב"ה יקרב השפע אליו.

כשם שבמשל, בחבילה שמאוסטרליה, אדם מבין שצריך סבלנות, והוא נצרך לשלם לכל שליח על כל חלק מן הדרך, ואין הוא שואל מה הועיל לי השליח שהעביר את החבילה מאוסטרליה לתחנת ביניים, הרי אלי לא הגיע כלום? זוהי הרי טענת שטות, כיון שמבין שעכשיו הדבר כבר יותר קרוב אליו, ובעד כל הקרבה הוא מוכן לשלם במיטב כספו. הן הן הדברים לגבי תפילה. אף אם כבר זכה האדם, והקב"ה כבר השפיע לו שפע, מ"מ עתה נצרך להתפלל ולקרב השפע אליו, עד שיגיע אליו ממש.

אין תפילה שהולכת לריק

זוהי נקודה עמוקה. על האדם להתבונן בכך היטב עד אשר יבורר ויקבע הדבר בשכלו ובלבו היטב. וכאשר יבורר אצל האדם הדבר היטב, הוא יחוש שאין תפילה שהולכת לריק, אין תפילה לבטלה, כל תפילה פועלת חלק מן הבאת השפע לאדם. נצרכת כאן אמונה חזקה, מכיון שבעינים הגשמיות האדם לא רואה עדיין כלום, מ"מ עליו להאמין ולהרגיש שכשם שבעולם המוחשי, הגשמי, לוקח זמן להעביר חבילה מארץ מרחקים, כן הדבר ברוחניות.

מדוע תפילת הצדיק מתקבלת מיד

עתה נכתוב נקודת עומק יתירה. כפי שהתבאר לעיל שלוקח זמן רב, עד אשר התפילה פועלת שהשפע יגיע ממש לידי האדם, מפני המרחק הרב בין הקב"ה לאדם.

לכך ככל שהאדם קרוב יותר לבורא יתברך, נמצא שהוא חוסך זמן, מכיון שאין הוא נצרך שהשפע יעבור הרבה דרגות, מפני שהוא עצמו נמצא כבר בחצי הדרך. יתר על כן הצדיק שדבוק בבוראו, תפילתו מתקבלת מיד, מפני שמיד שזה יוצא מהקב"ה הוא מקבל את השפע, מפני שהוא נמצא ממש ביחד עם הבורא, ואין נצרך שום העברה ממקום למקום (הדברים אמורים בעיקר בשפע רוחני של הנשמה שהיא הדבקה בקב"ה ולא הגוף).

מדוע לוקח זמן רב עד שתפילותינו מתקבלות

נמצא, שככל שהאדם קרוב יותר לבורא יתברך, תפילתו מתקבלת מהר יותר, ואם הוא דבוק בו יתברך, תפילתו מתקבלת מיד. מדוע לתפילת אנשים רבים לוקח זמן עד אשר היא מתקבלת? מפני שכפי מדת ריחוקם מן הבורא, כן העכוב בזמן. ולכך לוקח זמן רב מאוד עד שהשפע מגיע למרחק רב כל כך מן הבורא. ככל שנתקרב יותר לבורא יתברך, כן נזכה שתפלתינו תעשה פרי מיד.

ענף ג'

נקודה שרבים סובלים ממנה בתפלה - ריכוז

נקודה נוספת שרבים סובלים ממנה מאוד בתפילה, היא ענין הריכוז. אדם מנסה לרכז את מחשבתו בתפילה פעמים רבות, אולם בכל פעם המחשבה בורחת ומשוטטת במקום

אחר. היכן שורש הבעיה? ומה הפתרון האמיתי לבעיה חמורה זו? על כך ננסה להשיב בענף זה.

דברי ר"י בענין התפילה

כתב הר' יונה (ריש פרק אין עומדין) וז"ל, "המתפלל צריך שיכון את לבו. סימן לדבר 'תכין לבם תקשיב אזנך' וכו', הפירוש כדי שיכוונו שיהיה לבם שלם בעבודת המקום, ויבטלו מלבם תענוגי העוה"ז והנאותיהם. כי כשיטהרו לבם מהבלי העוה"ז ויהיה כוונתם ברוממות ה', תהיה תפילתם רצויה ומקובלת לפני המקום וכו'. אלא מפני שעיקר הפסוק לא בא על כונת אמירת התפלה, אלא על כונת טהרת הלב".

ננסה בע"ה לבאר את עומק דבריו. התפילה מורכבת מב' חלקים. ממחשבה זכה וטהורה, ומלב זך וטהור. בכדי שתהיה מחשבתו של האדם זכה וטהורה, מוכרח הדבר שלבו יהיה זך וטהור (אם לא בשעת צרה שאז מחשבתו מכוונת מאוד).

נבאר את הדברים בהרחבה. כלל מוצק הוא, האדם אינו חושב במה שאינו רוצה. כלומר אם אין לו אהבה, התענינות ומשיכה לענין, הוא איננו חושב עליו. למשל אדם אינו חושב סתם מה קורה בעפולה, אם אין לו סיבה להתעניין בנעשה שם הוא איננו חושב על כך. אולם אם האדם חושב על כך סימן מובהק שיש לו משיכה לדבר.

ב' דרכים כיצד לשלוט על המחשבות

מה יעשה האדם אם רצונו לקבוע את המחשבה בענין מסוים? יש לפניו ב' אפשריות.

א. להחזיק את מחשבתו בכח לא לחשוב על הענין המסוים הזה,

ודרך זו קשה מאוד מאוד מאוד. ב. והיא הדרך האמיתית והנכונה, לבטל את האהבה, הרצון והמשיכה לענין שמתענין בו. כלומר לא שלא יחשוב, אלא שלא ירצה לחשוב. אולם מיד צצה השאלה איך עושים זאת?

עבודת שבירת הרצונות

בעבודת המוסר אחת מן העבודות היסודיות ביותר ואולי היסודית ביותר, היא עבודת "שבירת הרצונות וביטולם". לא נרחיב על כך את הדבור, כבר כתבנו על כך בסולם של עליה ענף ה' בהרחבה. קיצורם של דברים כך הוא. על האדם להיות מודע לכך שכל רצונות הגוף הם אינם רצונות שלו אלא לבוש לו, ועליו לעבוד בכל יום לעשות כמה דברים נגד רצונו, עד אשר ירגיש שהרצונות נעשים שקטים וחלשים. כך יתמיד בשבירת הרצון עד אשר כמעט ויעלמו לגמרי, ובדרך זו ידרוך כל ימי חייו.

אין דרך יותר נכונה ובנויה בשביל להגיע לכונה בתפילה. כל זמן שרצונותיו של האדם חזקים ותקפים, כמעט וא"א להתפלל תפלה אחת בכונה ראויה, רק כאשר אדם יפסיק לרצות, ממילא לא יעלו מחשבות מן הסוג הזה על מוחו, ואז תהיה תפילתו זכה וראויה.

הם אלו דברי ר"י לעיל שכתב "ויבטלו מלבם תענוגי העוה"ז והנאותיהם, כי כשיטהרו לבם מהבלי עוה"ז, ויהיה כונתם ברוממות ה', תהיה תפלתם רצויה ומקובלת לפני המקום". כל זמן שתאוות עוה"ז נמצאים בלב האדם קשה מאוד לחשוב ברוממות ה', אולם כאשר לבו יטהר יקל לו מאוד לחשוב ברוממות ה'.

טרדה מחמת דאגת חובות וכדומה

כל דברינו בפרק זה עד עתה, אמורים בסוג אחד של טרדת המחשבה, והיא תשוקה להנאות, התעניינות בחדשות, מחשבות של כבוד, כסף וכד'. והתרופה לזה הוא כפי שבררנו לעיל. אולם יש סוג נוסף של טרדות המחשבה, והוא מה שמצוי היום בזמנינו מאוד, והוא ענין הדאגה. הדבר מצוי במיוחד אצל אנשים מגיל ארבעים ומעלה, שהתחילו לחתן את ילדיהם בשעה טובה, אולם

בצירוף לשמחה מתלוות דאגות תמידיות, יום יום, שעה שעה, לא דאגות של הנאות, אלא דאגות על ההכרח, איך יחזירו את כל חובתיהם. ומחשבה זו איננה זזה ממוחם כמעט תדיר, והיא צל נורא על כל חייהם. וכן מצוי הדבר באברכים צעירים יותר, שפרנסתם בדוחק, ומחשבתם שקועה תדיר כיצד לגמור את החודש וכו' וכו'. האמת היא שבעיתם היא כל היום, אולם בשעת התפילה שנצרכת אז מחשבה רגועה ושקטה, הבעיה היא נוראית, אין הם מסוגלים כמעט לרכז את מחשבתם בתפילה אפילו לחצי דקה. צרתם צרת אמת, ומוכרחים אנו למצוא ארוכה למכתם, בע"ה בענף הבא ננסה לבאר כיצד לצאת ממצב זה.

ענף ד'

ב' מבטים כיצד להסתכל על כל טירדה

בענף זה הועדנו לברר כיצד יפטר האדם ממחשבות של דאגה לפרנסה, החזרת חובות, וכדו'. בכל מצב מסוג זה ישנם שני מבטים איך להסתכל על כך.

א. יש לאדם בעיה שמטרידה אותו מאוד והוא דן כיצד לפוטרה ב. האדם מתבונן מדוע הקב"ה עשה מצב זה. כלומר כיון שמבורר אצל האדם שכל מצב בחיים אינו אלא נסיון, האם יעבוד במצב זה את הקב"ה כראוי, א"כ מוטל על האדם להתבונן מהי נקודת הנסיון.

נפרש, נסיון מלשון נס, הנסיון בא לרומם את האדם. א"כ בכל מצב ומצב, יש על האדם להתבונן מהו נקודת הנסיון, כי עליו להבין שהקב"ה הכניסו למצב זה ע"מ לרוממו דוקא בתחום זה.

סיבת נסיון הפרנסה - בכדי לחזק את האדם באמונה

עתה נתבונן מהי הנקודה שצריך להתרומם בנסיון "בזעת אפיך"? התשובה היא אמונה! נבאר ונרחיב את הדברים.

כתב המס"י "אמנם מה שיוכל לשמור את האדם ולהצילו מן המפסידים האלה, הוא הבטחון, והוא שישליך יהבו על ה' לגמרי. באשר ידע כי ודאי אי אפשר שיחסר לאדם מה שנקצב לו, וכו'. אך לא שההשתדלות הוא המועיל, אלא שההשתדלות מוכרח, וכיון שהשתדל הרי יצא ידי חובתו, וכבר יש מקום לברכת שמים שתשרה עליו, ואינו צריך לבלות ימיו בחריצות והשתדלות".

העולה מתוך דבריו, שריבוי ההשתדלות לא יועיל להשיג פרנסה, ומיעוט ההשתדלות אינו ממעט הפרנסה. ואם יטעה האדם וישתדל פחות מן הראוי לו, בעבור זה לא יפסיד שום פרנסה. והרי זה דומה לטעה ולא קדש הלבנה שבעבור זה לא מתמעטת הפרנסה. אלא מאי, שהאדם מרגיש שאם לא ישתדל לא יהיה לו כסף, ואם יוסיף להשתדל ירבה ממון. אולם זו כפירה גמורה, שהרי אינו מאמין שהקב"ה לבדו

מנהיג את הבירה, והקב"ה כבר הודיע לאדם ע"י חז"ל, שלא יעזור לו כל ריבוי של השתדלות בכדי להוסיף לו על מה שנגזר עליו, ואיך ינסה האדם להרויח כנגד דבריו של הבורא.

חסרון באמונה - מהיכן שורש הבעיה

יתכן והבעיה קיימת באדם בשני רובדים א. שמעולם לא התבונן על כך באמת בישוב דעת אמיתי, ואם זו בעיתו עליו להקדיש לכך שעות רבות של התבוננות, ויברר לו את הדברים באר היטב. ב. הדבר כבר ידוע לאדם בשכלו, וקיים בעצמו "וידעת היום". אולם חסר לו הרבה ב"והשבת אל לבבך". הוא יודע את האמת, אולם אינו מרגיש כן. במצב זה, התפקיד של האדם, ראשית להתבונן בכך שעות רבות מאוד, שהאמת היא זו כנ"ל, וכן לשפוך שיח רב לפניו יתברך, שיזכה וירגיש את האמת.

ובנוסף לכך, עליו לעבוד באופן כללי על טהרת הלב. כמו שהתבאר בסולם של עליה ענף ה'. וככל שלבבו יטהר יותר, כן ירגיש יותר את האמת.

נוסיף לכך עצה בדוקה ומנוסה, והיא לנסוע למקום רחוק, מקום שאין בנ"א מצויים שם (אפשר קברי צדיקים), ושם לשפוך שיח מכל לב לקב"ה, ולדבר אליו כדבר איש אל רעהו, שיעזרהו שיזכה להבין את האמת.

מהו הפתרון האמיתי להשגת פרנסה

רוב בנ"א, במצב קשה של פרנסה, מחפשים סגולות לפרנסה. אומרים "ויתן לך", נותנים חומש וכו' וכו'. כל אלו דברים נכונים הם, אולם לא זו הדרך האמיתית. הדרך האמיתית

כפי שבירנו לעיל, היא לברר ולהפנים את יסודות האמונה, שרק הקב"ה קובע מה יהיה לי. ובנוסף לכך להתפלל על פרנסתו. אולם התפילה אינה עיקר כאן, אלא ביסוס האמונה באמת. נפרש, פעמים רבות, אנשים משתדלים בהרבה מקומות לפרנסה, ומשתדלים גם בתפילה, וזו חלק מן ההשתדלות. כאן נעוצה הטעות, התפילה איננה השתדלות. פנימיות התפילה ענינה, ההכרה האמיתית שרק הקב"ה קובע מה יהיה לי, וכמה יהיה לי, ומכיון שכך, אין לי אלא לבקש רק ממנו, מפני שרק הוא הקובע בדבר. ומפני כך לא ישים תקותו אלא אצל הבורא יתברך, וירגיש באמת שכל שאר ההשתדלויות אינם מועילים כלום.

עצבות מפריעה לתפלה - פתרון לכך

נקודה נוספת, המעיקה על רוחם של אלו הדואגים את דאגת הפרנסה, (חוץ מן הדאגה כיצד ישיגו כסף) הוא ענין העצבות. הם עצובים שכך עלה במר גורלם, וכידוע, שכשאדם עצוב, קשה לו מאוד לחשוב מחשבות ברורות וזכות. מה תקנתם למכה זו? התשובה ברורה מאוד, העצבות נובעת מחוסר ההרגשה, ואולי אף ההכרה, "שכל מאן דעביד רחמנא לטב עביד". אם יתבונן אדם היטב, שהקב"ה כולו מלא אהבה והטבה, וכל סיבת הבריאה אינה אלא להיטיב. נמצא שכל מה שקורא בבריאה, הן דבר גדול והן דבר קטן, הכל אינו אלא הטבה. נכון, האדם לא מבין כיצד זו הטבה, אולם הקב"ה כן יודע איך טמון בכל דבר הטבה.

על האדם מוטל שיבין, וירגיש, שהקב"ה רוצה תמיד להיטיב לו, ובכל רגע ורגע הוא מטיב לו, ולכך עליו להיות מאושר בכל מצב בחיים, כי בודאי מצב זה טוב מאוד עבורו. בכדי להפנים נקודה זו, על האדם להתבונן בכך זמן רב, עד שיזכהו ה' יתברך, ולבבו יהיה שליו ורגוע ואז ב"ה יוכל להתפלל כראוי.

ענף ה'

תפילה בנחת

נקודה נוספת, והיא חשובה מאוד בכדי שיזכה האדם להתפלל כראוי, הוא מה שמבואר ברמב"ם (הל' תפלה פ"ד הט"ז) וז"ל, "לפיכך צריך לישב מעט לפני התפילה, כדי לכוון את לבו, ואח"כ יתפלל בנחת ובתחנונים", עכ"ל.

שהיה לפני התפילה לשם התבוננות

נפרש ונרחיב את הדברים. ראשית, מוטל על האדם לבוא לביהכנ"ס לפחות כמה דקות לפני התפילה, ולא להתעסק בכלום, אלא לישב על מקומו, ולהתבונן. דבר ראשון, לפני מי הוא הולך להתפלל? עם מי הוא הולך לדבר? ודאי שהאדם יודע את הכל, אולם כל זה בשכל. בשביל לחוש זאת בלב, מוכרח האדם להתבונן בזה לפני כל תפילה (עד אשר

יגיע למדרגות הצדיקים, שהרגשה זו קימת בלבבם בכל שעה אף בלא התבוננות). עליו להתבונן שהוא הולך לדבר עם הקב"ה, עם ה"אבא" האמיתי שלו.
אח"כ, עליו להמשיך ולהתבונן, מה הוא רוצה מאבא שלו? לשם מה הוא בא לדבר עם אבא שלו? אולי הוא רוצה להודות לו, אולי הוא רוצה לבקש ממנו דבר מה, או אולי פשוט הוא מתגעגע לאבא שלו? על האדם, לברר לעצמו בדיוק לשם מה הוא בא להתפלל, בירור פנימי אמיתי.
לאחר שהתברר לאדם היטב לשם מה הוא בא להתפלל, ודאי שלתפלתו תהיה צורה שונה לחלוטין.

תפילה בנחת - יש לה ב' בחינות

נקודה נוספת המבוארת בדברי הרמב"ם, היא "ואח"כ יתפלל בנחת". ענין תפילה בנחת יש בה שני חלקים. א. חיצוני. ב. פנימי. נפרש, חיצוני, על האדם להתפלל באיטיות, להוציא מפיו את המילים כמונה מעות, ולא ח"ו בחפזה. תפילה בחפזה היא היפך כל צורת מהות המושג תפילה. האדם צריך להוציא מפיו כל מלה במתינות, ולקיים מש"כ בשו"ע (או"ח צח ס"א): "המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו".
במתינות, ולקיים מש"כ בשו"ע (או"ח צח ס"א): "המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו".
המתבונן היטב בדברי השו"ע יראה, שכתב "צריך שיכוין בלבו". בלבו דוקא, ולא כתב בשכלו. מהי כוונת "הלב" האמורה כאן? ענינה שונה לחלוטין מכוונת השכל. כוונת השכל ענינה, להבין היטב פירוש המילים שמוציא מפיו. לעומתה כוונת הלב ענינה, לחיות ולהרגיש את מה שמוציא בפיו. אם הוא משבח את הבורא, עליו להרגיש הרגשה של אדם הנהנה לספר בשבחו של אביו. ואם הוא מבקש על צרכיו, עליו להרגיש הרגשה של עני בפתח. וכמ"ש הרמב"ם "ובתחנונים". אדם צריך שהרגשת לבבו תתאים עם המילים שמוציא מפיו.

בשביל כוונת הלב צריך שלוה פנימית

בשביל כוונת הלב אין די בנחת חיצונית, באמירה במתינות, לשם כך נצרכת נחת פנימית, רגיעה פנימית, שלוה. אם האדם כבר מעת שמתחיל את תפילתו יש לו איזה מתח או לחץ קטן, שמיד אחרי התפילה הוא צריך ללכת למקום פלוני, או לעשות מעשה אלמוני, בשביל דבר זה הוא יכול להפסיד את כל תפלתו. אדם בשעה שהוא מתחיל להתפלל, חייב להרגיש שאין לו שום מגבלת זמן כמה להאריך בתפילה. הוא חייב שיחוש שאין שום דבר הממהר אותו לגמור את התפילה.

בעית הדור - חפזון

אולם כאן נעוצה הבעיה הגדולה, ואולי מן הגדולות ביותר. כל צורת החיים היום היא של מהירות, חפזון. אברך מגיע בבוקר להתפלל, הוא מוכרח בשעה מדויקת לחזור לביתו, להכניס את בניו לגן, או לחיידר, וכד'. אח"כ הוא מוכרח להגיע לכולל בזמן. בצהרים הוא מתפלל מנחה, והוא "חייב" למהר להוציא את הילדים מהגן, וכו' וכו'. כל צורת החיים היא צורה של חוסר רגיעה, בצורה כזאת כמעט וא"א לצמוח כלום.

חייבים לעשות מהפך בצורת החיים, לצאת מחיי חפזון, לחיי רוגע ושלוה פנימית. אדם מוכרח לסדר לו זמן שיוכל להאריך בתפילה (אפילו אם במציאות לא יאריך, מ"מ צריך שיהיה לו את האפשרות לכך). א"א לתת עצות מעשיות לכל אחד כיצד לסדר את יומו בכדי שיהיה לו זמן. מ"מ, אדם מוכרח לסדר את סדר יומו באופן הבא. לדוגמא, אם תפילת שחרית לוקחת אצלו בערך כשעה, עליו להקדיש לתפילה זמן של כשעה וחצי וכו' וכו', ותן לחכם ויחכם עוד.

על האדם לחוש שהוא עומד ליד הקב"ה ומדבר אליו כדבר איש אל רעהו

נקודה נוספת והיא מוזכרת בדברי השו"ע (או"ח צח, א), "ויחשוב כאילו שכינה כנגדו". כדברים אלו מצאנו במס"י (פי"ט) וז"ל, "צריך שיסתכל האדם ויתבונן היטב, שהוא עומד ממש לפני הבורא יתברך שמו ונושא ונותן עמו, אע"פ שאין עינו של אדם רואהו. ותראה כי זה הוא היותר קשה שיצטייר בלב האדם ציור אמיתי, יען כי אין בחוש עוזר לזה כלל. אמנם מי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב יוכל לקבוע בלבו אמיתת הדבר, איך הוא בא ונושא ונותן עמו יתברך, ולפניו הוא מתחנן, ומאתו הוא מבקש, והוא ית' שמו מאזין לו ומקשיב לדבריו כאשר ידבר איש אל רעהו ורעהו מקשיב ושומע לו", עכ"ל. אדם שיעשה כדברי המס"י הנ"ל זמן רב, ובאמיתות פנימית, יזכה להרגיש שהקב"ה נמצא לידו, "כאשר ידבר איש אל רעהו", כל תפילתו תתעלה, ותהפך למדריגה שונה לחלוטין.

ענף ו'

כל מעשי האדם הם נתינה או קבלה

בכל דבר שאדם עושה, מדבר, חושב יש ב' אפשריות: א. שעושה זאת למען עצמו, מקבל. ב. שעושה למען אחרים, הקב"ה, או בנ"א. הן הן הדברים אף לגבי תפילה, שאפשר שכל תפלתו של האדם לא תהיה אלא למען עצמו. לעומת זאת אפשר וכל תפלתו אינה אלא למען כבוד ה' ית"ש שיתברך ויתעלה, וכן למען בנ"י. נמצא שאדם יכול להתפלל בצורה של "נותן" או בצורה של "מקבל".

צורת חייו של החסיד

כתב המס"י (פי"ט) וז"ל, "והנה החסיד כזה, מלבד העבודה שהוא עובד במעשה מצותיו על הכונה הזאת (למען עשות נחת רוח ליוצרו "למען אשר כבודו של האדון ברוך הוא יגדל וירבה"), הנה ודאי צריך שיצטער תמיד צער ממש על הגלות ועל החורבן, מצד מה שזה גורם מיעוט כביכול לכבודו יתברך. ויתאוה לגאולה, לפי שבה יהיה עילוי לכבוד שמו יתברך. ויתפלל תמיד על גאולתן של ישראל, והשבת כבוד שמים לעילוי".

וכן כתב בהמשך דבריו, "וזה צריך שיעשה בכוונת עבודתו וגם בתפילתו בפועל. דהיינו שיתפלל על דורו, לכפר על מי שצריך כפרה, ולהשיב בתשובה מי שצריך לה".

נבאר ונרחיב את הדברים. כבר ביררנו בסולם של עליה ענף ז'. שענין הלשמה, לצאת מבחינת "מקבל", לבחינת "נותן". ובחינה זו שייכת גם בענין התפילה. בשעה שאדם התחיל לצאת קצת מ"האנוכיות" של עצמו, ומתחיל להיות אכפת לו קצת מהקב"ה, ומאחיו היהודים, במצב זה תפלתו צריכה לקבל צורה שונה.

דוגמאות מעשיות כיצד להתפלל למען הקב"ה ולא למען עצמו

ניתן דוגמא לדבר. אדם מתפלל, "חננו מאתך, דעה בינה והשכל, חכמה בינה ודעת", כל אחד לפי נוסחתו. לשם מה הוא צריך חכמה? לשם מה הוא צריך דעת?

באופן טבעי, מיד המחשבה של האדם חושבת, מפני שהוא רוצה לדעת את התורה. או מחשבה יותר פנימית, שהוא רוצה להתקרב לקב"ה, והדרך להתקרב לקב"ה היא ע"י התורה. אולם בשעה שאדם מסלק את המחשבות על עצמו, ומפנה את "אנוכיותו", בשעה זו, כונתו בתפלה לגמרי שונה. כונתו, שהוא רוצה לדעת את התורה, כי כך רצונו יתברך. וכן, שע"י ידיעת התורה, מתרבה כבוד ה' יתברך בעולם. אין כונתו על עצמו, אלא איך וכיצד יוסיף נחת רוח לבורא ית"ש.

דוגמא נוספת לדבר. אדם מתפלל "סלח לנו אבינו" וכו'. מפני מה אדם רוצה שהקב"ה יסלח לו? המחשבה הפשוטה היא, פחד מעונשי גיהנם, ושאר עונשים. ואם חושב יותר עמוק, הוא מבין שהחטא מרחיק את האדם מבוראו, ורצונו להיות קרוב לקב"ה, ולכך מבקש סליחה, שע"י שיסלח לו יתקרב לקב"ה. אולם אדם שהעתיק את מחשבתו מעצמו, ומחשבתו היא רק לעשות נחת רוח ליוצרו, מחשבתו שונה לחלוטין. צורת מחשבתו היא שהחטא גורם העלם כבוד ה' יתברך בעולם, ולכך הוא מבקש סליחה, שע"י שיסלח לו חטאו יתרבה כבוד ה' יתברך בעולם. נקטנו שתי דוגמאות בלבד, אולם אדם המבקש לעשות נחת רוח ליוצרו, ישכיל מעצמו כיצד להתפלל כל תפלתו על דרך זו.

תפלה למען כל בית ישראל

עד עתה דברנו על החלק שאדם מתפלל למען לעשות נחת רוח לבורא. אולם יש את החלק הנוסף שעליו דיבר המס"י, והוא להתפלל למען כנס"י, למען אחיו היהודים. נסביר איך עושים זאת.

כשנתבונן נראה, שכל תפלת שמו"ע נתקנה בלשון רבים. "חננו, השיבנו, סלח לנו", וכו' וכו'. כלומר, חז"ל לא תיקנו תפלה זאת שאדם יתפלל רק למען עצמו. הדרך הנכונה היא, שיכלול את כולם עמו. למשל, אדם מתפלל "חננו מאתך", באופן טבעי, מיד הוא חושב, תתן לי חכמה וכו'. אולם הדרך הראויה היא, לחשוב תתן לכולם חכמה, ובכללם אני. אולם לא שהאני הוא העיקר כאן, אלא לפחות שהאני יהיה שווה לכולם. וכן בכל ברכה וברכה, כונתו תהיה בשווה על כל בני ישראל, ויתבונן בכך היטב בכל ברכה וברכה.

נקודה נוספת, והיא חשובה מאוד. על האדם להרגיל את עצמו, שכל צרה ששומע עליו להתפלל מיד על כך שתבוא ישועה. וכן כל חסר שהוא רואה שיש לחברו יתפלל על כך מיד.

תפילה למען הקב"ה והזולת - אפשרית בב' פנים

כל דברינו בענף זה אמורים בב' מדרגות. א. יש אדם שכבוד הקב"ה חשוב לו באמת, וכן טובת הזולת חשובה לו באמת. אדם כזה תפלתו לכבוד הבורא, ולמען הטבה לזולת, תצא מפנימיות לבבו. ב. לעומתו יש אדם שעדיין אינו מרגיש כן, תפקידו במדריגה זו, להתפלל על כל הנ"ל מתוך התבוננות באמיתות הדבר, ולאט לאט במשך הזמן יפתח לבו ויתחיל לחוש את אהבת הבורא ואהבת ישראל.

ענף ז'

חלק השבח שבתפילה

התפלה בכללותה מחולקת לב' חלקים א. בקשות. ב. שבחים. כל עסקנו עד עתה היה בחלק הבקשות, עתה בפרק זה נעסוק ב"ה בחלק השבחים.

חלק השבחים עצמו מחולק לב' חלקים. א. שבח שאדם משבח לבוראו על גדלותו ורוממותו וכו' וכו', שבחים על פעולותיו של הבורא. כגון: שעשה שמים וארץ, את הים וכל אשר בם וכיוצא בזה. ב. שבחים שאדם משבח את הבורא על מה שנתן לו, כגון: "על ניסך שבכל יום עמנו", וכו' וכו'.

נתחיל עם החלק השני, והוא היותר קל להשגה והרגשה. התפלה מלאה בדברי שבח והודיה לקב"ה, אולם מן הנסיון אנו רואים שקשה לאדם להרגיש את מה שהוא בעצמו אומר. איך יקרב האדם את הדברים מפיו אל לבו? יש לכך ב' עצות.

כתב בספר קב הישר (פי"ח): "מנהג הקדמונים ז"ל, שבכל ענין ומאורע שאירע להם, היו נותנים שבח והודיה, והכירו מיד שהוא השגחת הבורא יתברך, והיה קשור בלבבם לבלתי לשכוח השגחת הקב"ה", עכ"ל. וכדברים הללו מצינו בדברי החובה"ל (שער עבודת האלהים פ"ז) וז"ל: "שיזכיר טובת האלהים בלשונו תמיד, וירבה להודות לו ולשבחו בלבו עליה", עכ"ל.

על האדם להתבונן היטב כמה הקב"ה מיטיב עמו

נבאר את הדברים בהרחבה. האמת היא שהקב"ה מיטיב עמנו בכל עת ובכל שעה, וכל אדם מאמין יודע זאת. אולם השאלה אם הוא חי עם ידיעה זו? כמה היא מורגשת אצלו בכל רגע? זוהי עבודת האדם, להפוך ידיעה זו מידיעה שכלית, לידיעה שהאדם חש ומרגיש אותה מאוד בלבבו.

איך עושים זאת? יש לכך כמה דרכים. א. אדם חייב לשבת ולהתבונן היטב בטובות שהקב"ה מיטיב עמו. ראשית על עצם הדבר שברא אותו ומחיה אותו, נוסף על כך על כל החושים הנפלאים שיש לו וכו' וכו' (אפשר לעיין בזאת ב"אמונה ובטחון" לחזו"א, וכן בספר "חיי עולם" למרן בעל ה"קהילות יעקב").

נוסף על כך יתבונן איך שהקב"ה משגיח עליו בכל רגע להיטיב עמו, בהשגחה פרטית כאילו הוא בנו יחידו ממש. על האדם לערוך זאת, ורצוי אף לכותבו, בכדי שהדברים יהיו סדורים במוחו.

דרך איך להרגיש את טובות הבורא שמיטיב עמו

לאחר שבשכלו של האדם התברר היטב טובות הבורא שמיטיב עמו, עתה עבודתו להשיב הדברים אל לבו. כיצד עושים זאת ?

בכל דבר שאדם רוצה להעתיק את ידיעת השכל אל לבו, העצה היעוצה, ואולי הטובה ביותר היא, "הדיבור". כלומר, על האדם לדבר אל עצמו דברים פשוטים מאוד, את הדברים ששכלו יודע, לדבר, ולדבר, ולדבר, פעמים רבות מאוד, כמו שמסביר לילד קטן (הסבא מקלם אמר פעם, שאנו בוגרים רק בשכלנו, אולם בהרגשת הלב כמעט כולנו ילדים קטנים) פעם אחר פעם, עד שהדברים יכנסו ללבו. בעצה זו נהגו גדולי הדורות. כן הדברים גם לעניינו. על האדם לחזור בפיו בפשטות פעמים רבות, ולחשבן לעצמו בפיו, את טובות הבורא שמיטיב עמו.

על האדם לדבר עם הקב"ה ולא על הקב"ה

ישנה נקודה שהיא תוספת יסודית מאוד - האדם מדבר אל עצמו ואומר, הקב"ה נתן לי את זה, ואת זה ואת זה וכו' וכו', א"כ הוא מדבר עם עצמו.

אולם ישנה צורה שונה לחלוטין איך לדבר. צורה זו משנה את כל מהותו של האדם. והיא, לדבר אל הקב"ה, כלומר לא לומר הקב"ה נתן לי וכו', אלא לדבר אל הקב"ה בלשון זה: "אתה ית' נתת לי את זה, ואתה נתת לי גם את זה", וכו' וכו'. הכל בשיתוף עם הקב"ה, בלשון אתה.

בתחלה זה יראה ויורגש לאדם קצת כמשונה, כי הוא איננו מרגיש שהוא מדבר עם הקב"ה. אולם אם יתמיד האדם באמת בעצה זו זמן רב מאוד ולא יתיאש, מובטח לו שבסופו של דבר יתחיל להרגיש שהוא מדבר אל הקב"ה ממש "כדבר איש אל רעהו". מומלץ לעשות זאת במקום שקט, ריק מבנ"א. כך נהג הח"ח וכך נהגו רבים מגדולי הדורות.

צורה זו של דיבור בכוחה לשנות אל כל מהות האדם

לאחר שינהג האדם כפי שבורר לעיל זמן רב מאוד, ויתחיל לחוש את אלוקיו. הוא ירגיש מהפך בכל צורת החיים. קשה לבטא זאת בכתב, אולם זהו שינוי בכל מהות האדם. במצב כזה, יהיה בנקל לאדם לשבח את הבורא בכל דבר, אפילו בשבחים שאינם נוגעים לאדם כלל, ויהיה לו תענוג ושמחה להודות, לשיר ולרנן לאביו.

פרק ד - חסד

ענף א'

החסד המצוי בדורנו האם הוא מתוקן ומושלם

זכינו ודורנו נתרבה בעשיית חסד, נפתחים גמחי"ם רבים בתחומים רבים מאוד. במבט ראשון זה נראה חסד שלם, אולם כשנתבונן עמוק מהו חסד אמיתי, נבין מה חסר בחסד של דורנו.

ו' מדרגות בעשיית חסד

תחילה נעמיד ו' מדרגות בחסד, ואח"כ בע"ה נבארם אחד לאחד. א. חסד בבחינת "מלומדה". ב. נותן ע"מ לקבל. ג. נותן מפני שאוהב לתת לבניו וקרוביו. ד. נותן מפני שמכיר בשכלו שזו האמת. ה. נותן מפני שטבעו להיטיב. ו. נותן מפני ההכרה שהקב"ה ברא את האדם להיטיב. עתה נבארם אחד לאחד, יבדוק כל אחד את עצמו היכן מדרגתו.

חסד בבחינת "מלומדה"

א. חסד בבחינת מלומדה. ענינו הוא, אדם גדל בבית תורני ורגיל שצריך לעשות חסד, מפני שכך ראה שעושים בביתו, עד שדבר זה נטבע בו כטבע שני, שחלק מן החיים הוא לעשות חסד. אולם, אפשר שמעולם לא עצר את עצמו להתבונן פנימה יותר, מדוע צריך לעשות חסד? מהי ההרגשה שצריך להרגיש בשעה שעושה חסד? זהו נקרא "מלומדה".

יכול להיות שהוא מנהל גמ"ח גדול מאוד, ומשקיע בכך שעות רבות בשבוע, אבל הכל "מלומדה". חסד בלי פנימיות.

נותן ע"מ לקבל

ב. נותן ע"מ לקבל. בחינה זו יש לה הרבה אפשרויות, ניתן לכך כמה דוגמאות. שכן דופק בדלת ומבקש הלואה 200 ש"ח. האדם חושב לעצמו, אם מחר אני אצטרך להלואה, ועתה אני לא אלוה לו, אח"כ לא ארגיש נעים לבקש ממנו הלואה. נמצא שעשה חסד ונתן הלואה, אולם כל כונתו שאח"כ יוכל הוא עצמו לקבל ממנו הלואה. נמצא שבעומק הדברים אין כאן נתינה כלל, זה פשוט מקח וממכר.

דוגמא נוספת לכך. אדם מתפלל בביהכנ"ס, ובא גבאי צדקה ואוסף צדקה. יושב לו שם אדם שאינו רוצה לתת, אולם הוא מסתכל ימינה ושמאלה, והוא רואה שכולם נותנים, והוא מתבייש לא לתת. בכדי למנוע מעצמו את הבושה שלא יחשבוהו לקמצן, הוא נותן צדקה. נמצא, שאע"פ שהוא נותן, מ"מ אין כונתו לתת כלל, אלא רק שלא יחשבוהו לקמצן. נמצא שאינו נותן כלל. וכן על זה הדרך יש מקרים רבים שכל הנתינה מחמת שיקולים חיצוניים, ולא מחמת רצון לתת באמת.

נותן רק לקרוביו מפני אהבתו אותם

ג. נותן מפני שאוהב לתת לבניו ולקרוביו. מדוע הוא נותן דוקא לבניו ולקרוביו ולא לכל אדם ? מפני שבניו וקרוביו הוא מרגיש שהם חלק ממנו, חלק מן ההויה שלו. נמצא שאינו נותן אלא למקום שמרגיש שהאני שלו שייך שם. אין זו נתינה אמתית, הוא נותן ל"אני" של עצמו. יש אנשים שכל החיים שלהם נותנים ונותנים, אולם רק לילדים שלהם. אתה בא לבקש מהם צדקה עבור כולל, והוא משיב שיש לו בנים אברכים והוא מחזיק אותם. כל החיים הוא מחזיק רק את האברכים האלו, והוא חושב שהוא מחזיק את התורה. הוא אינו שם לב שהכל טבול באנוכיות.

נותן מפני הכרה שכלית

ד. נותן מפני שמכיר בשכלו שזו האמת. האדם ישב לברר לו מה תכליתו בחיים, והגיע לכלל הבנה שעל ג' דברים העולם עומד, על התורה, על העבודה ועל גמ"ח. ולכך החליט לדבוק בג' עמודים אלו, מכח בירור שכלי. אולם בלבו אינו חש אהבה לדבר, אלא הכרה שכלית ברורה. ודאי שזה יותר טוב מכל המדריגות לעיל, מכיון שעד עתה, ג' המדריגות לעיל לא היו נתינה באמת, משא"כ במדריגה זו יש כאן נתינה גמורה, מ"מ אדם זה קיים בעצמו רק את ה "וידעת היום", אולם את

ה"והשבת אל לבבך" חסר לו. חסר לו את הרגשה הנכונה בנתינה, כל נתינתו מכח מחייב שכלי, ולא מכח הרגשת הלב ואהבת חסד.

נותן מפני שטבעו להיטיב

ה. נותן מפני טבעו להיטיב. יש אנשים שזכו והקב"ה נתן להם בתולדתם מתנה, "לב טוב". בטבעם הם אוהבים להעניק ולהיטיב. לכאורה מה חסר כאן? הכל טוב כאן! אבל באמת חסר כאן את העיקר, חסר כאן את הקב"ה! נבאר, תכלית האדם בעולם, שכל מעשה שעושה יעשה כן מפני שכך רצונו יתברך. אין די בעשיית המעשה אפילו אם הוא אוהב לעשותו. ודאי שצריך לאהוב לעשות את המצוות, אולם צריך את ב' התנאים. א. לעשות מפני שכך רצונו יתברך. ב. לאהוב לעשות כן. אם מתקיים רק אחד משני התנאים, חסר כאן חסר גדול. בענף הבא נבאר ב"ה את המדריגה הו' שהיא המדריגה האמיתית והראויה.

ענף ב'

בענף זה יעדנו לברר מהו חסד אמיתי. חסד אמיתי הוא, כשאדם מיטיב מפני ההכרה האמיתית שכל תפקידו של האדם בעוה"ז להיות נותן, ולא להיות נוטל. לשם כך ברא הקב"ה את האדם. כל מעשה ומעשה שאדם עושה הוא צריך לעשות כן מפני שכך רצונו יתברך שיעשה. לא מפני פחד מעונש, ולא מפני שאוהב את הדבר, אלא מפני עבדות הבורא, ומפני ההכרה שאני עבד ועושה מה שהקב"ה רוצה, ורצונו ית' שאני ייטיב עם בריותיו, עם בנ"י.

הבדל בין חסד של יהודי לחסד של גוי

יסוד זה, הוא ההבדל העמוק בין יהודי לגוי. גם אצל הגוים אנו מוצאים שעושים חסד. אם תשאל אותם מדוע ? הם ישיבו שזו מדה טובה וראויה. נמצא שהסיבה שהוא עושה חסד, היא מפני ההכרה האישית שלו שמדה זו היא מדה טובה, א"כ אין שום קשר בין המעשה לעבודת ה'. זוהי עבודה שהשכל הישר והרגש הנכון מחייב אותה.

לעומת זאת עבודת היהודי שונה לחלוטין. יהודי עובד לא מפני שכך שכלו מורה, ולא מפני שכך הרגש שלו מדריכו, אלא מפני הבירור האמיתי שיש בורא לעולם, והנני עבד שלו, ואני עושה כן מפני שכך רצונו. זוהי עבודת היהודי. עבודה לבורא יתברך, ולא לשכלו ולהרגשותיו.

בהקדמה לנפה"ח, כתב בנו של הגר"ח וז"ל, "והיה רגיל להוכיח אותי, על שראה שאינני משתתף בצערא דאחרינא. וכה היה אלי דברו תמיד, שזה כל האדם לא לעצמו נברא, רק להועיל לאחריני, ככל אשר ימצא בכוחו לעשות". המבואר מדבריו שכל תפקידו של האדם בחיים להיות נותן, ובזה צריך להשקיע את כל החיים.

האדם חייב לחשוב מחשבות איך להיטיב לשני

דוגמא מעשית לזה. מצינו, בדברי הר"י (ש"ת ש"ג, נ"ג) וז"ל: "וחייב אדם לחשב מחשבות להעלות עצות הגונות ומתוקנות לחברו, וזה אחד מעקרי דרכי גמילות חסדים שנאמר (משלי כז, ט) 'שמן וקטרת ישמח לב ומתק רעהו מעצת נפש'".

כן מצינו בלשון המס"י (פי"ט), וז"ל: "שיהיה האדם לעולם מיטיב לבריות ולא מריע להם. וזה בגוף, בממון ובנפש. בגוף שיהיה משתדל לעזור כל אדם במה שיוכל, ויקל משאם מעליהם. והוא מה ששנינו 'ונושא בעול עם חבירו'. ואם מגיע לחבירו איזה נזק בגופו, והוא יוכל למנוע אותו או להסירו, יטרח כדי לעשותו. בממון לסייע באשר תשיג ידו, ולמנוע ממנו הנזקין בכל מה שיוכל, כ"ש שירחיק הוא כל מיני נזקין שיכולים לבוא מחמתו בין ליחיד בין לרבים. ואפילו שעתה מיד אין היזקן מצוי, כיון שיכול לבוא לידי כך, יסירם ויעבירם. ואמרו ז"ל 'יהי ממון חבירך חביב עליך כשלך'. בנפש, שישתדל לעשות לחבירו כל קורת רוח שיש בידו, בין בעניני הכבוד, בין בכל שאר הענינים. כל מה שהוא יודע שאם יעשהו לחבירו הוא מקבל נחת רוח ממנו, מצות חסידות הוא לעשותו".

מעשה רב מהסבא מסלבודקא, כל צורת חייו היה לתת ולתת

מעשה רב, מצינו בזה אצל הסבא מסלבודקא. מסופר בתולדותיו (הסבא מסלבודקא ע' שלא) "כל מחשבותיו היו נתונות האיך לגמול תמיד חסד עם בנ"א, והוא היה מוכן למסור נפשו לטובת כל יחיד ויחיד וכו'. היה מחפש הזדמנות שיוכל לגמול חסד, וכל מי שבא לנגד עיניו, היה מערה עליו את כל מדת טובו, ואם לא היתה ההזדמנות להיטיב בפועל, היה מביע משאלתו זו לפחות בפה, והיה מברך את כל אחד, מתפלל לשלום כל אחד". מי שנוהג בדרך זו, במשך הזמן לבו יפתח לחבירו, ויתחיל לאהוב לתת לשני. לא רק מתוך הכרה שזו האמת של הבורא, שזה רצונו יתברך, אלא יאהב בטבע לתת לשני.

אולם אל לנו לשכוח שצריך את ב' הדברים, גם לאהוב לתת וגם משום רצון הבורא. אולם העיקר שסיבת הנתינה לא תהיה מחמת אהבתו לתת, אלא מחמת ההכרה וההרגשה, שעושה כן מפני שכך רצונו יתברך. מ"מ עבודה נאצלה היא לישר הרגשותיו לרצון הבורא. כלומר, שלא יעשה כן רק מחמת שהקב"ה רוצה, אלא שגם הרגשותיו ישמחו בזה, ויאהב את רצון הבורא. לא רק מפני שזה רצון הבורא, אלא שהדבר יהפך לטבעו. והדברים עמוקים. (והבן שמצד סוד הבחירה צריך לחשוב שעושה כן מפני רצון הבורא. ומחמת סוד הידיעה צריך שימשך אחר השורש, מידת טובו ית' בלי מחשבה, וד"ל). בענף הבא נדריך מעשית איך לעשות חסד אמיתי.

ענף ג'

הדרך להגיע לחסד אמיתי

בענף זה יעדנו לבאר כיצד להגיע לחסד אמיתי.

בכל ענין בעבודת ה' שאדם מתחיל לעסוק בו, הוא נצרך לקיים את הפסוק, "וידעת היום והשבת אל לבבך". כלומר, תחלה לברר לו את הענין שעוסק בו בשכלו מהו? מה טעם חיובו? וכו' וכו', ורק אח"כ לנסות ולהפנים זאת אל לבו.

הן הן הדברים לגבי מדת החסד. תחלה על האדם להבין היטב, מהו חסד? מדוע צריך לעשות חסד? ורק אח"כ להפנים זאת אל לבו. ראשית נבאר מהו חסד, ואח"כ נבאר מדוע נצרך לעשותו.

הגדרת המהות של חסד

חסד עניינו, כל דבר שאדם מיטיב לזולתו. בין בגוף, בין בנפש, בין בממון, כפי שהובא במס"י לעיל. אולם ישנם שני סוגי הטבה, יש רחמים, ויש חסד. רחמים הם כשאדם נותן מפני שחסר לשני. חסד עניינו, לתת כדי לתת, אפילו לא חסר לו, לתת לו שיהיה לו יותר טוב, זהו חסד אמיתי.

טעם הצורך לעשות חסד

מדוע צריך לעשות חסד? לזה יש ב' תשובות. א. למי שנמצא במדריגת שלא לשמה. ב. למי שנמצא במדריגת לשמה.

נתחיל במדריגת שלא לשמה. הטעם לעשות חסד לאדם שנמצא במדריגת שלא לשמה, יש בכך ב' טעמים. א. ככל המצוות, שע"י מצוה זו יזכה לשכר, ג"ע, וכיוצ"ב. ב. והוא טעם עמוק יותר, כלל לימדונו חז"ל "במדה שאדם מודד בה מודדין לו". נמצא שאדם שכל מעשיו הם רק לפי הדין כן נוהגים עמו. אולם אדם שמיטיב לחבריו הטבה גמורה, כך נוהגים עמו בשמים, שמיטיבים עמו אע"פ שאין לו זכויות. נמצא, שאדם שנותן ומשפיע חסדים, פותח לעצמו שערי שמים, זהו פתח נפלא לזכות לשפע מן הקב"ה אע"פ שאין לאדם זכויות.

ע"י עשיית חסד אדם יכול לקבל שפע יותר מכדי צורכו

והנה בררנו לעיל, שיש חסד, ויש רחמים. ענין הרחמים שרואה את חבירו בצער, וקשה לו לראותו בכך, לכך נותן לו. משא"כ חסד, נותן לשם לתת, שיהיה עוד אפילו לא חסר. כלומר אפילו אין לחבירו הרגשת חסר. נמצא, שמי שנתינתו בבחינת רחמים, כך ג"כ מרחמין עליו מן השמים מדה כנגד מדה. אולם זה מוגבל, רק כאשר ירגיש שחסר לו, ויכאב לו, ירחמו עליו, כשם שהוא נוהג כלפי אחרים. אולם מי שמעשיו הם חסד ולא רחמים, נתינה אע"פ שלא חסר, נתינה לשם לתת, להוסיף הנאה לבנ"א, כן ממש ינהגו

עמו מן השמים, יתנו לו אע"פ שלא ירגיש שחסר לו, ישפיעו עליו שפע למעלה מכדי צורכו. היש לך אדם שאינו רוצה בכך? אולם עלינו לזכור, כל דברינו אלה נאמרו רק בעובד שלא לשם שמים. מדריגת לשם שמים שונה לחלוטין, ונבארה עתה.

חסד לש"ש ומדוע לעשות זאת

נתינה לשם שמים ענינה, לתת לשם לתת, לא לצפות לשום גמול, "חסד של אמת". חסד אמיתי פירושו שאינו מצפה לשום גמול.

מדוע לעשות זאת? לשם מה אני אתן ולא אקבל? יש לכך ב' תשובות.

א. בבחינת "וידעת היום" ב. בבחינת "והשבת אל לבבך". בבחינת"וידעת היום"

יש תשובה ברובדים שונים. בפשטות, מצות חסד היא מצות עשה דאורייתא להיטיב לזולתו, והאדם מחוייב לקיים את ציווי הבורא. אולם יש בזה רובד יותר פנימי. חז"ל אמרו "הדבק במדותיו מה הוא אף אתה וכו'". הדבר הראשון שמתגלה לנו ממדותיו של הבורא, הוא מדת ההטבה, כל סיבת הבריאה, היא מפני שרצונו להיטיב לנבראיו. נמצא שאם אדם רוצה להדבק במדותיו של הבורא, עליו להדבק

תחילה במדה העיקרית שמחמתה הוא חי, שמחמתה הוא נברא. בודאי שצריך להדבק בכל מדותיו ית', אולם זוהי המדה העיקרית שעל האדם לדבוק בה כל ימי חייו. וכשם שחסדו של הקב"ה אינו מתוך צפיה לגמול, כן מוטל על האדם לעשות חסד אמיתי שאינו מצפה לגמול כלל, לעשות חסד לשם חסד. ובצורה זו ידבק בבוראו.

תשוקת הנשמה להיטיב

עד עתה ביארנו מדוע לעשות חסד, בבחינת "וידעת היום". עתה נבאר מדוע לעשות זאת בבחינת "והשבת אל לבבך", הטבה שיוצאת מן הלב. סיבת הדבר היא, תשוקת הנשמה להיטיב. מכיון שהנשמה היא חלק אלוק' ממעל, טבועים בה מדותיו של הבורא. כשם ש"תשוקת" הבורא כביכול להיטיב. ולכך הנשמה משתוקקת להיטיב, כאשר נשמתו של האדם נמצאת אצלו בגילוי, הוא מחפש להיטיב. כשם שאברהם אבינו חפש אורחים בכל מצב, (איך להגיע אל הנשמה, ביארנו בסולם של עליה). בענף הבא נבאר ב"ה איך יקיים האדם בעצמו "והשבת אל לבבך", ונבאר מהי הדרך להשיב אל הלב.

ענף ד'

דוגמאות מעשיות איך לעשות חסד

בענף זה יעדנו לברר, כיצד להשיב מן השכל אל הלב. את מדת הנתינה האמיתית, לתת לשם לתת. בכדי להמחיש את הדברים ניתן לכך כמה דוגמאות.

חסד עם השכן

א. אדם גר בבנין משותף, דלת לידו גר שכנו. על האדם לפנות לעצמו זמן למחשבה. ובזמן שיעד לו למחשבה, יתחיל להתבונן, מה יכול להיות שחסר לשכן אולי אוכל לעזור לו בכך? האם כולל יש לו? או לחילופין מקום עבודה? אם אין לו, אולי אפשר לעזור לו בכך. ימשיך ויתבונן, באופן שיש לו ילדים יחשוב ויתבונן, האם הוא צריך עזרה בחינוך הילדים? האם כולם מסודרים במוסדות כראוי? כך יתבונן בכל פרט מהחיים, ויבדוק אולי בפרט זה נחסר לשכנו ואפשר לעזור לו בכך. לאחר מכן ימשיך להתבונן, אף אם לא חסר לו כלום, אולי השכן אינו שמח דיו? אולי אפשר לעודד אותו ע"י שידבר עמו מדי פעם? כלומר חוץ מעזרה חומרית בגוף, אולי הוא זקוק לעידוד נפשי.

אח"כ יתבונן, אולי שכנו זקוק לעידוד ועזרה רוחנית, אף אם הוא שומר תורה ומצוות, מ"מ אולי צריך לחזק אצלו את האמונה יותר, אולי צריך לחזק אצלו את נושא הצניעות וכד'. אין לך חסד גדול מלעזור ברוחניות. העוזר בגשמיות עוזרו רק לזמן מועט, משא"כ העושה חסד לשני ומחזקו ברוחניות, מיטיב עמו לנצח נצחים.

חסד עם אשתו

ב. האדם חי עם רעיתו, החסד הראשון שצריך לעשות זה עמה (ודאי שאסור לעצור שם, אולם היא הראשונה שצריכה לקבל ממנו חסד). על האדם להתבונן מה חסר לאשתו, אין הוא צריך לחכות שהיא תבקש ממנו את מחסורה, הוא חייב להקדים

ולקבוע לעצמו זמן להתבונן במה יוכל להיטיב לאשתו. מה חסר לה, מה הצרכים הנפשיים שצריכים לה. הדרך לכך מתחילה, שיתחיל לחשוב מה היא עושה מבקר עד ערב, ולחשבן כל פרט ופרט מסדר יומה, ולראות ולבדוק אולי חסר לה דבר מה. אח"כ יתבונן אולי נצרכת לבגדים וכד', וכל צורכי אשה. יתבונן בזה פרט אחר פרט בכל צרכיה.

לאחר שהתבונן על צרכיה הגופניים והגשמיים, יתחיל להתבונן בצרכיה הנפשיים. נבאר, יחשוב האם יש לאשתו שמחת חיים? ממה יש לה סיפוק בחיים? האם קשה לה טורח גידול הילדים וטורח ניהול הבית? במה אפשר לעזור לה בכך. כל זאת וכד' מוטל על האדם לחשוב לפני שיש בעיות, לא רק מפני שאם לא יחשוב כך, בדרך כלל יצטרך לחשוב על זה לאחר שיהיו בעיות. אלא עיקר הטעם לחשוב על כך, מפני רצון לעשות חסד עם האדם הקרוב אליו ביותר, אשתו! חסד הנעשה רק עם הרחוקים אינו חסד אמיתי, חסד אמיתי מתחיל בבית ומתפשט לחוץ.

חסד עם החברותא

ג. אדם יש לו חברותא, על האדם להבין שחברותא אינו חיבור לשם לימוד ודי. חברותא אמיתי פירושה, שעיקר עסקם בלימוד, אולם כל אחד מהחברותא מרגיש קשר אישי לחבירו, הוא מתענין במצבו התענינות אמיתית. לא מן השפה לחוץ, אלא באמת מתוך איכפתיות פנימית. אם מתגלה שלחברותא ישנם קשיים בתחום כל שהוא, הוא מיד חושב איך אפשר לעזור לו, והוא נחלץ לעזרתו. גם אם אין קשיים, הוא מתבונן וחושב כיצד יוכל להיטיב עמו, במה יוכל לעזור לו.

חסד עם כל אדם שהנך נפגש

ד. עם כל אדם שהנך נפגש, השתדל להראות לו סבר פנים יפות, התענין במצבו, דרוש בשלומו, תשתדל לשבחו בדברים אמתיים, במעלות שבאמת יש בו. (אין לשבח בדברים שאינם אמתיים, מכיון שהאדם שמשבחים אותו מרגיש ויודע שזה אינו נכון, ונוצר מצב שהוא כבר לא יאמין לשום שבח שיאמרו לו). תשתדל להראות לו את הטוב שבמצבו, להבליט את חצי הכוס המלאה שיש בידו, תן לו הרגשה טובה. נוסף על כך, אם תוך כדי שיחה עמו מתגלה שהוא נצרך לעזרה בתחום מסוים, עזור לו בזה, תשתדל בכל מה שתוכל להיות לו לעזר.

אולם יש לידע שהעזר העיקרי שאפשר לעזור לבנ"א, הוא ברוחניות. כל אדם שהנך נפגש עמו, תשתדל לחזק אצלו את האמונה הפשוטה והתמימה, ושאר עניינים רוחניים. צריך לעזור לזולת גם בגשמיות, וגם ברוחניות. אך אין לך חסד גדול מלעזור לחברך ברוחניות. נכתוב הערה קצרה. בעסק החסד צריך זהירות גדולה שהאדם לא יהיה שקוע עי"ז באחרים, בענינים שחוצה לו, אלא עיקר עסקו יהיה בעבודתו עם נפשו ולא בפרטיות חיי הזולת.

ענף ה'

חסד עד כדי מסירות נפש

לאחר שעבד האדם להיטיב עם כל מי שנפגש, ונפשו הורגלה להיטיב כל היום, באופן טבעי, עתה שומה עליו לעלות למדריגה נוספת, והיא מסירות נפש עבור חבירו.

דברי ר' יחזקאל לוינשטיין המבאר מהיכן מגיעה מדה זו

נצטט בזה קטעים מדברי הגה"ק ר' יחזקאל לוינשטיין (אור יחזקאל מדות ע' קח) וז"ל: "והאיך יגיע אדם למעלה זו של מסירות נפש עבור זולתו? הדרך היחידה לכך רק בשעה שנמצאת בו אהבת חסד. כי אהבת חסד הביאור שדואג עבור חבירו אף בשעה שאין חבירו מבקש זאת ממנו, אלא הדבר נובע מחמת התשוקה הבוערת בעצמותיו להיטיב לזולתו, וכל זה נכלל בכלל "ואהבת לרעך כמוך", שעד מסירות גופו ממש חייב למסור

נפשו עבור חבירו, ובאמת קשה מאוד להגיע למדה זו. ובאמת האיך יתכן להגיע למעלה זו? וצריך לומר שכאשר האדם חי ומתרומם מעל טבעיו, יכול להוציא מפנימיותו את החלק אלוק' ממעל הטמון בו".

רק מי שהגיע לנשמתו יכול להגיע למדה זו

מבואר מדבריו, שבכדי להגיע למדת מסירות נפש על חבירו, נצרך האדם להגיע לחלק אלוק' שבו, לנשמתו, ובה מושרש כח זה. ולכך בפרק סולם של עליה, שבו ביארנו כיצד יגיע האדם אל נשמתו, כתבנו מדריגה זו, של מסירות נפש על חבירו, לאחר מדריגת "לשמה". וזאת משום, שרק מי שעובד לשמה, יכול להגיע לנשמתו, ואז הרבה יותר נקל למסור נפשו עבור חבירו. אולם אף אדם שעדיין לא הגיע למדריגת לשמה יכול הוא ע"י עבודה בעשיית חסד להגיע להתנוצצות נשמתו ולעשות חסד לשמה, וכמו שיבואר ב"ה.

דרך מעשית כיצד להגיע למדריגה זו

ננסה עתה לתת דרך מעשית, כיצד להגיע למסירות נפש עבור חבירו.

ראשית יש לידע, שהמושג מסירות נפש הוא מושג רחב. כלומר, נפש הוא לשון רצון, ("אם יש את נפשך"). נמצא שמסירות נפש פירושה למסור את רצונו למען הזולת, בנקודה זו יש מדריגות רבות. נפרש, לאדם ישנם רצונות רבים, ויש בכך הדרגה, יש רצונות חלשים ויש רצונות חזקים, ונקודה זו משתנית אצל כל אחד ואחד.

ניתן דוגמא לדבר, אדם אינו רוצה לישון ברחוב, זהו רצון חזק. לעומת זאת, אצל רוב בנ"א, ההבדל בין הרצון לדירה בת עשרה חדרים או לדירה בת תשעה חדרים הינו רצון חלש, ואינו רצון חזק.

יש לילך בדרך של הדרגה במסירות רצונותיו למען חבירו

והנה, בכדי להגיע למצב של מסירות נפש גמורה, והיינו למסור את הרצון הגדול ביותר שלו עבור חבירו, על האדם להתחיל למסור את הרצונות החלשים שלו למען חבריו. למשל, תחלה יתן חמשה שקלים משלו לעני מעבר לכספי הצדקה שלו, בכדי להרגיל את עצמו לתת משלו, מדבר שהוא רוצה אותו, לחבריו. לאט לאט צריך להגביר את ביטול רצונו למען חבירו, צריך לעשות זאת בהדרגה, בכל פעם לבטל רצון יותר חזק, ולתת.

כך יש להמשיך לעבוד במשך שנים, עד שאם יתמיד ב"ה, יגיע למצב שיוכל למסור דברים שמאוד חשובים לו בחייו, דברים שהם בהכרח כמעט, ימסור גם אותם עבור חבירו. מי שיתמיד בדרך זו מתוך הכרה אמיתית פנימית באמיתות הנתינה, יכול להגיע לבסוף לכדי מסירות נפש כפשוטו למען הזולת.

צדיקים רבים מסרו את נפשם למיתה למען לכפר על בני דורם, והסתלקו קודם מלאות ימיהם בעוה"ז.

חסד במסירות נפש פירשו למסור אף את חלקו בעוה"ב למען חבירו

מכאן ואילך, מי שהגיע למדריגה זו, עליו לעלות שלב נוסף. והוא, שלא רק את חיי העוה"ז ימסור למען הזולת, אלא אפילו את חלקו בג"ע ועוה"ב, יתן למען הזולת. ומצינו מעשים רבים בצדיקים, שנתנו את חלקם בעוה"ב למען עזרה לזולת.

דרך זו מביאה לדביקות גמורה בבורא

מי שחי בצורה זו הוא מגיע לביטול גמור, ואז יכול להיות דבק בקב"ה מאוד. וזאת מפני שמה שמונע את האדם מלהיות דבוק בבורא, היא האנוכיות, "אנכי עומד בין ה' וביניכם", ונודע הפרוש שהאנוכיות מונעת את הדביקות בין האדם לקב"ה. ולכך מי שביטל את אנוכיותו, יכול להיות דבוק בקב"ה כ"ד שעות ביממה, קשר אמיץ לבורא עולם.

פרק ה - מוסר

ענף א'

דברי ר' ירוחם איך לומדים מוסר

פעם ניגש בחור לר' ירוחם ושאל אותו: "איך לומדים מוסר"? השיב לו ר' ירוחם: "כמו שלומדים גמרא". ננסה לבאר את כוונת דבריו של ר' ירוחם.

הנה כל בן תורה יודע, שכשניגש ללמוד סוגיא, בהתחלה לומד הוא את הפשט הפשוט בסוגיא. אך ברור לו שעדיין לא הגיע כלל לעיקר הסוגיא, שהיא הבנת הסוגיא לעומקא והבנת יסודות החילוקים שבין כל דין ודין המבוארים בה. ובירור זה דורש עמל ויגיעה להגיע לשורשי הדינים ולהשיגם על בוריין. וכשנבוא להגדיר את הדבר, הרי הוא כדברי הגמ': "אי לאו דדלאי לך חספא לא משכחת מרגניתא תותא". והיינו שעלינו לחפש בכל דין מהו שורשו ומהותו של הדין ובזה נקנית הסוגיא.

זוהי צורת לימוד הגמ' המוכר לכולנו. והנה אומר ר' ירוחם דלימוד המוסר כלימוד הגמ'. והיינו שכמו שבלימוד הגמ' עמלנו הוא למשקל חספא ולמשכח מגרניתא, אף בלימוד המוסר, עלינו למשקל חספא ולמשכח מרגניתא. אלא שהדברים צריכים בירור מהו ה"חספא" ומהו "המרגניתא" בלימוד המוסר.

יציאה מחיי גשמיות לחיי רוחניות - ביאור עומק המושג

דבר ברור הוא לכולנו שענינו של לימוד המוסר הוא, להוציא את האדם מחיים של גשמיות לחיים של רוחניות, ואם כן עלינו לדעת קודם מהו ההבדל המהותי בין החיים הגשמיים לחיים הרוחניים [ואף שהחילוק ביניהם ברור שזה גשמיות וזה רוחניות,

מ"מ יש הבדל מהותי ביניהם וכמו שנבאר] ובכך נידע מהי צורתו האמיתית של לימוד המוסר.

כתב החזו"א [אגרות חזו"א ח"א אגרת ג']: "כי הלא אמרו אין ד"ת מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהן, המיתה שבכאן הוא נטיה מפשוטם של החיים לעומקם של החיים לתוך תוכם של החיים", עכ"ל. דבריו המאירים הללו של החזו"א מגלים לנו יסוד נפלא בעיקרן של החיים. יש חיים שטחיים ויש חיים בעלי משמעות עמוקה

"תוך תוכם של החיים". ומגלה לנו החזו"א שכשאדם חי חיים גשמיים, הרי הוא חי בפשטות ובשטחיות של החיים. ורק כשזוכה לחיות חיים רוחניים זוכה להכנס לעומקם של החיים לתוך תוכם של החיים, וננסה לבאר את דבריו.

מבט פנימי לחיים

אדם שחי בלא הרגשה של אמונה והשגחה פרטית [ואף שיודע שהיא קיימת אבל אינו חי עמה בהרגשה יום יומית], כשרואה אדם שסובל, רואה הוא את הסבל ולא יותר. אבל אדם שחי עם אמונה בהשגחה פרטית, הרי הוא מתבונן מהי הסיבה לסבל? מחמת מה הוא מגיע? ועונה לעצמו שהלא הקב"ה הוא שנתן לאדם את הסבל עבור כפרת עוונות או כיוצ"ב. הרי שסבל זה קיבל ע"י ההסתכלות הפנימית תוכן אחר לגמרי ממה שהיה נראה בחיצוניות למי שלא התבונן בו. זהו ההבדל בין חיים רוחניים לחיים גשמיים, שבחיים גשמיים רואים את המסובב ואין יורדים לעומקם, והחיים הרוחניים מגלים לנו את פנימיות החיים. וכן הוא בכל דבר ודבר, האדם הגשמי רואה רק את החיצוניות בכל דבר, והאדם הרוחני רואה את המהות והסיבה של כל דבר ודבר.

קדמונינו ז"ל המשילו את הדבר לפרי שמעליו קליפה, שמי שרואה את הפרי מבחוץ נדמה לו שכל תוכו של הפרי ממולא באותה קליפה שרואה מבחוץ. אבל מי שטורח לקלוף את הקליפה רואה כמה הקליפה חסרת משמעות לגבי הפרי שבפנים, וכל ענינה של הקליפה הוא להגן על הפרי ולא יותר.

דבר זה הוא בכל ענין וענין בעולם, וכידוע שהעולם מלשון העלם, שכל העולם הוא הסתר לפנימיות, החיצוניות היא גשמיות והפנימיות מלאה בתוכן רוחני עמוק. ולא רק בדברים גשמיים כן הוא, אלא אף בדברים רוחניים כגון תורה ומצוות, מי שלא יתבונן בהם לעומקם, לא השיג אלא את החיצוניות שבהן. וכאותו אחד שלומד סוגיא במרוצה שלא השיג כלל את מהות הסוגיא, כן בכל דבר ודבר שבעולם רוחני וגשמי בלא התבוננות עמוקה לא השיג מתוכן הדבר כלל. וזה ענינו של לימוד המוסר, ללמוד בכל דבר את התוכן הפנימי שלו, ולחפש את הדרך להחדיר לחיינו את

תוכנו האמיתי בכל ענין. ועל זה יסדנו את הפרקים שלפנינו לבאר בתוך עולמינו - עולם התורה - את מקצת התוכן הפנימי של התורה ועבודת ה' לנסות "למשקל חספא ולמשכח מרגניתא תותא".

ענף א'

הבעיה המצויה אצל לומדי המוסר

עינינו הרואות, שרבים הלומדים מוסר, נופלים ומתייאשים במשך הזמן. ואף אלו שעדיין מחזיקים מעמד, מ"מ אין ניכר עליהם שינוי גדול.

יש מן הלומדים שמרגישים בבעיה זו, אלא שתולים עיניהם בדברי אור ישראל וקודשו, שאמר, שאף אם האדם אינו רואה שהמוסר פועל עליו, ידע שהוא פועל. אלא שהדבר דומה, למשלו של ר"ע עם האבן והמים ששחקוה.

ודאי דברים אלו נכונים, אולם כל זה נכון במי שלומד מוסר בצורה הנכונה, אולם כיום ירדה שכחה לעולם, ורק יחידים יודעים איך לומדים מוסר בצורה הנכונה, וכל השאר, אינם אלא דמות בלבד של לומדי מוסר.

בענפים אלו ננסה לבאר ב"ה מהי הצורה הנכונה ללמוד את תורת המוסר.

מדוע נצרך ללמוד מוסר

ראשית נתחיל ונבאר מדוע צריך ללמוד מוסר.

סיבת בריאת האדם בעולם ע"י הבורא להיטיב לנבראיו. ומפני שהמקבל ללא שנותן כלל, יש לו "נהמא דכיסופא", לכך יצר הבורא את האדם טוב ורע, שתהיה לו אפשרות בחירה בין טוב לרע. ואם יבחר בטוב יקבל שכרו, נמצא מקבל שכרו כגמול על עבודה ולא כמתנה, ובזה לא ירגיש "נהמא דכיסופא".

נמצא שהאדם נברא טוב ורע. היכן נמצא הטוב והיכן נמצא הרע? שניהם גם יחד טמונים עמוק עמוק באדם. הטוב, מורגש לכולם. הרע, למי שלא מורגש גודל תוקפו, יעוין בחובה"ל (שער יחוד המעשה פ"ה) וז"ל: "בן אדם! ראוי לך לדעת, כי השונא הגדול שיש לך בעולם הוא יצרך, הנמסך בכוחות נפשך, והמעורב במזג רוחך, והמשתתף עמך בהנהגת חושיך הגופניים והרוחניים. המושל בסודות נפשך וצפון חובך, בעל עצתך בכל תנועותיך וכו'" עיי"ש היטב. נמצא, שבין כוחות הטוב, ובין כוחות הרע, טמונים עמוק עמוק בתוך האדם. אין אדם שלא מעורב בו טוב ורע. עתה תפקידו של האדם לעקור את הרע מתוכו.

אם לא יכיר האדם היכן בדיוק נמצא הרע, ומהי מהותו, מה הם תכסיסיו, וכו' וכו'. כיצד ידע לעוקרו מתוכו? בשביל זה מוכרחים ללמוד מוסר. ראשית, בשביל להכיר את הרע היטב, ורק אח"כ להלחם בו. וכל זה מכח התורה והמוסר, כפי שיבואר בהמשך ב"ה.

יש מן הלומדים שהמוסר מכניסם לעצבות

יש אנשים, שכאשר לומדים מוסר ומתגלים להם חסרונותיהם, הם נכנסים לעצבות. אדם שזה מצבו, ידע שיש לו חוסר הבנה בסיסי בשביל מה הוא חי בעוה"ז, וכי הוא קבע את החסרונות של עצמו? הוא איננו מבין, שכל הסיבה שהוא נמצא כאן בעוה"ז, הוא רק מפני חסרונות אלו. לולי שהיו לו חסרונות אלו, הוא לא היה כאן כלל. אדם חייב להבין, שבשביל זה הוא חי כאן, למען לעמול עם נפשו, לתקנה מחסרונותיה. זו האמת, ואי אפשר לברוח ממנה.

כל מי שבאופן טבעי יש לו משיכה לאמת, הוא נמשך אחר המוסר, ומי שלא נמשך אחר המוסר, בידוע שרחוק מן האמת.

מתחילה, כשאדם ניגש ללמוד מוסר, צורת הגישה צריכה להיות, שהוא ניגש לברר מה תפקידו הפרטי בעולמו, מה חלקו הרע שנתן לו הבורא שלשם כך שלחו לעוה"ז. אם אדם ניגש כך ללמוד מוסר, הוא ניגש בשמחה. אין לך שמחה יותר גדולה ממה שאדם מברר לעצמו לשם מה הוא חי? מה הקב"ה רוצה ממנו?. אוי לו לאדם שיתברר לו לאחר מאה ועשרים, שהוא לא ידע כלל לשם מה הוא חי. היש לך שמחה גדולה מזו, שאדם ברור לו מה הוא רוצה מעצמו, ומה הקב"ה רוצה ממנו?

מהי הסיבה שרבים רחקו מעבודת ה' אמיתית

מהי הסיבה שאדם אינו רודף אחר האמת ? יש לכך ב' סיבות. א. עצלות.

ב. תאוה. נפרש, אדם מודע לכך, שעבודת ה' היא טורח ועמל. וכיון שבטבעו הוא אוהב את המנוחה, לכך אינו דוחק את עצמו לעמול בעבודת הבורא. זהו מה שהוגדר לעיל "עצלות". אולם זוהי טעות, אדם חייב להבין, שנגזרה עליו מדת טורח, ויש בידו הבחירה, האם לטרוח ברוחניות, או בגשמיות, אולם מן הטורח לא יצליח לברוח. ישכיל האדם ויבחר לטרוח ברוחניות ולא בגשמיות. "אדם לעמל יולד - אשרי מי שעמלו בתורה".

זאת ועוד, אדם שמחפש מנוחה, ידע שהמנוחה האמיתית היא רק הדביקות בבורא יתברך, וזולת זה כל שאר המנוחות, אינם אלא דמות מנוחה. וכמ"ש חז"ל: "רשעים תחילתם שלוה וסופם יסורים".

הנקודה השניה שהזכרנו - תאוה. אדם סבור שלעבוד את הבורא כרוך בויתור על תאוות, אולם גם זוהי טעות, אין לך תענוג יותר גדול מדביקות בבורא. ובמקום לבחור לעצמו את התענוג הגדול, הוא בוחר לעצמו שיריים. ודאי שבתחילת העבודה אין כ"כ תענוג, אולם בהמשך התענוג רב מאוד.

ענף ב'

טעם נוסף מדוע נצרך ללמוד מוסר

בענף הקודם, בררנו מה הצורך בלימוד המוסר, וכיצד לסלק את המפריעים לזה. בענף זה נוסיף נקודות נוספות שמחמתם נצרך ללמוד מוסר, וכן ננסה לבאר מהי הדרך הנכונה ללמוד מוסר.

הרע שולט בב' האיברים העקריים, מח ולב

האדם מורכב מב' חלקים. מח ולב, חכמה והרגשה. בשניהם שולט כח הרע, ולשניהם התרופה היא ע"י לימוד המוסר.

נבאר, בחכמה, שליטת כח הרע, בדעות פסולות, וכן דעות שאינם מדויקות (יש הרבה שסבורים שכל השקפותיהם נכונות, אולם זוהי הטעות הראשונה שלהם, ובעקבותיה רבות הם הטעויות). נפרש, ודאי שאדם יודע שצריך ללמוד תורה, וצריך לאהוב את ה' ולירא אותו, וכן צריך וכו' וכו'. אולם זוהי ידיעה מאוד שטחית, הוא איננו מבין מהי מהותה הפנימית של תורה, מהי מהותה הפנימית של אהבת ה', ומהי מהותה הפנימית של היראה. נראה לו שהוא מבין כמעט הכל, אולם באמת איננו מבין כמעט כלום.

העד העיד בנו המס"י בהקדמתו, "היראה היא החכמה, והיא לבדה חכמה". ודאי שאין נקרא חכמה מה שאין בו עיון. אך האמת היא, כי עיון גדול צריך על כל הדברים האלה לדעת אותם באמת ולא על צד ודמיון והסברא הכוזבת, כל שכן לקנות אותם ולהשיגם".

נמצא שהמבט הראשון שאדם מסתכל בעניני מוסר, אינו אלא טעות. מי שלא עמל רבות להבין את המהות הפנימית של היראה, והאהבה וכד', לא מבין את מהותם כלל.

תיקון החלק הזה הוא, ראשית, על ידי לימוד מקיף של ספרי יראה רבים, מן הראשונים עד האחרונים, וללומדם בעיון כשם שלומדים גמ'. וכלשון ר"י, "לערוך מערכות ביראת ה'", עד שיהיה ברור לו לאדם, מהותם הפנימית של האהבה, היראה,

וכו' וכו'. על כל אחד מן הפרטים נצרך עמל ויגיעה זמן רב לא פחות מסוגיא הנלמדת בעיון.

ללימוד המוסר נצרכת הסתכלות בריאה וישרה

ר' יחזקאל לוינשטיין סיפר, ששאל את מו"ר חתנו של הסבא מקלם, מה נצרך בכדי ללמוד מוסר? אחד הדברים שהוא השיב לו (תרגום מאידיש) ראש בריא, ראש חזק. כלומר, המוסר אינו ענין של התעוררות בעלמא, אלא זוהי צורת הסתכלות פנימית על כל החיים. מי שלומד מוסר, ולא שינה את הסתכלותו וגישתו לכל החיים, ידע שהוא איננו מבין מהו מוסר.

כח הרע שולט בלב בב' בחינות

עד עתה דברנו בשכל, בחכמה. עכשיו נדבר בלב, בהרגשים. בחלק זה יש ב' חלקים: א. העדר הרגשים. ב. הרגשים לא נכונים.

נפרש, לב מתוקן, הוא מרגיש בכל דבר את הענין הרוחני שבו, ונמשך אחריו. ואת החלק הגשמי שבכל דבר, הוא רואה כצל עובר, ולכך אין נמשך אחריו. לעומת זאת, בלב שאיננו מתוקן, הכל הפוך. את החלק הגשמי הוא מרגיש טוב ונמשך אחריו, ואת הענין הרוחני הוא לא מרגיש טוב כ"כ, ולכך בטבע אין נמשך אחריו.

נמצא, שאדם שלבו עדיין איננו מתוקן כראוי, כל מה שפועל ברוחניות, אינו אלא ע"י שהשכל מחייב אתו לעשות כן, ולא מפני שמרגיש משיכה לזה (ודאי שיש חלקים רבים בלב, אפשר שחלק מתוקן וחלק לא). נמצא, שעבודת האדם בענין זה יש בה שני חלקים: א. לעורר את חלק הטוב. ב. לגרש את חלק הרע.

כיצד עושים זאת? ראשית, על האדם להתבונן שהטוב האמיתי הוא רק רוחני. וכדברי המס"י (פ"א): "ואני קרבת אלקים לי טוב" וגו', כי רק זהו הטוב, וכל זולת זה שיחשבהו בנ"א לטוב אינו אלא הבל ושוא נטעה". כלומר, להעמיק מאוד בדעתו, ולהסביר לעצמו בפיו, שאין טוב באמת רק רוחניות, הקב"ה. וצריך שיבין זאת באמת היטב. וכנגד זה, יתבונן ברע שבגשמיות. ע"י שיראה כמה מכשולים נולדים מכך, וכן שסוף דבר במותו לא יקח כלום מכל זה וכו' וכו'. התבוננות בשפלות ופחיתות הגשמיות על כל ענפיהם.

לימוד המוסר ברגש ובמנגינה מעוררת בכי

צורה נוספת, איך לעורר את הטוב, ולמאוס ברע. היא לימוד מוסר ברגש, במנגינה שובת לב. נפרש, על האדם לבחור לעצמו, קטע שמדבר במעלת הטוב, בקרבת ה'. ויקרא קטע זה, מאות ואפילו אלפי פעמים, בקול ערב, מעורר בכי, חודר לבבות. עד אשר ירגיש, שזה מעורר לו את התשוקה הפנימית לטוב רוחני. וכן להיפך למאוס ברע, יקח קטע שמדבר בגנות הרע (באותו ענין שרוצה לעבוד עליו עכשיו) ויעשה כנ"ל. מסופר על ר' ישראל זצוק"ל, שחזר לילה שלם, על מאמר חז"ל "מאן דלא יליף קטלא חייב".

נמצא לימוד המוסר מורכב מב' חלקים עיקריים: א. לימוד עיוני ומקיף, להבין את מהות היראה אהבה וכו'. ב. לעורר את עצמו להמשך אחר הטוב ולמאוס ברע. וזה ע"י התבוננות רבה בטוב וברע ובנוסף לכך לימוד רגשי עמוק, ללא הפסק, במאמרי חז"ל הנוגעים לענין זה.

ענף ג'

דברי הסבא מקלם כיצד ללמוד מוסר בעיון

בענף זה נמשיך להביא כללים המסבירים כיצד ללמוד מוסר ונשתדל ב"ה לבארם.

הסבא זצוק"ל, הגדיר פעם כיצד ללמוד כל דבר, ובמיוחד מוסר. הגדרתו היתה כך, לאחר שאדם לומד ענין מסוים, צריך להתבונן מה הוא חשב בענין זה לפני לימודו, ומה התחדש לו ע"י לימוד זה. ולברר לעצמו דברים מוגדרים בדיוק, מה סבר קודם לכן, ומה בדיוק התחדש לו. נשתדל ב"ה לבאר את דבריו היטב.

סוד ההצלחה הוא "עולם ברור". נפרש, על האדם להרגיל את עצמו, שבכל דבר שמתעסק, שיצא עם דברים ברורים. אין הכוונה שכשאדם לומד גמ' לא ישאר בקושיא, זה א"א. אלא הכוונה, שיהיה ברור לו בדיוק מה הוא מבין, ומה בדיוק הוא לא מבין. להבין מה לא מבינים זהו חלק מן ההבנה. לכך יעץ הסבא, שבכל ענין, בכדי לבא לידי בירור, על האדם להגדיר לעצמו מה חשב לפני שלמד, ומה התחדש לו כרגע. אין לעשות זאת בהעברה בעלמא, צריך להשקיע בכך את מיטב הכוחות. מי שניסה זאת, יודע עד עד כמה עצה זו מועילה מאוד.

יש לכתוב את בירור המוסרים כצורת "חבורה"

כמו כן ראוי לכל אחד, להעלות את סיכום הדברים על גבי הכתב, דבר זה מוליד בירור עמוק. פעמים רבות, כשאדם מתחיל לכתוב, הוא רואה שהדברים אינם מסודרים אצלו כל צורכם. אדם שלומד מוסר בחלק העיוני (הנזכר בפרק הקודם) צריך להעלות את הדברים על גבי הכתב בצורה מסודרת. אולי גם לזה כיון ר"י בדבריו "לערוך מערכות ביראת ה'".

סוד ההצלחה בהבנת דברים בבירור הוא - הניגוד

עצה נוספת המביאה את האדם לידי "בירור", הוא ענין "הניגודים".

נפרש, אמרו חז"ל "לית נהורא אלא מגו חשוכא". כלומר, למשל אם תראה לאדם בגד לבן, הוא יראה שהוא לבן, אולם הוא לא יקלוט קליטה פנימית את עומק לבנינותו, אלא א"כ תתן בצד הבגד הלבן, בגד שחור. ואז, ע"י הניגוד בין שני הבגדים, הוא יבחין את עומק הלבנונית שבו. זהו משל בלבד, אולם כל המבנה הפנימי של האדם בנוי על יסוד זה. האדם לא קולט דברים ברור אלא א"כ הוא רואה את הניגוד שלהם. יסוד זה צריך לשמש את האדם בכל צורת החשיבה שלו, בכל דבר שעוסק עליו להתבונן בנקודת הניגוד שלו.

ניתן משל לדבר. בשבת אסרה תורה איסור ברירה. בשביל שיהיה איסור ברירה, מוכרח שתהיה "תערובת". ננתח מהי הגדרה של "תערובת".

סלט ירקות קצוץ, בודאי מוגדר כתערובת. שתי כוסות משני מינים המונחים בשני צדי השולחן, בודאי אינם תערובת. סכין ומזלג המונחים צמוד אחד לשני, בזה יש להסתפק, אם זה מוגדר כתערובת. כלומר, האם זה דומה למקרה של הסלט, או למקרה של הכוסות. מה עשינו כאן? לא הסתפקנו מיד האם סכין ומזלג מוגדרים תערובת, אלא ניתחנו, מה כן בודאי תערובת, ומה בודאי לא תערובת, ומהי נקודת האמצע, שהיא נקודת הספק. בצורה זו אדם יוצר לעצמו ברירות.

ניקח דוגמא נוספת, אדם מתבונן במדת החסד, ההתבוננות הראויה צריכה להיות כך. חסד של אמת, ענינו לתת לשם לתת, בלי נגיעה אישית, מפני שלא אקבל כלום על נתינה זו. הניגוד של החסד הגמור הוא, אדם שמזיק לשני. לא רק שלא מיטיב עמו, אלא פועל להיפך, הוא מזיק. אולם בין ב' קצוות אלו, יש נקודות רבות באמצע. למשל, אדם שלא נותן, אולם גם לא מזיק. בין מקרה זה לחסד של אמת, יש עוד אפשרות, שאדם עושה חסד, אולם לא חסד של אמת. הוא נותן, אולם אין כוונת נתינתו לשמה, כי כוונתו לקבל גמול על נתינתו.

נמצא בידינו ד' מדריגות. הטבה גמורה, אכזריות, וב' אפשריות ביניהם (ודאי שיש עוד, ותן לחכם וישכיל).

כשאדם ידרוך בדרך שדרכנו, כלומר, שיפרק כל ענין לפרוקים רבים, ויעמיד את שתי הקצוות, ואת הממוצעים ביניהם, בהדרגה. במשך הזמן הוא יקנה לעצמו עולם ברור, עולם מסודר. הוא פתאום יגלה, שדברים שהוא חשב שהוא מבין אותם, הוא כמעט ולא הבין כלום.

בשביל "והשבת אל לבבך" מוכרחים ידיעה ברורה

הפסוק אומר "וידעת היום והשבת אל לבבך". רק כאשר ה"וידעת היום" מבורר כל צרכו, אפשר להגיע ע"י ל"והשבת אל לבבך". ידיעה שאיננה ברורה כל צרכה, איננה יכולה להיות מושבת אל הלב באמת.

על האדם לקחת את הדברים שנראים לו הכי פשוטים, ולנתח, ולנתח, ולנתח, פתאום הוא יגלה, שמה שהוא חשב שזה כ"כ פשוט, יש בו עומק כל כך נפלא.

מי שלא פועל כך בכל הדברים שנראים לו פשוטים, לא דרכו רגליו על פתח המוסר. על האדם, לערוך מערכות שלמות בענינים "פשוטים" אלו. מי שמרגיש שאינו מסוגל לעשות זאת, הוא חייב הדרכה מיוחדת.

ענף ד'

הדרך לעבודת המוסר

עד עתה ביררנו מפני מה צריך ללמוד מוסר, וכיצד הדרך ללמוד מוסר, עתה ננסה לבאר ב"ה את הדרך לעבודת המוסר.

בספר חובה"ל, מביא את ברכתו של אחד מן החסידים לחבירו, שברכו "הרחמן יצילך מפיזור הנפש". ברכה זו שייכת גם בחלק הרוחני, וגם בחלק הגשמי.

בחלק הגשמי, הברכה ברורה, שברכו שפרנסתו תהיה מתוך רוגע, ושלוה, ובלי מטרידים רבים. וכן שפרנסתו תהיה ממקור אחד ולא ממקורות רבים. מפני שריבוי המקורות מוליד טרדות רבות, כפי שהחוש מעיד.

טעות יסודית בקבלת קבלות

אולם נקודה זו שייכת מאוד ברוחניות גם כן, ונפרש כיצד. הרבה עובדי ה', כשמגיע ר"ה, הם עושים חשבון נפש עם עצמם, ומקבלים קבלות לשנה הבאה. ראשית, כלל ידוע הוא, לא לקבל על עצמו הרים וגבעות, אלא רק קצת יותר ממה שטבעו רגיל בכך. אולם צריך לידע, שיש צורה יסודית איזה קבלות לקבל. נבהיר את דברינו. לדוגמא, אדם עושה חשבון נפש לעצמו, ומוצא את עצמו לקוי בכעס, בתאוה, בעצלות, בלה"ר, ובמאה ברכות ביום בלא כוונה ראויה. על כל אחד ואחד מליקויים אלו הוא מקבל קבלות כיצד לתקנם. אולם פעמים רבות, יש בעיה בצורת הקבלה. והיא, הוא מקבל לתקן ה' דברים נפרדים, אין קשר בין תיקון כעס, לתיקון התאוה. וכן אין קשר, בין תיקון התאוה, לתיקון העצלות. נמצא, שהאדם עובד על ה' דברים נפרדים. זהו פיזור הנפש גמור, וגם זה נכלל בכלל ברכתו של החסיד בחובה"ל.

הצורה הנכונה לקבל קבלות

מהי כן הצורה הראויה לקבל קבלות? מה כן הצורה הראויה לעבוד עם עצמו? הצורה הראויה היא, שתהיה נקודה אחת, קו אחד, שמאחד את כל עבודת האדם.

מהו הקו המאחד את כל עבודת האדם? באופן כללי יש ב' דרכים לכך: א. להבין שכל כוחות הרע, הם כוחות גוף, ורצונו לגלות את נשמתו. ב. לשמה.

מלחמה כנגד כח אחד היצה"ר - הגוף

נפרש את הדברים בהרחבה. ביררנו בסולם של עליה ענף ה' וענף ז', ב' סוגי עבודות, עתה מומלץ לשוב וללומדם בעיון. בענף ה' ביררנו, שהאדם מורכב מב' חלקים, גוף ונשמה. כל הרע מן הגוף, כל הטוב מן הנשמה. ותפקיד האדם, למצוא את נשמתו, את עצמו האמיתי. הגוף אינו אלא מסך לאמיתת המציאות של האדם.

אולם מסך זה מורכב מהרבה חלקים, גאוה, כעס, דיבור אסור, תאוה, עצלות, וכו' וכו'. בשעה שאדם עובד על הגאוה למשל, אל תהא מחשבתו שרוצה לקנות את הענוה, ולבטל את הגאוה. אין צורך לקנות את הענוה. הענוה כבר קיימת בו, בנשמתו. שורש הבעיה שנשמתו נעלמת ממנו, ולכך הוא אינו מרגיש את הענוה.

נמצא עבודתו לא לקנות ענוה, אלא לגלות את נשמתו. ולכך צורת העבודה איננה על הפרטים, אלא יסוד העבודה לבטל את רצונות הגוף. ודאי שיש לגוף הרבה פרטים של רצונות, אולם צורת העבודה לא עם הפרטים, אלא על ביטול הגוף על כל ענפיו. לבטל את הגוף, את רצונותיו, את הכח השורשי הנקרא רצון הגוף.

נמצא העבודה אחת היא, ביטול רצונות הגוף, בכדי לגלות את הנשמה. אם אדם עובד בצורה זאת, הוא יוצא מעולם של פירוד, לעולם של אחדות. לכל העבודה יש קו משותף, נקודה מאחדת. נמצא מחשבתו קבועה בנקודה אחת, ולא במחשבות רבות. זוהי ההצלה מ"פיזור הנפש".

יש מי שיקרא ענף זה, וירגיש שזהו נסיון לשנות את הדברים ע"שינוי הגדרה בלבד, אולם מי שמרגיש כך, ידע שלא הבין כלום מענף זה.

ה"לשמה" מאחד את כל עבודת ה'

נקודה נוספת. היכולה להיות המאחד של כל עבודת האדם, הוא ענין ה"לשמה". נבאר, אדם רוצה כבוד, כסף, תאוה, מנוחה, וכו' וכו'. נמצא, שיש לו רצונות רבים נפרדים זה מזה. לעומת זאת, אדם שאביו בקש ממנו כוס מים, מגבת, לחם, וכו' וכו'. אע"פ שגם כאן הפרטים רבים, מ"מ יש כאן כוונה אחת פנימית, לעשות נחת רוח לאביו. הפרטים שונים, אולם כוונתו איננה לפרטים, אלא לתוצאה, נחת רוח לאביו. נמצא שכל כוונתו אינה אלא אחת.

אדם שעובד את בוראו למען עצמו, יכולות להיות לו כוונות רבות נפרדות זו מזו. הוא לומד, כי הוא רוצה לדעת את הש"ס, בשביל שיקרא למדן. הוא מקיים מצוות ל"ת, כי הוא מפחד מגיהנם. הוא מקיים מצוות עשה בשביל ג"ע, וכו' וכו'. אולם מי שעובד לשמה באמת, כלומר לעשות נחת רוח לאביו, לקב"ה, אין לו אלא כוונה אחת. הפרטים רבים, תרי"ג מצות וענפיהם, אולם הכוונה אחת, לעשות נחת רוח לקב"ה. נמצא כל היום אין לו אלא מחשבה אחת בלבד.

ענף ה'

הדרכה כיצד לנהל פנקס קבלות

בענף זה, נמשיך לברר דרכים מעשיות בעבודת המוסר.

רבים מעובדי ה' מנהלים פנקס, ובו רושמים את קבלותיהם, במה הצליחו, ובמה לא, וכו' וכו'. מתוך הנסיון למדנו, שיש נקודה שרבים טועים בה. והיא, למשל, אדם מקבל להשתדל לכוון בתפילה, ומיד אחר כל תפילה, הוא רושם לעצמו, אם הוא כיון בה אם לאו וכד'. יש כאן טעות. כבר בשעת התפילה, הוא חושב לעצמו, מה ירשום בפנקס? והאם הוא יתפלל טוב או לא? א"א לחיות עם הפנקס בכל שעה. הצורה הנכונה היא, לכתוב בפנקס, שינוי השקפות, שינוי מחשבות, מבטים שונים, כפי שביררנו בענף ב' וג'. על האדם לברר לו את מדת האהבה מהי, מדת היראה מהי, וכו' וכו'. כל הבנה נוספת, כל בירור נוסף, יחקוק הדברים בפנקסו, עד שתגובש אצלו הסתכלות ברורה בכל נושא ונושא. נוסף לכך, עליו לרשום את קבלותיו, אולם אין ראוי לעיין בהם במשך היום בתמידיות.

ד' זמני תשובה

בספרי היראה מצאנו ד' זמני תשובה: א. בכל ערב קודם שישן. ב. בכל ערב שבת. ג. ער"ח. ד. ער"ה. אדם צריך להקפיד, שזמנים אלו יהיו ימי חשבון נפש תמידיים.

אולם יש לידע, שיש חילוק יסודי בין חשבון הנפש של כל יום וערש"ק, לחשבון הנפש של ער"ח וער"ה. נבאר. כפי שביררנו, הקבלות צריכות להיות בשני מישורים: א. ענין ההשקפה. ב. קבלות מעשיות. בחלק הקבלות המעשיות, על האדם לבדוק את עצמו בכל ערב, ובכל ערש"ק, אם הוא עומד בקבלותיו. זה צריך שייעשה מתוך רוגע, ושלוה פנימית, ולא מתוך לחץ. הלחץ הוא מהמזיקים הגדולים ביותר לכל העבודה הרוחנית. אולם את חלק ההשקפה והמחשבה, אין לבדוק בכל יום ובכל שבוע, לא בכל יום ובכל שבוע מתבססים אצל האדם השקפות. אם במשך היום ובמשך השבוע התבארו אצלו דברים, ירשום אותם, אולם לא יעשה חשבון נפש בחלק זה.

בכל ער"ח ובכל ער"ה, יעבור על הפנקס, בער"ח על כל החודש ובער"ה על כל השנה, ויבדוק את עצמו האם התחדשו לו דברים בזמן הזה? ומה התחדש? ויעשה סדר עמוק בתוך הדברים, ויברר לעצמו היטב, מה חשב לפני כן? ומה חושב עתה! אם לא התחדשו לו במשך כל החודש שום נקודות מחשבה, צ"ע על עבודתו. בודאי יש בעיה בצורת עבודתו, זה סימן שאדם זה זקוק להדרכה בסיסית, הוא כנראה לא מבין בדיוק מהו מוסר.

לכל כלל יש יוצא מן הכלל

צריך לידע, שכל הכללים שכתבנו, לכל כלל יש יוצא מן הכלל. לפעמים, באמצע החודש, הוא מרגיש שינוי עצום, והוא מוכרח, וראוי לו שיעשה סדר. אנו, דברנו בזמנים שאין בהם מפנה קיצוני, אלא התחדשות סדירה.

מ"מ, כל ערום יעשה בדעת, ולא יקח דברינו כמסמרות נטועים. זוהי חלק מחכמת עבודת המוסר, לדעת מתי יש לעמוד ולעבוד בתוך הכללים, ומתי לחרוג מהם.

לא לקבל קבלות לזמן ארוך

לאחר שביררנו, שאת חלק הקבלות ראוי לבדוק בכל יום, ובכל שבוע. ראוי להוסיף בזאת נקודה יסודית. והיא, לא לקבל קבלות לזמן ארוך. בדרך כלל, על האדם לקבל קבלות לכמה ימים, או שבוע. ואחר כמה ימים, יבדוק עוד פעם את הקבלות אם הם ראויים באמת, והאם עמד בהם, וכו' וכו'. קבלות לזמן ארוך בדרך כלל נועדו לכשלון מפני ב' סיבות: א. אם מראש, האדם כבר יודע שעליו לעמוד בקבלות זמן רב, קשה לו כבר מתחילה לעמוד בזה, משא"כ אם יודע שזה לזמן קצר יעמוד בזה ב"ה. ב. פעמים רבות, מה שמתאים לעכשיו, לא מתאים לעוד חודש. על האדם להתאים את קבלותיו לפי העת בו הוא נמצא.

קבלות מתוך שמחה ולא מתוך עצבות

נקודה נוספת, הראויה להדגשה והיא: כל עבודת המוסר צריכה להיות מתוך שמחה, על הזכיה שזוכה, להכיר את עצמו ולתקן את עצמו כפי שהתבאר בענף א'. ולכך, אין לקבל קבלות הגורמות לאדם מתח, עצבים, ועצבות. הקבלות שאדם מקבל על עצמו, צריך להרגיש שהוא שמח בהם, וכן שזה לא כל כך קשה לעמוד בהם אם יתמיד ברצונו לעבוד. קבלות שאדם מפחד מהם, אסור לו לקבל אותם. זהו סימן מובהק, שאלו הם קבלות שלמעלה ממדריגתו. האדם צריך להיות שלם, שמח, ורגוע בקבלותיו. אין הכוונה שיקבל רק מה שנח לו לעשות, בצורה כזאת לא יצא כלום. הכוונה היא, שיקבל קבלות שדורשות מאמץ, אבל מאמץ סביר שהאדם מרגיש בפנימיותו שהוא מסוגל ורוצה לעמוד בהם. רבים רבים הפילה טעות זו.

ענף ו'

עבודת המוסר מתוך פשטות

יסוד עיקרי בעבודת המוסר, ואולי היסוד העיקרי ביותר, היא עבודת "הפשטות". נבאר את הדברים בהרחבה ב"ה.

אדם מורכב ממח ולב. המח, מתבגר והולך ומתפתח מאוד, בדרך כלל עם גדילתו של האדם. ובמיוחד אצל בני התורה, שעיקר עסקם בעיון בגמ', המפתח את שכלו של האדם. אולם, הלב כמעט אין מי שיפתח אותו, הוא נשאר במצבו. וכדברי הסבא מקלם שאמר, ששכלו של האדם שכל של מבוגר, ולבו לב של ילד. יש כאן שתי קצוות נוגדים זה לזה מאוד, המרחק ביניהם כמרחק בין שמים לארץ.

בעיה קשה בצורת העבודה של רבים

כאן נוצרה בעיה קשה. כשאדם ניגש להפנים דברים אל לבו, הוא משתמש עם שכלו, ברמה של השכל, ולא ברמה של הלב. נוצר מצב, שאדם מנסה להכניס ללב דברים הרבה מעבר לרמתו. משל למה הדבר דומה? לילד בן ג' שנים, שאביו הלומד עמו, מסביר לו לפי רמתו שלו, של האב. נמצא, שהבן אינו קולט כלום. לא לפי רמתו של הבן, וודאי לא לפי רמתו של האב. הן הן הדברים אצל כל אדם שהשכל בוגר אולם הלב ילד. נמצא, אם ישתמש בשכל לפי רמת השכל, וינסה ללמד את לבו ברמה זו, בודאי דרכו לכשלון עומדת.

בטעות זו נפלו רבים מאוד מאוד. לבם נשאר אטום כמעט לחלוטין, ולא הבינו מה שגו בדרכם. אולם זו הטעות, הם ניסו להכניס ללב, לילד, רמת שכל של מבוגר. הדרך הנכונה היא, להכניס ללב רמה של ילד. ללמד את הלב דברים פשוטים, "פשטות".

דוגמאות מעשיות לעבודת הפשטות

נבאר איך עושים זאת למעשה, ניתן לכך כמה דוגמאות. אדם מתיישב ללמוד גמ', עליו לחשוב, ולדבר לעצמו דברים (פשוטים) אלו: ראשית, מי כתב את הגמ' הזאת? התשובה: זה ספר מזמן התנאים והאמוראים. אח"כ ישאל את עצמו, מהיכן הם ידעו חכמה זו? התשובה: הם עמלו בתורה, והתפללו לקב"ה שיזכם לדעת את תורתו הק', והקב"ה שמע אל תפילתם, וחננם בדעה נכונה. אח"כ ישאל את עצמו, מהיכן שכל אנושי מבין חכמה כ"כ נפלאה ועמוקה? אזי ישיב לעצמו, שהחכמה חכמתו של בורא העולם היא, חכמה אין סופית, חכמה בלתי מוגבלת כלל, הן בגודלה, והן בעומקה, וכל מי שעמל בתורה כראוי ומתדבק לבוראו, הקב"ה משפיע לו חכמה מחכמתו האין סופית. היש לך מדה נפלאה מזאת, שבן תמותה דבק בחכמתו של הבורא, חכמתו האין סופית.

לאחר זאת ישאל את עצמו, מי הדפיס גמ' זו? מהיכן היתה לו מכונת דפוס? מהיכן היה המתכות ליצור מכונה זו? עד שיגיע לנקודה, שהקב"ה ברא חומר גלם, וממנו יצרו את הכל. אזי יתבונן, מהיכן היה כח ליצרן להפוך חומר גלם לצורה כ"כ נפלאה? מהיכן היה כח בידיו להרכיב את כל חלקי המכונה זו לזו? התשובה שישיב לעצמו בפשטות, שחכמה זו נתן הקב"ה בשכלו של היצרן, וכן נתן כח חיים בידיו, בכדי שיוכל להרכיב מכונה זו.

התבוננות פשוטה יכולה להביא את האדם להכרה באין סוף

בשלב הבא, יתבונן לעצמו על מה מונחת הגמ'? על השולחן. מי יצר שולחן זה? הנגר, מהיכן היו לו עצים? ממה שברא הקב"ה בששת ימי בראשית. אולם, יתבונן לעצמו, כיצד יש כ"כ הרבה שולחנות? וכי הקב"ה ברא בששת ימי בראשית כ"כ הרבה עצים?!

אזי יתבונן, וישיב לעצמו במחשבתו ובפיו, כך יצר הקב"ה בטבעו של עולם, שכל עץ אפשר לשותלו ולהרבות ממנו עצים בלי הגבלה. כמה נפלא הדבר שנקודת האין סוף, נראית גם כאן בעוה"ז, ישנה דוגמא מוחשית, מהו מושג אין סופי. בודאי שהעץ מוגבל בהרבה בחינות, אולם יש כאן נצנוץ של האין סוף.

כך ימשיך ויתבונן לעצמו, הרי העץ שגדל ביער נראה שונה לחלוטין מהשולחן הזה וכיצד הפכו עץ כ"כ מחוספס לעץ חלק ומבריק? כיצד שינו את הצבע של העץ? וכו' וכו'. על הכל יתבונן בפרוטרוט, כמה פרטים וחכמה נפלאה טמון בכל חפץ וחפץ שנמצא בעולם. כמה שלבים עובר כל חפץ עד שמגיע למצבו עתה. ועל הכל יתבונן היטב, וירגיש שהקב"ה בראו יצרו ועשהו. עד אשר ב"ה לבו "הילד" יבין כל הדברים הללו וירגישם היטב.

ענף ז'

מבט נוסף בעבודת הפשטות

בענף זה נמשיך בהתבוננות "בפשטות", אולם בנקודה קצת שונה. בענף הקודם עסקנו בהתבוננות פשוטה איך הקב"ה ברא את כל מה שאנו מכירים: דומם, צומח, חי, מדבר. מעשה, דבור ומחשבה, הכל בכל מכל כל. על האדם לחוש בכל דבר שהוא נברא של הבורא. עם כל חפץ שנפגש, ועם כל מצב שנפגש, עליו לחוש שחפץ זה ומצב זה הוא מהקב"ה. חייבים לעבוד על נקודה זו חודשים רבים מאוד, עד שזה יהיה המבט הפשוט של הסתכלות האדם.

ג' מבטים בנפש איך לגשת אל הקב"ה

נוסיף נקודת מבט בדבר. לקב"ה יש שמות רבים, אולם אנו נתייחס כאן לג' שהם: בורא עולם, מלך, אבא. נבאר, בענף הקודם עסקנו במבט של "בורא", להסתכל על כל דבר שהקב"ה ברא אותו, כפי שהתבאר בארוכה. עתה נבאר מבט נוסף, והוא מבט של "מלך".

איך יגש האדם לעבוד את בוראו במבט של מלך

לאחר שהתבאר לאדם בשכלו ובלבו, ומבטו הפשוט בכל דבר שהוא "נברא" של הקב"ה. עתה על האדם לצעוד צעד אחד קדימה. והוא, להסתכל בכל דבר במבט של "מלך". כלומר, מה זה מחייב אותי, מה זה נוגע אלי.

נרחיב את הדברים. בכל דבר שאדם נפגש עמו בחייו, יש סיבה מדוע נפגש עמו. באופן כללי, התשובה לכל דבר היא "עבדות". כלומר, כיון שכל תפקידו של האדם בעולם היא להיות "עבד", עבדות של הבורא ית"ש. נמצא, שבכל דבר שנפגש עמו, סיבת הפגישה היא, בכדי שיעבוד את הבורא עם הכלים שעתה נפגש עמם. אילו מצב זה וחפצים אלו

לא היו צריכים לו לעבודת הבורא, הקב"ה לא היה בורא אותם, וכן האדם לא היה נפגש עמם. אם האדם כן נפגש עמם, ע"כ שסיבת הפגישה היא מפני שהוא נצרך לעבוד את הבורא באופן כזה.

דוגמא. לאדם נולד בן בשעה טובה, ומשום כך הוא טרוד. זה חלק מעבודת הבורא לעבוד מתוך טירדה. כך רצונו ית' שיעבדו אותו בהרבה אופנים. פעם מתוך טירדה, פעם מתוך מנוחה.

דוגמא נוספת. פעמים שאדם נצרך לעזור בביתו זמן רב. המבט הנכון להסתכל על זה, שכך רצונו יתברך שאדם זה יעבוד אותו. פעם עובדים את הבורא ע"י תורה, פעם ע"י תפלה, ופעם ע"י עזרה בבית. הכל זה עבודת הבורא.

על האדם להבין, ולהפנים זאת אל לבו, שאין מצב "סתם כך". כל מצב שהקב"ה הביא לאדם, עליו להיות מודע לכך שזהו תפקידו בחיים, ולא לנסות לברוח מהמציאות (ודאי שאין לו לאדם להכניס את עצמו לכך. לדוגמא, להפסיק ללמוד ע"מ לעזור בביתו אם אין צורך אמיתי בכך. אולם כשיש באמת צורך בכך, זהו רצון הבורא שבשעה זו יעסוק בענין זה). מנין לו לאדם מה יותר חביב לפניו ית', האם תורתו מתוך נחת, תפלתו מתוך השתפכות הנפש, או לחילופין עזרה בבית, וטיפול בעולם החומר, מתוך מבט של חסד והטבה?

ביטול גמור למלכותו יתברך מוליד שלוה ומנוחת הנפש גמורה

זוהי "עבדות" אמיתית, אדם לא בוחר לעצמו במה לעסוק, הוא עבד, הוא מכיר בכך שרק הקב"ה יקבע לו מה לעשות, כיצד לעשות, ומתי לעשות, והוא משעבד את עצמו לקב"ה בכל מצב. על האדם לשנן זאת פעמים רבות מאוד, עד אשר יקבע בלבו ובנפשו שהוא "עבד" של הבורא ית'. בכל דבר ודבר שהוא נפגש, הוא מיד מחפש במה אפשר כאן לעבוד את הבורא.

מי שחי בצורה הנזכרת, הוא מבין שכל אדם שבא לבקש ממנו טובה וכד', א"א לדחות אותו. הוא מבין, שהקב"ה שלח אותו והוא מחפש היטב איך אפשר לעזור לו.

אם הקב"ה שלח אלי אדם, הוא לא שלח אותו "סתם", ולכך הוא אינו נח ואינו שקט עד שמוצא במה אפשר לעזור. ודאי, שלפעמים האדם לא מצליח לעזור, באופן זה על האדם להבין שהקב"ה רצה ממנו רק שירצה, וינסה, ולא שיעשה. אולם מלכתחילה, על האדם לנסות לעשות בכל כוחו. (בעומק, יש פעמים שהאדם נשלח בכדי לדחותו וד"ל).

ענף ח'

גישה נפשית לקב"ה מתוך מבט של "אבא"

שם נוסף שהקב"ה נקרא בו, הוא "אבא". מי שחי עם מבט זה בחיים, החיים שלו שונים לחלוטין, חיים של "אהבה". בלי מבט זה, חסר הטעם בכל החיים.

נבאר את הדברים בהרחבה. בענף הקודם ביארנו מבט של מלכות ועבדות, בחינה של "יראה". בענף זה נעסוק במבט של אב ובן, "אהבה".

בני ישראל נקראים, "בנים אתם לה' אלוקיכם". כל אחד ואחד מישראל בן של הקב"ה, והקב"ה אוהב אותו כבנו ממש, ואף יתר מכך. עתה, מוטל על האדם לפתח את עצמו בכדי שירגיש את אהבתו של אביו אליו. הוא צריך להתבונן בכל פרט בחייו, ולראות כמה אבא שלו אוהב אותו, כמה הוא דואג לו לכל צורכו בכל שעה ובכל רגע. על האדם מוטל לראות ולהרגיש, שכל דבר שיש לו, אבא נתן לו זאת מתוך אהבתו אליו.

דוגמאות מעשיות כיצד לקנות מבט של "אבא בחיים"

נראה את הדרך המעשית כיצד קונים מבט זה בחיים, וניתן לכך מספר דוגמאות.

אדם מתישב ליד השולחן לאכול. לפני שמתחיל לאכול, עליו להתבונן מה יש לפניו? הוא מסתכל ורואה שולחן, כסא, מפה, צלחת, סכו"ם, גבינה, ירקות, חביתה, מלח ולחם, וכו' וכו'. תפקידו הוא, להתחיל ולהתבונן: מי נתן לי את כל זה? כל כך הרבה שפע, מהיכן זה בא? מאבא שלי! למה אבא שלי נתן לי כ"כ הרבה? כי הוא אוהב אותי. ממתי הוא התחיל לאהוב אותי? ממתי הוא מכיר אותי? אז יתבונן, שאני חלק אלוק' ממעל ממש. אני, הנשמה שלי, היא נצחית, והיא ממש חלק מן הבורא, והיא אינה מוגבלת בזמן. הנשמה שלי קדמה הרבה הרבה לבריאת העולם (בחז"ל איתא, שנמלך הקב"ה בנשמתן של צדיקים בשעה שברא את העולם).

עתה, ישאל את עצמו, האם רק מהיום הוא התחיל להיטיב עמי? ודאי שלא! מרגע שנולדתי, הוא בכל רגע ורגע מחיה אותי, והוא נתן לי מאז את כל צרכי: אוכל, בגדים, בריאות, וכו' וכו'. אולם לא מאז בלבד הוא התחיל להעניק לי, עצם בריאתי היא הטבה, כל הסיבה שהוא ברא אותי היא בכדי להטיב לי (סיבת הבריאה להיטיב לבריותיו). נמצא כל כולי מסכת אחת של הטבה, הטבה של אבא שאוהב אותי.

לימוד תורה מתוך מבט של "אבא"

דוגמא נוספת לכך: אדם מתישב ללמוד גמ', לפני שמתחיל ללמוד, יתבונן לעצמו, מי אמר לי ללמוד? הקב"ה! מדוע הוא ביקש ממני שאלמד? מפני שהוא אוהב אותי, והוא רוצה שאני אהיה קרוב אליו, ולכך נתן לי את תורתו, שע"י תורתו הק' אתקרב אליו, אבא אוהב שבנו קרוב אליו.

תפילה מתוך מבט של "אבא"

דוגמא נוספת לכך, אדם ניגש להתפלל, יעצור האדם את עצמו מעט קודם התפילה, ויתבונן לעצמו, מה אני הולך לעשות עכשיו? להתפלל! מה זו תפילה? לדבר עם הקב"ה. בשביל מה אני צריך לדבר אתו? כי חסרים לי דברים, ואני רוצה לבקש מננו שיתן לי כל

צרכי. מדוע הוא לא נתן לי מיד בלי שאבקש ממנו? מפני שהוא אבא שלי, הוא רוצה שאני אדבר אתו, הוא רוצה לשמוע את קולי (בחז"ל איתא מפני מה היו אימותינו עקרות? "מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים", "ועמך כולם צדיקים". עין מד"ר שה"ש ב', י"ד: "והיה מתאוה לשמוע שיחתה").

נמצא, כל ענין התפילה, אינו אלא קשר אהבה בין אב לבן, השתוקקות של אב לשמוע את קולו של בנו. מי שניגש כך לתפילה התפילה שלו תשתנה לחלוטין.

תמיהת רבים

ישנם אנשים, אשר יקראו פרקים אלו, יתמהו ויאמרו לעצמם, דרך זו לבד שהיא מוזרה, הרי היא מעושת, כמה פעמים אפשר לחזור על אותם דברים ידועים?! אולם זוהי טעות נוראה! מי שחושב שענפים הללו נועדו לשכלו, הוא צודק בטענתו. אולם ענפים אלו נועדו "ללב". על האדם להתבונן בכל מה שכתבנו בפשיטות, ולנסות לחוש את הדברים. אין די בהתבוננות שכלית. האדם שמתבונן שקשריו עם הקב"ה הם "קשרי אב ובן", עליו לחוש זאת, וזאת ע"י שיתבונן במשלים מסוג זה: כגון קשריו עם אביו, קשריו עם בניו, וינסה לחוש אותו דבר כלפי הקב"ה. ודאי שזה לא בא בקלות, אולם זו הדרך, ע"י התבוננות פשוטה מאוד בשכל, ונסיון לחוש זאת בלב, וע"י משלים וציורים רבים.

מי שינהג כך במשך חודשים רבים מאוד, ב"ה יעזרהו ה' יתברך, ויפתח לבו לחוש את אביו בחוש גמור.

ענף ט'

לשמה מתוך פשיטות

בסולם של עליה ענף ז', עסקנו בענין "לשמה". עתה, בעוסקינו בענין הפשטות, נמתח קו, ונמשיך לבאר את הפשטות בבחינת עבודת לשמה.

כתב המס"י (פי"ט) וז"ל": "אמנם, ודאי שמי שמתכוין בעבודתו לטהר נפשו לפני בוראו, למען תזכה לשבת את פניו בכלל הישרים והחסידים, לחזות בנעם ה' לבקר בהיכלו, ולקבל הגמול אשר בעוה"ב - לא נוכל לומר שתהיה כוונה זו רעה, אכן לא נוכל לומר גם כן שתהיה היותר טובה, כי עד שהאדם מתכוין לטובת עצמו סוף סוף עבודתו לצרך עצמו. אך הכוונה האמיתית המצויה בחסידים אשר טרחו והשתדלו להשיגה, הוא שיהיה האדם עובד רק למען אשר כבודו של האדון ברוך הוא יגדל וירבה, וזה יהיה אחר שהתגבר באהבה אליו יתברך, ויהיה חומד ומתאווה אל הגדלת כבודו".

מעשה רב מהח"ח כיצד כיון כל מעשיו לש"ש

העולה מדברי המס"י, שכוונת הלשמה הוא, למען ירבה כבוד הקב"ה. ננסה ב"ה לבאר, כיצד לעשות זאת למעשה. תחלה, נפתח במעשה רב, מהח"ח זצוק"ל, המובא

בתחילת ספר קובץ הערות (עדות מפי הגה"ק ר' אלחנן וסרמן זצוק"ל) וז"ל, "מש"כ הרמב"ם, שהרשות ביד כל אדם להיות כמרע"ה, אין הכוונה שיכולים להגיע למדריגת מרע"ה מכל הבחינות, אלא שיש ביד כל אדם להגיע למדריגת מרע"ה בבחינת עבדות ה', עפ"י ביאור הרד"ק שבכל מקום שנזכר עבד ה' הפירוש הוא עפ"י ההלכה שאין קנין לעבד בלא רבו וכל מה שקנה עבד קנה רבו, דהיינו שכל מציאות העבד היא בשביל רבו ולעצמו אין כלום. והעיד (הגה"ק ר' אלחנן) על רבו הקדוש שידע לכוין כל מעשיו לשם שמים, ואפילו כשהיה צריך לחתום על קבלת משלוחי כספים שע"י הדואר, היה אומר לכבוד ה' כשטבל העט בדיו", ע"כ העדות על הח"ח זצוק"ל.

כיצד נראית תפילה לשם שמים

מעשה זה מהח"ח, היטיב להגדיר לנו מה פירוש כל מעשיו לש"ש. אפילו חתימה קלה על ענייני גשמיות עשה לש"ש. ניקח דוגמא זאת, ונבארה בדוגמאות מעשיות.

אדם מתפלל שמו"ע, ומבקש "סלח לנו אבינו" וכו'. על האדם להתבונן, מפני מה הוא מבקש סליחה? יכולים להיות לכך כמה סיבות. א. הוא מפחד שהקב"ה יעניש אותו כאן בעוה"ז. ב. הוא מפחד מעונשים לאחר מיתתו, בגיהנם וכד'. ג. הוא רוצה להיות בעל מדריגה, והחטא סותר לזה. ד. הוא רוצה להתענג על ה', והחטא מפריע לזה. כל אלו כוונות שאינם לשם שמים. הכוונה הראויה היא שחטא מסתיר ומעלים כבוד הבורא, ורצונו שיתגלה כבודו יתברך, ולכך רוצה שיימחק החטא.

דוגמא נוספת. אדם מתפלל "חננו מאתך חכמה בינה ודעת, דעה בינה והשכל". מפני מה הוא רוצה לדעת את התורה? הכוונה הראויה לשמה היא, בכדי שיתרבה כבוד הקב"ה בעולם. הן ע"י תורת הנגלה, המסירה את החשך. והן ע"י תורת הנסתר, המגלה את האור.

כיצד נראית אכילה לשם שמים

דוגמא נוספת. אדם מתיישב לאכול, עליו להתבונן מפני מה הוא אוכל? אם הוא אוכל מפני שהוא רעב, זה אינו לשמה. עליו להתבונן מי עשה אותו רעב? וכי מעצמו נהיה רעב? ודאי שהקב"ה עשה טבע כזה שיהיה רעב ויאכל, מפני מה צריך לאכול? להרבות כבוד השי"ת. איך מרבים כבוד השי"ת באוכל? ראשית, אדם שמברך בכוונה ומודה ומשבח את הקב"ה על כך, אין לך ריבוי כבוד השי"ת יותר מזה. ר' ירוחם ממיר התבטא פעם, אנשים חושבים שמברכים בשביל לאכול, אולם האמת היא שאוכלים בשביל לברך ודפח"ח. כל סיבת האכילה בשביל להודות לקב"ה.

טבע האדם, שכשהוא נהנה, הוא משבח ומודה היטב ולכך נתקנה האכילה (ודאי שיש כוונות עמוקות יותר, אולם הבאנו כוונות פשוטות).

כוונות לשמה בפשטות ובתמימות

סוף דבר, על האדם העוסק לשמה, להבין שכל חייו למען הבורא. וכל מעשה ומעשה שעושה, עליו להתבונן שעושה כן להרבות כבוד השי"ת. ואף אם אינו מבין איך מתרבה כבוד ה' ע"י מעשה זה, מ"מ יכוין בפשטות שהקב"ה ציוה כך לעשות, וכבוד המלכות שעושים את רצונה. ויכוין שבמעשה זה יתרבה כבוד השי"ת כפי רצונו יתברך.

ענף י'

הכרח לעבודת מוסר אמיתית - הרגש דק

ר' יחזקאל לוינשטיין זצוק"ל שאל את מו"ר, חתנו של הסבא מקלם, מה נצרך כדי ללמוד מוסר ? הוא השיב לו ג' דברים (אחד מהם כבר הזכרנו לעיל), אחד מהם הוא "חוש דק".

ישנם ב' טעמים מדוע נצרך הרגש דק לעבודת המוסר

נבאר את הדברים. הסיבה שנצרך למוסר חוש דק, יש לכך ב' בחינות.

א. הפסוק אומר "וידעת היום והשבת אל לבבך". כלומר, יש שני שלבים בעבודה, ידיעת הדבר, והשבתו אל הלב.

צורת העבודה היא זו, תחלה על האדם לקיים בעצמו "וידעת היום". לאחר מכן עליו להבין ולהרגיש היכן לבו נמצא. הוא חייב להתבונן בסתירה הפנימית שיש בין שכלו אל לבו, ולהרגיש עד כמה הלב סותר את השכל. הוא חייב לשבת ולהגדיר לעצמו בברור, היכן מדריגת שכלו, והיכן מדריגת לבו, ומהי הנקודה שעכשיו הוא רוצה להפנים אל לבו.

לולי זאת נוצרת בעיה המצויה אצל רבים, שנראה להם שידיעת שכלם בבירור קרויה השבה אל הלב. טעות זו נובעת מחוסר הרגש דק. הם אינם שמים לב, שהלב, ההרגש הדק שלו, מעולם לא קלט את השגת השכל. אדם שלא מברר לעצמו את הרגשי לבו ואת סתירתם להשגת שכלו, כל עבודתו נועדה לכשלון.

אמת הדבר, שרבים אין להם הרגש דק, ולא יבינו על מה אנו מדברים, "אין בשר המת מרגיש" וכו'. וזוהי הצרה הגדולה ביותר, מכיוון שאין הוא מרגיש את לבו היטב נדמה לו שלבו קנה את ידיעת שכלו, אולם באמת מעולם לא נכנסו הדברים אל לבו.

מי שאין לו הרגש דק מוכרח להתפלל ולבכות על כך לקב"ה

כל מי שקורא את הדברים הללו ואינו מרגיש הזדהות גמורה עם הדברים, ידע שהוא נמצא במצב שיש בו ב' אפשריות: א. שיש לו הרגש דק, אלא שמעולם לא היה מודע לו כ"כ. אם זה מצבו, עליו להתחיל לפתח אותו ע"י שימת לב לתחושות הדקות, של כבוד, כעס, שמחה, הערכה, וכו' וכו'. הרגשים אלו מאוד מאוד דקים, ועליו לשים לב לחוש

אותם. ב. אפשר שמצבו שאין לו חוש דק, אם כך מצבו, עליו להתפלל ולבכות לקב"ה שיפתח את לבו לחוש בהרגשים דקים.

יש באדם הכרה ותת הכרה

ב. סיבה נוספת שנצרך ללמוד המוסר הרגש דק, היא מפני הצורך להכיר את תת ההכרה. נבאר, אדם מורכב מב' חלקים: הכרה, תת ההכרה. הכרה פירושו, מה שאדם מודע למחשבותיו. תת ההכרה ענינה הבלתי מודע. לאחר שאדם זיכך, טיהר ויישר את הכרתו, עתה עבודתו לתקן את תת ההכרה, ובנקודה זו עמלו כל הצדיקים עד סוף ימיהם.

כיצד יכיר האדם את תת הכרתו

נשאלת השאלה, אם זה לא מודע לאדם, אם כן כיצד יתקן את הבלתי מודע לו? יש ב' תשובות לדבר. א. קורה לאדם מצב שפתאום נופלים במוחו מחשבות שונות ומשונות, ידע האדם שמחשבות אלו שורשם ומקורם מתת ההכרה, ובמחשבות אלו טמונה פנימיותו. לפעמים צצה לאדם מחשבה אולי יגנוב, ומיד דוחה אותה כהרף עין, "לא יכול להיות שאני אפילו אעלה על דעתי כזה דבר". האמת, שמחשבה זו באה מתת הכרה ששם נקודת הגזל לא תוקנה כראוי. הבאנו דוגמא בלבד, אולם ישכיל האדם בצורה זו לגלות את כל חסרונותיו בתת ההכרה.

אפשר להכיר את תת ההכרה ע"י הרגש דק

דרך נוספת, להכיר את תת ההכרה. היא ע"י הרגש דק. האמת היא, שמי שיש לו הרגש דק, לא זקוק לדברינו. ומי שאין לו, לא יבין מה אנו כותבים. מ"מ כתבנו זאת, למי שלא מרגיש, שידע שעליו להתחנן ולבכות לקב"ה, שיפתח את הרגשיו, שההרגש שלו יהיה דק, ואז יוכל להבחין מה שורר בתת הכרתו.

הטעות המצויה

ראינו זאת בעינינו, ולא פעם אחת בלבד, אנשים שעבדו שנים בעבודת ה' ביגיעה ובעמל, והם רחוקים מאוד מאוד מעבודת ה' אמיתית (ה' יחוס וירחם עליהם), וכל זאת, מפני שהם אינם מרגישים את עצמם, הם אינם מרגישים היכן לבם באמת נמצא, כל עבודתם ע"י שכלם, והם אינם יודעים באמת מהו המושג "לב". נראה להם ש"לב" הכוונה בירור, אולם באמת לב הוא הרגש פשוט, הרגש דק, תפיסת המציאות. סימן לאדם שלבבו נפתח, אם נפשו משתפכת בקלות לפני יוצרה, ועיניו זולגות דמעות, לא דמעות מתוך מאמץ, אלא מתוך פשטות.

פרק ו - אמונה

ענף א'

דברי החזו"א - העולם נדמה כחידה סתומה

כתב החזו"א (אמונה ובטחון פ"א) וז"ל: "מדת אמונה היא נטיה דקה מעדינות הנפש. אם האדם הוא בעל נפש, ושעתו שעת השקט חפשי מרעבון תאוני, ועינו מרהיבה ממחזה השמים לרום והארץ לעומק, הוא נרגש ונדהם, כי העולם נדמה לפניו כחידה סתומה, כמוסה ונפלאה, והחידה הזאת מלפפת את לבבו ומוחו, והוא כמתעלף לא נשאר בו רוח חיים בלתי אל החידה כל מעינו ומגמתו, ודעת פתרונה כלתה נפשו, ונבחר לו לבוא באש ובמים בשבילה. כי מה לו ולחיים, אם החיים הנעימים האלו נעלמים ממנו בתכלית ההעלם".

אל מי כיון החזו"א את דבריו

נתבונן אל מי דיבר החזו"א שחידה זו כ"כ תופסת אותו? אל אדם שאינו מאמין ומתחיל לחפש מי ברא אלה? לא! ולא! הוא דיבר אל עצמו, וק"ו לכל בן תורה אמיתי. לכאורה הדבר תמוה, וכי החזו"א לא ידע את התשובה לשאלה זו? לשם מה הוא כ"כ נכסף לדעת את פתרונה הרי הוא כבר ידעה? כאן טמון כל סוד האמונה. יש אמונה שכלית, ויש אמונה בחוש. החזו"א כתב את דבריו מן הלב, מן החוש, ולא מן השכל. זו כל עבודת האדם עלי אדמות לחיות עם אמונה בחוש, שהאמונה תהיה ממשית אצלו כמו שולחן, כסא ומנורה. לולי זאת חסר בעיקר החיים, ואם העיקר בטל הכל בטל.

הדרך להגיע לאמונה בחוש

כיצד יגיע האדם לאמונה בחוש? יש לכך ב' חלקים: א. מחשבה. ב. דיבור.

נבאר, א. מחשבה, על האדם להתבונן בפשטות שהקב"ה ברא את הכל פרט אחר פרט, להתבונן איך נעשה הדבר, מי עשה זאת, מהיכן היה לו כח וכו' וכו'. וכבר הארכנו בזאת בפרק המוסר ענף ו', עיין שם וקחנו משם. סוף דבר האדם חייב לקבוע במחשבתו מחשבה חיה וערה שכל דבר בראו הבורא. צריך שמחשבתו תיטה באופן טבעי, להתבונן בכל דבר ולראות את הקב"ה מדבר זה.

השרשת האמונה בלב ע"י דיבור אמונה

ב. דיבור, כתוב "האמנתי כי אדבר". ודרשו הדורשים, "האמנתי", מתי האמנתי? "כי אדבר". היינו אם אני ארגיל את עצמי לדבר דברי אמונה בתמידיות. וכן פרשו את הפסוק "נכרתה אמונה נאבדה מפיהם", מפני מה נכרתה אמונה מן הלב? מפני שנאבדה מפיהם.

ולכך, חוב קדוש מוטל על כל אדם להרגיל את לשונו שתדבר תמיד בדברי אמונה, לא מוכרחים בהשכלות גבוהות, אלא דברי אמונה פשוטים. כל דיבורי האדם צריכים להיות ספוגים באמונה, בלכתו, בשכבו, ובקומו, בכל נושא ונושא יקשר זאת לאמונה, לא קשר חיצוני אלא קשר אמיתי.

דוגמאות מעשיות כיצד לדבר דיבורי אמונה

ניתן דוגמאות לדבר. לפני כל דבר שהולך לעשות, לא יגיד "ב"ה נצליח" אמירה מן השפה ולחוץ, אלא יאמר בפה מלא: "רבש"ע, אני יודע שאם אתה רוצה שאני יצליח אני יצליח, ואם לאו לאו, ע"כ אני מבקש ממך, אם הגון וראוי הדבר לפניך שאעשה זאת, תצליח דרכי".

אדם מתישב ללמוד, ידבר ויאמר, "אם אתה, הקב"ה רוצה שאני אבין את לימודי ודאי אבין, ואם לא לא. ע"כ אני מתחנן לפניך שאזכה להבין את תלמודי".

אדם עומד להתפלל, יעמיד עצמו לזמן קט ויאמר: "אני יודע רבש"ע שאם תרצה לעוזרני שאתפלל כראוי אז אתפלל כראוי, ואם לאו לאו, אנא היה בעזרי שאזכה להתפלל לפניך כראוי".

וכן בכל דבר שעושה במשך היממה, יקדים דברי אמונה אלו במחשבתו ובפיו, מתוך הכרה אמיתית בדברים, מתוך הרגשה באמתיות הדברים, מתוך הרגשת פשטות. דיבור מן הלב ולא דיבור מן השכל.

האמונה מקיפה את האדם בכל זמן ובכל מצב

האמונה היא הראשית לעבודת ה', והיא האחרית לכל העבודה. כל עבודה ועבודה פנימיותה היא אמונה. מי שלא מבין את הדברים, ידע שהוא לא מבין מה זה אמונה. הוא יודע מה זה בשכל, אולם עיקר האמונה היא בלב, אמונה בבחינת התקשרות, דביקות בהנהגה האלוקית, ויותר במעלה דביקות באין סוף.

המשגיח ר' יחזקאל לוישטיין זצוק"ל התבטא לעת זיקנותו, שהוא מרגיש, שאם הוא מסיח את דעתו כמה דקות מאמונה, הוא נופל מיד. יש אנשים החושבים שזו מליצה, אולם מי שחי באמונה אמתית, מרגיש זאת לבד היטב.

ענף ב'

האמונה מאחדת את כל עבודת ה'

הנקודה המאחדת את כל עבודת ה' היא אמונה.

כתב בסה"ק נועם אלימלך (פ' בהעלותך) וז"ל: "איתא בגמרא בא דוד והעמידן וכו' עד שבא חבקוק והעמידן על אחת 'וצדיק באמונתו יחיה' (חבקוק ב, ד) פירוש בתכלית העבודה שיבא כלו אל האחדות הגמור וזה תכלית המכוון", עכ"ל.

תיקון המידות ע"י אמונה

קבלנו, שחלק גדול מפגם המדות אפשר לתקן ע"י אמונה אמיתית. נבאר כמה מהם ומזה יקיש המעין על השאר.

קנאה, ענין מדת הקנאה שאדם עינו צרה במה שיש לחבריו, ורוצה שגם לו יהיה כן. ופעמים מתלוה לזה עומק נוסף של אכזריות, שהעיקר שלחברי לא יהיה יותר ממני, ולא יהיה, לא לי, ולא לו. מה התיקון למדה זו? אמונה!.

נפרש, על האדם מוטל שיהיה ברור לו שהקב"ה ברא את העולם, ובראו עם תכלית, ולכל אחד יש את הכלים בכדי שיגיע לתכלית. ולא חסר לו שום כלי שנצרך לו לעבודת ה', וכל מה שאין לו איננו צריך. כל מה שיש לו זה בדיוק מה שנצרך לו. וכן מה שיש לחברו זהו בדיוק מה שנצרך לתפקידו. אילו יהיה לו את החפץ השייך לחברו, לא יהיה זה תיקון עבורו אלא קלקול גמור. וכן להיפך, אילו לחברו יהיה את חפצו לא יגיע לידי תכליתו.

בקצרה, אדם אין לו כאן בעוה"ז כלום, וכל מה שיש לו זה כלים לעבודת הבורא, והקב"ה נתן לכל אחד כלים משלו, ועבודה משלו. וכשם שאין עבודת האדם דומה לעבודתו של חבירו, כך כליו שונים משל חבירו.

נמצא, שאדם שרוצה חפצים שאינם שייכים לו, הרי הוא פגום באמונתו. הוא חייב לשנן לעצמו שהקב"ה ברא את העולם, ובראו לתכלית, ורק בכלים שיש לו יגיע לתכליתו. ממילא אין שום מקום לקנאה.

קושית רבים

יש אנשים שקשה להם, מדוע לי הקב"ה נתן תכלית זו עם כלים אלו, ולא נתן לי תכלית אחרת, עם כלים אחרים? התשובה לכך "כי לא מחשבותי מחשבותיכם" וגו'. רק הקב"ה יודע מה באמת טוב וראוי לאדם, ואין בשכל אנוש להשיגו.

וזוהי נקודת האמונה העמוקה והאמיתית, להאמין שכל מה שהקב"ה עושה זה טוב. ואע"פ שהנהגתו איננה מובנת לי כלל, זהו ביטול של כל שכל אנושי. צריך להבין שהמחשבות של הקב"ה הם אין סוף, ולא שייך להשיגם. זוהי עבודת הביטול, עבודה שנצרך לה תקופה ממושכת.

אמונה עמוקה ואמיתית מביאה את האדם לידי שמחה

כשאדם חי בצורה שבארנו לעיל ממילא יבוא לידי שמחה.

נפרש, כל ענין העצבות באה לאדם מתוך הרגשת חסר, מתוך הרגשה שחסר לי דבר פלוני וענין אלמוני,. וכו' וכו'. אולם, לכשישריש האדם את האמונה עמוק עמוק בתוך שכלו ולבו, ויכיר את האמת האלוקית, שמה שיש לי זה בדיוק מה שאני צריך, ומה

שאין לי אינני צריך לו, ואילו יהיה לי אותו זה רק יזיק לי, ממילא מסתלקת מן האדם מדת העצבות, אין אדם מרגיש שום חסר, כי באמת לא חסר לו כלום. אין דבר שבאמת נצרך לו ואין לו.

ביאור שורש מדת השמחה

כשסיבת העצבות מסתלקת ממילא שורה על האדם שמחה. טעם הדבר, הנשמה של היהודי היא חלק אלוק' ממעל, ושם כתיב "עז וחדוה במקומו". נמצא שהנשמה מצד עצמה שמחה. מה מעיב על שמחתה? הגוף! כלומר, הגוף תובע צרכים מיותרים, ומרגיש כאילו הם הכרחיים, וע"י כך נוצרת הרגשת חסר, ומכח זה נולדת העצבות. כשינצח האדם את גופו, ויבטל את הרגשת החסר, ממילא תוסר מחיצת הגוף מעל הנשמה, ובאופן טבעי תחזור הנשמה למצבה הסדיר "עז וחדוה במקומו".

ענף ג'

תיקון השנאה והכעס ע"י אמונה

בענף זה נבאר איך עוקרים את מדת השנאה והכעס ע"י אמונה. נתחיל במדת הכעס, מטבע האדם שאם פועלים נגד רצונו הוא כועס, וכן ואם מזלזלים בו הוא כועס. סיבת הכעס בעומקו הוא, הרגשת "האני", אני קובע מה יעשו, "אני כ"כ נכבד, מי החצוף הזה שהעיז להקניט אותי?". כיצד מתקנים כל זאת? ע"י אמונה!

נפרש, אמונה פרושו, שאדם יודע ומאמין "שאין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא"כ הכריזו עליו מלמעלה". נמצא, אם אני הולך ופלוני פגע בי, לא פלוני פגע בי אלא הקב"ה שלח אותו לעשות זאת, "ה' אמר לו קלל". אילו לא נגזר כך למעלה, פלוני לא היה יכול לעשות כן. אם פלוני עשה לי כן, ודאי שכך רצונו יתברך שיעשו לי.

הידיעה - לעומת הבחירה

אל יקשה בעיניך, א"כ כיצד נענש המזלזל והרי הקב"ה גזר שהוא יעשה כן, וא"כ הוא אינו בעל בחירה? בקושיה זו כבר נתקשו הראשונים והשיבו כמה תשובות. א. שנגזר על האדם שיזלזלו בו, אולם לא נגזר מי יעשה כן, והמקלל נענש על זה ש"הוא" בחר להיות השליח לקלל. ב. והיא תשובה עמוקה מאוד ואמיתית מאוד. יש "ידיעה", ויש "בחירה". לפי "הידיעה" הקב"ה כבר יודע שכך יעשה, וכך גזרה חכמתו יתברך שפלוני יקללו. ולפי "הבחירה", יש ביד המקלל רשות לבחור האם לקלל או לפרוש מזה.

הסתכלות נכונה מצד המקולל

כשמקללים אדם, על האדם מוטל להסתכל על כך במבט של "ידיעה". כלומר להבין שאין לשני בחירה אם לקלל או לא, אלא כך קבע הקב"ה. ואם כן, ח"ו הוא כועס על הקב"ה. וכמו שאדם נתקל באבן ונפל, אין הוא מתרעם על האבן, אלא מצדיק עליו את

דינו של הקב"ה, מתוך הכרה שלא האבן גרמה לו ליפול, אלא האבן היא שלוחה של הקב"ה. כן צריך הוא להסתכל על צעד שמגיע לו מחבירו, שאין חבירו אלא שלוחו של מקום, ואין הדבר תלוי ברצונו של חבירו ובבחירתו. ואע"פ שהבחירה סותרת לזה, כבר כתב הרמב"ם, שלא מחשבותי מחשבותיכם וגו'. גם בחינת הידיעה נכונה, וגם בחינת הבחירה נכונה. ואף שאין שכלו של האדם משיג כיצד לישב את הסתירה בין הידיעה לבחירה, מ"מ זה כל עבודת האדם להבין ששכלו מוגבל ואינו משיג הכל אלא מעט. ואף מה שנראה לאדם לפי שכלו שזה ישר, אין זה הכרח שזה ישר באמת, כי לפי מבט אין סופי אפשר שהדברים אינם כן. נמצא שמה ששכלו של האדם שולל אינו בהכרח שלילה, ומה ששכלו מחייב אינו בהכרח חיוב. על כן יש לאדם לעבוד לפי מה שהקב"ה אומר לו ולא לפי שכלו, ובמקום שהקב"ה אומר לאדם להשתמש בשכלו ישתמש בו, ובמקום שאומר לו לא להשתמש לא ישתמש בו, וד"ל.

הסתכלות נכונה מצד המקלל

נמצא שההסתכלות הנכונה היא כך: כשאדם הולך לקלל ח"ו, עליו להבין שהוא בעל בחירה, ואם יקלל יענש על כך. משא"כ כשאדם אחר קיללו, עליו להבין שכך הקב"ה קבע, ולא אדם זה. ואע"פ שהדברים סותרים זה לזה, זה גופא סוד האמונה בקב"ה, שיכול להכיל ב' הפכים. והדברים עמוקים מאוד מאוד וד"ל.

הן הן הדברים לגבי מדת השנאה. כשאדם יודע שחברו מוכרח לכך, א"א לשונאו. דהרי הוא כאנוס על הדבר, ואיך תשנא אדם שעשה מעשיו מתוך אונס.

סיכום הדברים

סיכומם של דברים. על האדם להבין שהקב"ה קובע הכל, ואם יש לו תלונות, צריך להבין שתלונתו על הקב"ה, וזה בודאי חוסר אמונה. אדם שמתלונן על הקב"ה, פרושו שחושב, שמה שהקב"ה עושה, אינו טוב. נמצא, שאינו מאמין שהקב"ה כולו אמת, כולו הטבה, זהו חסרון מובהק באמונה. על האדם להבין שהקב"ה עושה הכל, והכל אמת והכל טוב. אלא שאני אינני מבין איך זה אמת ואיך זה טוב, מ"מ זה אמת וטוב.

ענף ד'

תיקון הגאוה ע"י אמונה

בענף זה נבאר כיצד יסלק אדם עצמו מן הגאוה ויבא לידי ענוה ע"י אמונה.

כתב הרמב"ן באגרתו הידועה וז"ל: "ועתה בני דע וראה, כי המתגאה בלבו על הבריות מורד הוא במלכות שמים, כי מתפאר הוא בלבוש מלכות שמים, שנאמר (תהלים צג, א) 'ה' מלך גאות לבש' וגו'. ובמה יתגאה לב האדם? אם בעשר - 'ה' מוריש ומעשיר', ואם בכבוד - הלא לאלוקים הוא שנאמר 'העשר והכבוד מלפניך', ואיך מתפאר בכבוד קונו?

ואם מתפאר בחכמה - 'מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח'. נמצא הכל שווה לפני המקום, כי באפו משפיל גאים וברצונו מגביה שפלים, עכ"ל.

ביטול הגאוה ע"י ההכרה שהכל מהקב"ה

המבואר בדברי הרמב"ן, שכל מה שיש לאדם, הכל מהקב"ה. ולכך אין לו כלל במה להתגאות, ואם מתגאה הרי הוא ככופר ואומר שמעלותיו הם מעצמו.

וכדברים הללו מצינו במס"י (פכ"ב) וז"ל: "ואמנם מי שהוא בעל שכל ישר, אפילו אם זכה להיות חכם גדול ומופלג, באמת כשיסתכל ויתבונן יראה שאין מקום לגאוה והתנשאות. כי הנה מי שהוא בעל שכל שיודע יותר מאחרים, אינו עושה אלא מה שבחק טבעו לעשות, כעוף שמגביה לעוף לפי שטבעו כך, והשור מושך בכוחו לפי חוקו הוא, כן מי שהוא חכם הוא לפי שטבעו מביאו לזה, ואילו אותו שעכשיו אינו חכם כמוהו, היה לו שכל טבעי כמוהו, היה מתחכם כמו שנתחכם, אם כן אין כאן להתנשא ולהתגאות וכו'. הא למה זה דומה? למשרתי הבית שכל אחד ממונה על דבר מה, וראוי לו לעמוד במשמרתו לפי פקדתו, להשלים מלאכת הבית וצרכיה ואין בכאן מקום לגאוה לפי האמת. והנה זה העיון וההתבוננות הראוי לכל איש אשר שכלו ישר ולא מתעקש, וכשיתברר זה אצלו אז יקרא ענו אמיתי, שבלבו ובקרבו הוא ענו", עכ"ל.

על האדם להסתכל על עצמו במבט אחד ועל חבירו במבט שונה

אולם יש לידע, מבט זה שכתבנו שהכל מהקב"ה, כך צריך האדם להסתכל כלפי עצמו. אולם לגבי חבירו, המבט שונה לחלוטין, הפוך לגמרי. כמ"ש הרמב"ן באגרתו שם, וז"ל " וכל אדם יהיה גדול ממך בעיניך, אם חכם או עשיר הוא - עליך לכבדו, ואם רש הוא ואתה עשיר או חכם ממנו - חשוב בלבך כי אתה חייב ממנו והוא זכאי ממך, שאם הוא חוטא - הוא שוגג ואתה מזיד".

האדם על עצמו צריך להסתכל במבט של "ידיעה" ועל חבירו במבט של "בחירה"

כל מי שרואה דברים הללו ומתבונן לעומקם קשה לו מאוד, כיצד יתכן שאם אני עשיר, אני צריך לדעת שאין לי משל עצמי כלום והכל מהקב"ה, ולכך אין מגיע לי כבוד משום כך. לעומת זאת, אם חברי עשיר, עלי לכבדו. צ"ע מדוע, הרי עושרו מן הקב"ה, וא"כ אינו בעל מעלה? יש בזה כמה תשובות, אולם נכתוב את התשובה העמוקה והאמיתית. והיא, כלפי עצמי אני מסתכל בבחינת "ידיעה" (כפי שהתבאר בענף ג'), וכלפי חברי אני מסתכל בבחינת "בחירה", והדברים עמוקים מאוד מאוד מאוד וד"ל.

"ענוה גדולה מכולם" (ע"ז כ ע"ב) מפני שהוא התבטלות והתכללות בבורא עולם.

פרק ז – קובץ מאמרים

מאמר א'

"ושמי ה' לא נודעתי להם"

כתוב "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בקל שקי ושמי ה' לא נודעתי להם". וביאר רש"י: "לא נודעתי, לא נכרתי להם במדת אמיתית שלי שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת דברי, שהרי הבטחתי ולא קיימתי".

ודבריו טעונים בירור, כיצד יתכן הדבר שאבות העולם, ג' רגלי המרכבה, אשר בזכותם אנו חיים עד היום הזה, לא זכו להכיר את מדת האמת של ה', וכי ח"ו חיו בטעות?! והלא דברי רש"י ברור מללו "לא נכרתי להם במדת אמיתית שלי".

"מאמר החכם תכלית הידיעה שנדע שלא נדע"

טרם נברר הדברים, נקדים לזה את מאמרו הנודע של החכם: "תכלית הידיעה שנדע שלא נדע". ומאמרו תמוה מאוד בתלת: א. איך יתכן שהתכלית שלא נדע, והרי הדבר ברור ומוסכם אצל כל חכמי התורה והמוסר, שעל האדם להיות בר דעת ולא ח"ו חסר דעת? ב. מדוע נצרך ללמוד את כל התורה כולה בכדי להגיע למצב של העדר דעת, מצב זה קיים אצל כל אחד שלא קרא ולא שנה? ג. איך אפשר מתוך הדעת להגיע להעדר דעת?

מתוך שאלת האדם אפשר להכיר מדריגתו

האמת היא שקושיה זו ומעין זו קשה רק למי שאין תכלית עולמו הפנימי של עצמו ברור לו, אצלו קושיה זו נראית חזקה וכמעט שאין עליה תשובה. אמנם אלו שכבר הגדירם בעל המס"י במשלו לגן המבוכה בהגדרה זו: "העומד כבר על אכסדרה הוא רואה כל הדרכים לפניו ומבחין בין אמיתיים והכוזבים", אצל אדם מהסוג הזה תשובה לקושיה זו היא "מושכל ראשון" שלו. אצלו זה בסיס בכל דרך חייו, עם מחשבה זו הוא קם ועמה הוא מתהלך ואף על משכבו בלילות בה יהגה. אולם מי שעדיין נמצא בתוך גן המבוכה, אצלו הדברים נראים סתומים וחתומים.

במבט יותר נוקב, אם החכם העמיד את "אי הידיעה" כתכלית, אדם שאינו מבין מהי "אי ידיעה" זו אינו יודע מה תכליתו, יכול להיות שהוא בקי בש"ס בבלי וירושלמי ספרי וספרא ותוספתא בעיון נפלא, אבל אינו יודע מהי התכלית של כל תורתו.

"מי יאמר לך מה תפעל"

עתה נבוא לבירור הדברים. נפתח במעשה שהיה באחד מעובדי ה' האמיתיים, ששוחח עם מאן דהוא על מצבו, עסקו, ופרנסתו, הלה סיפר על מצבו, ולבסוף סיכם ואמר שהוא ממש רואה בחוש "סייעתא דשמיא" נפלאה בכל מעשי ידיו. השיב לו אותו צדיק: "טעות

חמורה בידך", נדהם הלה מאוד ואמר: "וכי ללא סייעתא דשמיא יכלתי להצליח כ"כ?!" השיב לו הצדיק: "הנני שב ואומר טעות חמורה בידך, אתה חושב ש"אתה" עושה ויש לך "סייעתא דשמיא", ואני אומר לך שהקב"ה עושה "הכל" ואתה אינך אלא כפפה על ידו של הבורא ית'".

הכרת האדם באפסיות כוחו ומעשיו

מעשה זה יפתח לנו צוהר להבין את עומק דברי המס"י בדרכי קנית החסידות, (פרק כ"א) שכתב: "על כן חייב האדם להשתדל איזה השתדלות וכו' שכן גזר המלך העליון, והרי זה כמס שפורע כל המין האנושי אשר אין להמלט ממנו וכו', אך לא שההשתדלות הוא המועיל אלא שההשתדלות הוא מוכרח". עומק דברי הרמח"ל כהגדרת הדברים לעיל, שהאדם אינו אלא כפפה בלבד לידו של הבורא ית', וכי יעלה על דעתך שכפפה יש בכחה לעשות משהו. והן והן הדברים אמורים בין בגשמיות בין ברוחניות, האדם אינו אלא כפפה שאין בה לא דעת, לא כח, ולא יכולת לפעול מעצמה כלום, ואינה מתנועענת אלא ע"י ידו של הבורא ית'.

גדלות הבורא ביחס לשפלות האדם

הצוהר הנפתח ייטיב להסביר לנו את דברי הרמ"א באו"ח סי' צ"ח וז"ל: "ויחשוב קודם התפילה מרוממות הקל יתעלה ובשפלות האדם". הרמ"א כתב לנו מה לחשוב, אבל השאיר לנו לפתח המחשבה במה היא גדולתו של הבורא ובמה היא שפלות האדם.

כיצד יזכה האדם לצאת מדבקות ב"גבול" לדבקות ב"בלתי בעל גבול"

בתפלת מוסף של "היום הקדוש" אנו אומרים" "ואביתה תהילה, מדלי מעש, מחסרי שכל, מעדורי אמת", זוהי ההגדרה הנכונה ביותר "לבשר ודם", מקטן שבקטנים ועד לגדול שבגדולים, בעל מעשים ככל שיהיה, שכל רחב ככל שיהיה, אמיתי ככל שיהיה, ביחס לקב"ה שהוא "אין סוף", כל החכמה סכלות תיחשב, וכל אמת כשקר יחשב. גם ההשגה של האבות הקד' וגם ההשגה של משה רע"ה שהיא יותר אמיתית מהשגת האבות הקד', ביחס להשגת הבורא שהיא השגה "אין סופית", כל ראיה היא מצומצמת, וכן כל מחשבה מוגבלת, רק כשאדם מכיר היטב, לא רק במוחו אלא בכל נימי לבבו שדעתו קצרה, "והאדם כולו שגיאה" כלשון החזו"א באגרותיו, אז שורה עליו כוחו של ה"אין סוף", ומנהיגו באמת אלוקית, באמת אין סופית. כל זמן שאדם עדיין חושב שהוא "חכם", "מבין", "ויודע", רחוק הוא מאוד מהאמת האלוקית. רק בשעה שהוא מחכים שהוא אינו "חכם", מבין "שאינו מבין", יודע שהוא "אינו יודע", אז ידע שדבק באלוקיו.

הסולם במעלות האדם

סדר מדרגות עליית האדם כך הוא, תחילה אינו יודע, אח"כ לומד תורה ויודע, אח"כ אם זוכה יודע שלא יודע. אולם לזכות להשגה זו, צריך חכמה מרובה, טהרת הלב נפלאה, וביטול כל נקודת אנוכיות.

"תכלית הידיעה שנדע שלא נדע"

מאמר ב'

"וטהר לבנו לעבדך - באמת"

מסופר על המשגיח ר' אליהו לופיאן זצ"ל, שבצעירותו כשלמד ב"תלמוד תורה" בקלם ניגש פעם להיות שליח ציבור בתפילת מנחה בשבת, וכשאמר את המילים "וטהר לבנו לעבדך באמת", הדגיש והטעים את המילים "לבנו" ו"לעבדך". אחר התפילה ניגש אליו הסבא זצ"ל והעיר לו שיש להדגיש יותר את המילה "באמת"!

במדת האמת נכללת כל חובת האדם בעולמו, אך כדי להבין ענינה של מידה זו לאשורה נדרשות חכמה מרובה, בינה יתירה וקדושה. אנו תפילה כי יזכנו השי"ת בשורות הבאות לטעום ולהטעים את הקורא במעט מן המעט מתוכן מדת האמת.

צמצום המושגים מגביל ומטעה

נפתח במשל, ראובן שמעולם לא שמע ולא ידע על קיומם של כלי טייס, ישב ודן עם שמעון חבירו באפשרויות להגיע מירושלים לבני-ברק בפרק הזמן הקצר ביותר. ראובן טען שבפחות מחצי שעה אין אפשרות להגיע, ואילו שמעון סבור שישנה אפשרות להגיע מירושלים לבני ברק בתוך מספר דקות! ומאחר וראובן לא ידע על קיומו של המטוס, תגובתו על דברי שמעון היתה:" הנך אדם בלתי מציאותי"... עד כאן המשל.

כשנעמוד וננתח את שורש טעותו של ראובן, נגלה כי טעותו נובעת מהעובדה שלרשותו עמדו ידע וכלים מועטים בלבד, ומתוך כך דבריו נדמו בעיניו כאמת שאין עליה עוררין. אילו היה מכיר בכך שקיימים מושגים גבוהים הרבה יותר מאלו המוכרים לו, הוא גם היה עומד על טעותו בענין המדובר. במצב זה התפקיד המוטל עליו הוא להבין שהנו מצומצם עד מאוד, וכשיצא למרחב יבין עד כמה הגבילו והטעהו אותו צמצום.

עתה נתבונן מעט בשרשי הדברים בתורה ובדברי חז"ל, ונבאר אחת לאחת כיצד ההגבלה והצמצום מביאים את האדם לידי טעויות.

טעויות הנובעות מחסרון בכח הראיה

בפרשת "בלק" מתואר הדין ודברים שהיה בין בלעם לאתונו, ואשר נבע מטעותו של בלעם, וכך מובא שם: "ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן לו וגו' ותרא האתון את מלאך ה' נצב בדרך וחרבו שלופה בידו ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה, ויך בלעם את האתון

להטותה הדרך וגו', ויפתח ה' את פי האתון ותאמר לבלעם מה עשיתי לך כי הכיתני זה שלש רגלים. ויאמר בלעם לאתון כי התעללת בי, לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך וגו'. ויגל ה' את עיני בלעם וירא את מלאך ה' ניצב בדרך וחרבו שלופה בידו וגו', ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרך", ע"כ.

טעותו של בלעם ברורה. עקב העדר אפשרות ראיית דברים רוחניים, כאותו מלאך שניצב בדרכו, נבצר ממנו להבין מה פשר התנהגות אתונו, ומתוך כך תלה בה את כל האשמה. אכן בשעה שהסתלק ממנו אותו צמצום מושגים והתגלה לעיניו מלאך ה', הוא ראה את הדברים במבט אחר לחלוטין - במבט של אמת.

ענין זה מצינו במקום נוסף בתורה. בפ' כי תשא [שמות ל"ב, א'] מובא כי בשעה שמשה רבינו עלה לקבל את התורה, היתה לכלל ישראל טעות: "וירא העם כי בושש משה לרדת מן ההר, ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו, כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו". וברש"י שם מובאים דברי חז"ל [שבת פט ע"א]:"בשעה שעלה משה למרום אמר להן לישראל: לסוף ארבעים יום, בתחילת שש, אני בא. לסוף ארבעים יום בא שטן ועירבב את העולם, אמר להן: משה רבכם היכן הוא? אמרו לו: עלה למרום. אמר להן: בא שש - ולא השגיחו עליו. מת - ולא השגיחו עליו. הראה להן דמות מיטתו, והיינו דקאמרי ליה לאהרן כי זה משה האיש וגו'".

במקרה זה הטעות היתה חמורה עוד יותר, מאחר והשטן הראה להם דברים שאינם קיימים כלל. ולמדנו מכאן דבר נורא ומבהיל עד מאוד: כח הראיה שבאדם הנו כה מטושטש ואינו משקף את המציאות האמיתית, עד שניתן

להראות לו דברים שאינם קיימים כלל במציאות, ולגרום לו לחשוב בטעות שאכן הם קיימים!

"וכסיל מתעבר ובוטח"

עתה נרד מעולם החכמה לעולם העבודה המעשי, אולם לפני כן מן ההכרח להקדים הקדמה קצרה, והיא: חלק מקוראי מאמר זה כשיבחנו את עצמם, יחשבו בלבם "הן ודאי דברים אלו לא נאמרו כלפי אדם כמוני הלומד בהתמדה, מקפיד על קלה כבחמורה, עובד על מידותיו, בוחן עצמו היטב ומשתדל בכל כוחותיו לעבוד את בוראו...".

על חושבי מחשבות אלו נראה להמליץ את דברי בעל ה"מסילת ישרים" (פ"ג) עה"פ "וכסיל מתעבר ובוטח" - "כי לבם בריא להם כאולם ונופלים טרם ידעו מהמכשול כלל..."

עד כאן ההקדמה. וכעת נגש לגופם של דברים.
כשנשאל אדם האם קיימת בו אהבת ה', אף שלאמיתו של דבר הוא עדיין לא זכה למדרגה זו, בדרך כלל תשובתו חיובית. ויש להתבונן, מנין נובעת טעות נוראה זו.
כנראה, שבעצם האדם אינו יודע מהי באמת "אהבת ה'", אלא שכשנוכח לדעת שישנה מצוה לאהוב את ה', וכמו כן עיין מעט במובא בספרים הק' בענין זה, הוא בנה לעצמו דמות ותבנית למצוה זו כפי שהצטיירה בדמיונו לפי הבנתו והשגותיו, וכך הגיע למסקנה שאכן הנו בגדר "אוהב ה'".
אכן לקושטא דמילתא כל הבנין שבנה לעצמו, טעות הוא מיסודו, מאחר ואין בידו את הכלים המתאימים לבנות בנין מעין זה, אלא שבמקום להכיר בעובדה שאינו מבין מהי אהבת ה', הוא בונה לו בנין של הבנות עצמיות, ועוד מביא להם סמך מדברי חז"ל, וכדברי הרמח"ל (בפרק הנ"ל) "שנראה להם למצוא ראיות גדולות ונסיונות מוכיחים לסברותיהם הרעות ולדעותיהם הכוזבות, וזאת היא הרעה הגדולה המלפפתם ומביאתם אל באר שחת".
בדברים אלו השתדלנו לבאר מהי נקודת השקר, אולם כדי לזכות להגיע לנקודת האמת כבר לימדנו בעל המס"י [פרק ג'] כי "אך אותם שכבר יצאו מן המאסר הזה, הם רואים האמת לאמיתו ויכולים לייעץ שאר בני אדם עליו". ועל אנשים המסוגלים לייעץ לאחרים וכמותם, כבר אמר רשב"י "ראיתי בני עליה והם מועטים".
ועלינו לדעת כי כשאדם אינו זכאי, כבר לימדונו חז"ל "שהקב"ה מכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים". וכן מצינו בגמ' ב"ק [נב ע"א]: "כד רגיז רעיא על ענא עביד לנגדא סמותא".
כדי לזכות לרב ומורה שהוא אכן תלמיד חכם אמיתי צריך אדם לקיים בעצמו "שפכי כמים לבך נוכח פני ה'" - לבכות יומם ולילה, עד אשר ירחם עליו הקב"ה להנחותו בדרך אמת.

מאמר ג'

"זה קלי ואנוהו"

"זה קלי ואנוהו אלקי אבי וארוממנהו", והביא רש"י מדברי חז"ל: "ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים", ע"כ. נתבונן נא ונראה, מי באמת יותר גדול, השפחה או הנביאים? לכאורה דברי רש"י ברור מללו "ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים", מבואר שהשפחה השיגה יותר, האמת היא שמבט זה חיצוני מאד, נבאר מדוע, ומה הצד השני למטבע.

"על כן יאמרו המושלים באו חשבון"

טרם נבוא לביאור הדברים, נרשה לעצמנו לעשות חשבון נפש אמיתי, מה באמת מצבינו, באיזו מדריגה אנו נמצאים, ומה אנו שואפים שיצא לנו מכל עסק התורה והעבודה, מי שבאמת "מבקש אמת" יצעד עמנו בצותא חדא.

תכלית התורה - תשובה מעומקא דלבא

"מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים", רבא בירר לנו שתכלית התורה תשובה. במילים אחרות מי שהתורה שלו אינו מביאתו לידי תשובה, כל תכלית התורה חסרה לו. ותשובה זו מה ענינה? כבר ביאר לנו רבינו הגדול בנפש החיים ש"ד פרק ו' וז"ל: "לזאת האמת שזו היא הדרך האמיתי, אשר בזה בחר הוא ית' שמו, שבכל עת שיכין האדם עצמו ללמוד, ראוי לו להתישב קודם שיתחיל, על כל פנים זמן מועט, ביראת ה' טהורה בטהרת הלב, להתוודות על חטאתו מעומקא דלבא", עכ"ל. הרואה את דברי רבינו הגדול תאחזנו חרדה, נדייק בלשונו "ראוי לו להתישב קודם שיתחיל על כל פנים זמן מועט", כלומר לכתחילה צריך יותר מזמן מועט וזה אינו בגדר ביטול תורה כלל. וכי גדולים אנו באהבת תורה מרבינו הגדול שאנו חסים על זמנינו לעשות תשובה קודם הלימוד?! אם נבדוק את עצמנו היטב נמצא שזה לא נובע מחשש לביטול זמן, אלא מחוסר מחשבה תמידית לשם מה אנו לומדים, לשם מה אנו חיים. יתכן שבאיזה מקום במח האדם יודע את טעם חייו, וטעם תלמודו, אולם ידיעה זו נמצאת ב"מחסן" של המח ו"מחסן" זה פעמים הרבה כבר העלה חלודה. ידיעה זו היא בבחינת "שינה", ושינה היא אחד מששים במיתה. אולם התורה "תורת חיים" וזקוקים אנו "לתחית המתים" כפשוטו.

תוספת ביאור איך לעשות תשובה

נברר נקודת עומק יתירה בדבר, מדוע תורתנו אינה מולידה תשובה תמידית יום יומית. הפסוק אומר "ולבבו יבין ושב ורפא לו", למדנו שבכדי להגיע למדריגת "ושב", מוכרח שיקדם לזה "לבבו יבין". ננסה לבאר את הדברים לאשורם ומהשי"ת נשאל מענה לשון. יש ב' בחינות של בינה, יש בינה במח, ויש בינה בלב. ב' בינות אלו חלוקות הם זו מזו מקצה אל קצה. בינת המח היא הבנה ברורה של החכמה, קליטת נקודת החכמה ופיתוח הדברים, פעמים עד כדי הולדת נקודות נוספות, מ"מ עיקרה של בינת המח בירור הדברים כשמלה. אולם בינת הלב ענינה שונה לחלוטין, ענינה הוא הרגשת הדברים בחוש כאילו עומד הוא וממשש בהם בידיו, חוש ברור, חוש ששום ראיה שכלית אינה יכולה לעקור אותו, כשם שראיה שכלית אינה יכולה להסתפק אם דף זה הוא דף.

תשובה אמיתית - בהכרח מולידה בכיה

עתה נבחן האם הבינה שלנו בתורה היא בינה "שכלית" או בינה של "לב". מצוי הדבר מאוד אצל אלו שבינתם היא בינת "השכל" שאינם יודעים לבחון את עצמם והם בטוחים שהם כבר במדריגת "הלב", לאלו שלא יטעו את עצמם ניתן מודד ברור והוא: האם הם מסוגלים לבכות לעתים קרובות בתפילתם, אם כן סימן שכבר "לבם" התחיל להבין, אולם אם אינם מסוגלים לבכות לעתים קרובות, ידעו היטב ואל ישלו את עצמם, לבם אטום והם ורחוקים מאוד מעבודת ה' אמיתית, יעשה כל אחד עם עצמו חשבון נפש אמיתי, כן ונוקב.

תכלית העבודה קנין "הלב"

עתה נשוב לתחילת הדברים. ודאי ש"ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים", אולם השפחה ראתה השגה שכלית גרידא, ואילו הנביא כל השגותיו השכליות היו קנין גמור בלבו, "לבבו יבין", ולכן עיקר ענינו של הנביא להזהיר את בנ"י על התשובה, הוא ורק הוא שקנינו בלב בבחינת "לבבו יבין" הזהיר על "ושב ורפא לו".

תשובה בכל יום בקר וערב

כל דברינו עד עתה נעוצים הם בדברי הרמב"ן באגרתו שכתב: "וכאשר תקום מן הספר, תחפש באשר למדת אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו, ופשפש במעשיך תמיד בבקר ובערב, ובזה יהיו כל ימיך בתשובה". נתבונן בדבריו "תחפש באשר למדת אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו", האם כוונתו דוקא באדם שלומד הלכות? לא ולא! עומק דבריו כך הם. "לקיימו" פרושו שיהיה בר קימא, שתורתו תהיה "המקיים" שלו. אולם כל זה שייך רק כאשר האדם חי בצורה של "ופשפש במעשיך תמיד בבקר ובערב ובזה יהיו כל ימיך בתשובה".

מאמר ד'

"עתה ידעתי כי גדול ה'"

יתרו אומר "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים" וביאר רש"י שם: "מלמד שהיה מכיר בכל עבודת כוכבים שבעולם שלא הניח עבודת כוכבים שלא עבדה", ע"כ דבריו.

נתבונן ונראה מה היה הדחף הפנימי הגדול שהיה ליתרו, שמכח דחף זה סובב בכל העולם לבדוק כל סוג של ע"ז, והאם הוא כח חיובי או לא. ב"ה כשנבין נקודה זאת יחוייב הדבר בדיקה מעמיקה האם גם בנו קיים כח זה. אם לאו, תשאל השאלה מדוע דוקא יתרו זכה לכח זה. ואם גם בנו קיים כח זה, האם אנו משתמשים בכח זה? ולשם מה ניתן באדם כח זה. נקוה ב"ה ללבן את הדברים אחד לאחד.

כח החיפוש באדם - נובע מכח הנשמה הטהורה בקרבו

תחילה נקדים את דברי המס"י בביאור חובת האדם בעולמו שהביא את דברי חז"ל (קהלת רבה ו): "וגם הנפש לא תמלא" (קהלת ו' ז') משל למה הדבר דומה? לעירוני שנשא בת מלכים, אם יביא לה כל מה שבעולם - אינם חשובים לה כלום שהיא בת מלך! כך הנפש אלו הבאת לה כל מעדני עולם אינה כלום לה, למה? שהיא מן העליונים", עכ"ד. נבאר דבריו מעט בהרחבה. האדם יש בו גוף ונשמה, גוף - חומרי, נשמה - כח רוחני. והנה טבע כל דבר שאוהב ונמשך לדומה לו, אם כך טבעי וברור הדבר שהגוף שהוא חומרי ימשך אחר החומר, והנשמה שהיא רוחנית תימשך אחר הרוחניות. עתה נתבונן, הנה התבאר לנו שקיימים באדם שני כוחות הסותרים זה את זה, הגוף מושך לחומר והנשמה לרוחניות, והנה אדם שכח הגוף הוא השולט אצלו, נמשך באופן טבעי רוב הזמן לחומר. שכח הנשמה שולט בו, באופן טבעי נמשך לרוחניות. הקורא המשכיל יבין ממילא שאדם שתשוקתו לחומר, תפקידו וחובתו בעולמו, להפוך את ה"בעל הבית" אצלו. כלומר, במקום שהגוף
ישלוט והנשמה תהיה אצלו כגר במקום לא לה, תפקידו שהנשמה תשלוט והגוף יהיה גר. עתה ננסה לבאר איך להגיע לזה.

"בטל רצונך מפני רצונו"

אמרו חכמים: "בטל רצונך מפני רצונו". נבאר את עומק סיבת עבודת ביטול הרצון. אחר שהתבאר לנו שיש באדם שני רצונות סותרים זה לזה - רצון הנשמה לרוחניות, ורצון הגוף לחומר - אם רצון האדם להגביר את הנשמה על הגוף, מוכרח הדבר ונראה שאין דרך אחרת, רק להתנגד בכל כוחו לרצונות של הגוף, ואלו הם דברי החזו"א באגרותיו: "כל שבירה ושבירה מרצונות הגוף היא אבן מאבני העזרה לבנין ביהמ"ק הפנימי של האדם".

האדם לא נברא אלא להתענג על ה'

עתה נרחיב הדברים ונבארם. אמרו חז"ל: "אין למעלה מענג", כלומר הכח הפנימי באדם שהוא כח הדחף למעשיו, הוא עונג. ביאור הדברים, אדם רוצה הנאה ולזה שואף כל ימי חייו וכל מעשיו סובבים סביב ציר זה. אולם כיצד יגיע לאדם עונג? לזה יש ב' דרכים: א. רוחני. ב. גשמי. כל זמן שכח ה"גוף" שולט באדם נדמה לו שהטוב והעונג הוא רק בדברים גשמיים. אולם בשעה שאדם זוכה וכח ה"נשמה" שולט באדם, הוא מכיר שאין טוב ועונג רק רוחניות. והם הם דברי הרמח"ל שכתב בתחילת ספרו מס"י "שהאדם לא נברא אלא להתענג", אולם מהו העונג האמיתי, המשיך שם בדבריו וכתב: "וכשתסתכל עוד בדבר תראה כי השלמות האמיתי הוא רק הדביקות בו יתברך, והוא מה שהיה דוד

המלך אומר (תהלים ע"ג, כ"ח) "ואני קרבת אלקים לי טוב" וגו', כי רק זה הוא הטוב, וכל זולת זה שיחשבוהו בני אדם לטוב אינו אלא הבל ושוא נטעה", עכ"ל. דבריו ברור מללו, הטוב האמיתי הוא רק הדביקות בו יתברך, דהיינו רוחניות, ומה "שיחשבוהו בנ"א לטוב אינו אלא הבל ושוא נטעה". מי הם בנ"א אלו שיחשבו שאר דברים לטוב? הם אותם אלו שכח

ה"גוף" שולט בם, ומראה להם שהחומר יש בו ממש והוא הטוב. אולם האמת הוא ש"הטוב" של ה"חומר" אינו אלא הבל, וכדי להגיע להרגשה זו על האדם לשבר את החומר, ואז ירגיש את הטוב האמיתי, הרוחני.

מתי התחיל יתרו לחפש את האמת

עתה פתח דברינו יאיר, מהיכן נבע הדחף הפנימי של יתרו לחפש את האמת בכל העולם, דברינו לעיל נתנו אור להבנה בדבר. נתבונן ונבין, תענוג רוחני, ונפשו הפנימית לא נתנה לו מנוח עד אשר הגיע להכרה אמיתית וברורה והיא, "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים".

מצבנו אנו - לעומת יתרו

נמשיך להשיב על השאלה השניה שנשאלה בראשית הדברים והיא "האם גם בנו קיים כח זה כיתרו? התשובה ברורה לחלוטין! ודאי וודאי שכן! אלא שאולי כח זה נעלם בתוכינו לגמרי! אע"פ שאנו לומדים רוב היום או חלקו, מ"מ בבדיקה מעמיקה נבדוק להיכן לבנו נוטה, מה תשוקת לבנו, האם לרוחניות, לקב"ה, או ח"ו אנו נוטים אחר החומריות. אין הדבר נמדד בכמה שעות ביום האדם לומד, אלא הדבר נמדד במה שהוא מתעסק בשעות הפנאי (אם יש כזה מושג), מה הוא חושב בלכתו ברחוב. וכן בממונו, את מעט הכסף הנותר לו אחר קנית ההכרח, האם קונה בזה מותרות או מחלקם לצדקה, ותן לחכם ויחכם עוד. המשכיל דקדושה המחפש את האמת, יבין הדברים לאשורם.

מאמר ה'

"לא אצא חופשי"

"ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני את אשתי ואת בני לא אצא חופשי". הדבר טעון התבוננות, כיצד יתכן הדבר שאדם יהודי מעם קדוש יחפוץ להיות עבד תחת עול אדונו ולא יחפץ לצאת לחירות? במבט עמוק יותר נמצא שחלקנו לא יותר טובים מהעבד הזה שאומר "לא אצא חופשי", אנו שנאמנים עלינו דברי חז"ל, והם ברור מללו, "אין לך בן חורין אלא מי שיושב ועוסק בתורה", לכאורה היו צריכים דברים אלו לגרום לכל אחד מאתנו שתורתו תהיה בבחינת "עסק", ומי שאין תורתו בבחינת "עסק", כלומר שכל

עסקו אינו אלא בה, גם עליו יש לתמוה אותה תמיהה, "כיצד יתכן הדבר שאדם יהודי מעם קדוש יחפוץ להיות עבד ולא יחפוץ לצאת לחירות"?

האדם מורכב מגוף ונשמה

לשם בירור הדברים, נקדים ונבאר את מהות "האדם" מתוך מבט פנימי.

כתיב בקרא (בראשית ב', ז') "וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה. ויפח באפיו נשמת חיים". מבואר שהאדם מורכב מב' חלקים. א. עפר מן האדמה, ב. נשמת חיים, נשמה קדושה. ומהיכן מחצבה ומקורה? כבר אמרו חז"ל "חלק אלוק' ממעל". נתבונן ונראה, כפי שנתבאר שהנשמה היא חלק מן "הבורא-עולם", חלק מן ה"אין-סוף", מוכרח הדבר וברור שיש בה איזה מן דמיון עם ה"אין-סוף". אחת מנקודות הדמיון היא זו, נקודת ה"חירות". בירור הדבר עמוק ודק מאוד, ונקוה שנצליח לבאר את הדברים כל צרכם.

הרצון לחירות נובע מכח הנשמה ולא מכח הגוף

"אין סוף" מוכרח הדבר שאין בו גבול, כי אילו היה בו גבול לא היה "אין סוף". נמצא שכל נקודת הגבלה וצמצום סותרת למהות ה"אין סוף", גם בנשמה הקדושה יש תכונה מעין זו שאינה רוצה גבול, אינה רוצה צמצום, ובאמת מצד עצמה אין בה גבול של מקום, אין בה גבול של זמן (המוכר לנו), אולם כאן נעוצה נקודת הסתירה, בשעה שהנשמה נכנסת לתוך גופו של האדם, ו"הגוף" הוא מוגבל ביותר, גם היא כפופה במדת מה לחוקי "הגוף", והם יוצרים הגבלה לנשמה. דבר זה קשה לה ביותר מכיון שהוא נגד טבעה, וכל הזמן בוערת בה התשוקה לחירות. הדבר מתגלה בלבו של האדם, פעמים בצורה חזקה ומרובה, ופעמים בצורה חלשה ומועטת, אולם כאן נקודת הטעות, שפעמים רבות אדם אינו יודע לפרש את התשוקה והרצון לחירות, ומשתמש בו באופן לא נכון. ונבאר הדברים.

תוספת תענוג גשמי - לא תביא לעולם להרגשת חירות

יש כוחות באדם שמקורם מצד "הנשמה", ויש כוחות באדם שמקורם מצד "הגוף". אם אדם אינו מודע מהיכן שורש של כל כח, הוא עלול לטעות. עתה נבאר את הכח והרצון לחירות, והמשכיל יבין גם לגבי שאר הכוחות. האדם חש ברצון ותשוקה ל"שחרור". אם הוא מפרש את הדבר שה"גוף" הוא הרוצה את השחרור, התוצאה תהיה שהוא יתן לגוף אפשרויות נוספות להנאה ותענוג, והוא לא יגביל את "גופו". אולם זו טעות חמורה ונוראה, שבמקום להשקיט את רצון הגוף לחירות, הוא מגדילו ומחזקו. מפני שהוא מגביר את כח הגוף החומרי, והוא נעשה גדול יותר, חזק יותר, תקיף יותר. מכיון שהרצון לחירות נובע מהנשמה שרוצה לבטל את חוקות ה"גוף", ובמקום לבטל את חוקות הגוף הוא מחזק את הגוף וכוחו החמרי, נמצא שנשמתו סובלת יותר ויותר. אולם ההנהגה

הנכונה באופן כזה היא לתת לנשמה לצאת מ"הגבול", לצאת מחוקי "הגוף" המגביל, וזאת על ידי ביטול חוקי הגוף ונתינת כח לנשמה לחיות לפי חוקיה היא. מי שמחליף את הדרכים ונותן ביטוי לרצון ל"חירות" בגופו במקום לנשמתו, ומרשה לעצמו הנאות מרובים יותר, עליו אמרו חז"ל "יש לו מנה רוצה מאתים", ולעולם לא יבא על סיפוקו, ותמיד יגדל בו ה"חסר", ולעולם לא ימצא לעצמו מנוחה וחירות.

ביטול הגופניות רק מתוך הכרה עמוקה בפנימיות הלב

העולה מן הדברים, שהאדם מוכרח להבין מי "המדבר אליו", נשמתו או גופו. וכשהאדם מרגיל את עצמו לכך לאט לאט, במשך הזמן ירגיש את גופו כנטע זר בתוכו וימאס בו, מתוך הכרה עמוקה שגופו הרי הוא ממש כ"לבן הארמי", שמטעה אותו על כל צעד ושעל וגונב את הרגשות נשמתו ומראה כאילו הם מחלקו. מי שיזכה להבין את הדברים, ויקיימם קיום גמור בפנימיות לבבו, אפשר ויזכה (יזכה משמש בב' לשונות מלשון זכות ומלשון זך) להבין את דברי השו"ע, בהלכות תפלה (סי' צ"ח) שכתב: "וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה, שהיו מתבודדים ומכוונין בתפלתם, עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות כח השכלי, עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה". במבט ראשון, מדריגה זו נראית בעינינו גבוהה ונשגבה מאוד ורחוקה מאתנו בתכלית, אולם מה שמרחיק אותנו ממנה, הוא חוסר ההכרה בפנימיות הלב שהגוף אינו אלא נטע זר שמתכסה בכסות שאינה שלו ואומר שלי היא. כשיכיר האדם שעיקר מי שמדבר אליו היא הנשמה, וכל הרגשת "חסר" מקורה חסר בנשמה ולא חסר גשמי, ויחוש האדם שהנשמה היא התובעת ממנו להשלימה ולמלאות את חסרונה, יזכה עם הזמן מתוך יגיעה ותפלה לבורא העולם להגיע להשגה של התפשטות בגשמיות ולהתגברות כח השכלי.

"כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו"

מאמר ו'

"שמן זית זך כתית למאור"

"ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור". אמרו חז"ל (ב"ב כה ע"ב): "א"ר יצחק הרוצה שיחכים ידרים וכו', וסימנך מנורה בדרום". כל בעל שכל ישר יסכים, שלא יתכן שכל השגת החכמה תלויה באיזה צד האדם עומד, אלא עומק דברי חז"ל כך הוא: הרוצה להחכים אזי התהליך שעבר השמן עד שהיה ראוי להדלקה במנורה, כך על האדם לעבור תהליך דומה לזה. ומה התהליך שעבר השמן? "כתית", כתישה, עתה נצרך להבין מהי הכתישה שהאדם צריך לעבור.

דברי המס"י מהי הכתישה שאינה נצרכת ורצויה כל כך

לשם בירור הדברים נקדים להביא את דברי המס"י (בהקדמת המחבר) שכתב וז"ל, "עד שידמו רוב בני אדם שהחסידות תלוי באמירת מזמורים הרבה ווידוים ארוכים מאוד, צומות קשים וטבילות קרח ושלג - כולם דברים אשר אין השכל נח בהם ואין הדעת שוקטה, והחסידות האמיתי הנרצה והנחמד רחוק מציור שכלנו". למדנו מדברי המס"י שהכתישה לגוף כצומות קשים וטבילות קרח ושלג, לא זו עיקר הכתישה הנרצית, אולם מהי כן הכתישה הנרצית עדיין לא התבאר בדברי המס"י.

דברי הגר"א מהי הכתישה הנרצית לאדם

דברים ברורים בזה מהי כן הכתישה הנרצית, מצינו בדברי הגר"א באגרתו הידועה, וז"ל: "ועד יום מותו צריך האדם להתיסר, ולא בתענות וסיגופים, רק ברסן פיו ותאותו" עכ"ל. שוים הם דברי הגר"א לדברי המס"י, ושניהם ברור מללו שאין עיקר הכתישה בתעניות וסיגופים. אולם הוסיף הגר"א וביאר מהי הכתישה הנרצית, "להתיסר ברסן פיו ותאותו". עתה לאחר שהתבאר מהי הכתישה שאיננה עיקרית
ומהי הכתישה העיקרית. ננסה להסביר ולבאר מדוע כתישה זו איננה עיקרית ומדוע כתישה זו עיקרית, ולהשי"ת נישא תפלה שנזכה לבאר הדברים כל צורכם.

בירור סוגי המרחיקים את האדם מקונו

כתב המס"י (פ"א): "והנה שמו הקב"ה לאדם במקום שרבים בו המרחיקים אותו ממנו יתברך". באופן כללי יש ב' דברים שמרחיקים את האדם מבוראו: א. גופו. ב. תאוות ורצונות שדבוקים בנפשו. נבאר הדברים, הגוף של האדם הא מחיצה גדולה, ובשעה שהגוף מפסיק לחצוץ בין האדם לבוראו, כגון בעת פטירתו של האדם, אז כתיב (קהלת יב ז) "והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה", כלומר כל זמן שהרוח, הנשמה, נמצאת בתוך הגוף, הגוף מהוה מחיצה בין הנשמה לקב"ה. בכדי לבטל מחיצה זו עוד בחיותו של האדם, הדרך לזה ע"י סיגופים ותעניות, וטבילות קרח ושלג וכו'. אולם אין זו עיקר התכלית, מכיון שהגוף בין כך ובין כך לבסוף יופרד מן הגוף. ברם, עיקר המחיצה שבה האדם צריך להשקיע את עיקר עבודתו לסלקה, היא "תאוות ורצונות שדבוקים בנפשו", כי תאוות ורצונות אלו של גשמיות, אם לא יסלקם ממנו, גם לאחר מותו ישארו דבוקים בנפשו, וכמו שכתב ר' יונה (שע"ת ש"ב י"ח): "ודע כי נפש הרשע אשר כל תאותה לחפצי הגוף בחייו, ונפרדת תאותה מעבודת הבורא ונבדלת משרשיה, תרד במותו למטה לארץ אל מקום תאותה". נמצא שאדם שעדיין דבוקים בנפשו רצונות לגשמיות, לא יוכל לעלות לג"ע ולהדבק בבוראו לעולם עד אשר יסורו ממנו התאוות בכף הקלע. ולכך עיקר עבודתו של האדם, להסיר ממנו כל רצון ותשוקה לעניני החומריות, בכדי שיוכל

להדבק בבוראו. ומשום כך אין עיקר העבודה בתעניות וסיגופים שמבטלים הגוף, אלא "ברסן פיו ותאותו", שבזה מבטל כל רצון ותשוקה לגשמיות עד שנפשו אין לה אלא רצון לרוחניות, ואז בטבעה דבקה בעליונים שהם רוחניים, ומיד במותה שתצא ממחיצת הגוף, באופן טבעי יהיה מושבה

בג"ע, וכמ"ש (ש"א כ"ה, כ"ט): "והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך".

תורה ללא כתישה - מולידה מכשולות

לאחר שביררנו מהי הכתישה שאדם צריך לעבור, עתה נבאר מהו החילוק בין הלומד ללא כתישה, ללומד לאחר שכתש את עצמו. במבט חיצוני נראה שגם אלו שלא עמלו על מדותיהם לזככם, שכלם יכול להיות מפולפל וישר. אולם במבט פנימי ואמיתי, א"א לזכות לחכמת התורה באמת ללא זיכוך החומר והמדות, ונבאר הדברים. כאשר האדם לומד ונתקל בקושיה צריך להבין מהיכן נובע הדבר שאינו מבין הדברים מיד ואח"כ אם זוכה מבין הדברים, נעמוד על הדבר במילים קצרות. כתיב: "והאלקים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים", ופרשו חז"ל, האלקים עשה את האדם ישר לפני חטא אדה"ר, והמה בקשו חשבונות רבים לאחר החטא. כלומר סיבת החשבונות הרבים לא רק בעניני העולם אלא אף בלימוד התוה"ק, שורשו מפני טמטום "הלב" של האדם, טמטום הלב של אדם הוא תוצאה ישירה מחטא, הן חטא באיסור והן חטא במידות. ככל שאדם זך ונקי יותר, לבו טהור יותר, וממילא שכלו זך וישר יותר. וככל שהלב אטום יותר כך שכלו מתעקם ונוטה מן הישרות ונופלים לו קושיות מרובות יותר. אולי יש כאלה שהדברים יראו להם מחודשים, אולם מקרא מלא הוא (שמות כ"ג): "כי השחד יעור פקחים", ופרש"י: "ואפילו חכם בתורה". אין לך שוחד גדול מדביקות האדם לחומריות ורצונות של אנוכיות. ואף שנדמה לאדם שהסוגיא שאותה הוא לומד אין לו בה שום נגיעות ואינו משוחד לגבה כלום, מ"מ שכלו מתעקם והולך, ובכל דבר נחסרת לו הישרות. אין לנו אלא דברי רש"י (שם): "ואפילו חכם בתורה ונוטל שוחד סוף שתטרף דעתו עליו וישתכח תלמודו ויכהה מאור עיניו". ח"ו זהו סופו של כל אדם שמשוחד מהחומריות ורצונות של אנוכיות. אין לו לאדם דרך אחרת אלא לכתוש את עצמו.

מאמר ז'

בירור עומק גדרי חטאי ראשונים

"וירא העם כי בשש מה לרדת מן ההר". ופרשו חז"ל (שבת פט ע"א): "בשעה שעלה משה למרום א"ל לישראל לסוף מ' יום בתחילת שש אני בא, סוף מ' יום בא שטן ועירבב את העולם, א"ל משה רבכם היכן הוא, א"ל עלה למרום, א"ל באו שש ולא השגיחו

עליו, מת ולא השגיחו עליו, הראה להן דמות מטתו והיינו דקאמרי ליה לאהרן "כי זה האיש משה" וגו'". במבט ראשון נראה שהם טעו בחשבון הזמן, שסברו שיום שעלה משה עולה לחשבון כמ"ש רש"י שם, אולם במבט עמוק יותר, פנימי יותר, הדבר נראה שונה לחלוטין.

ללימוד חטאי ראשונים נצרכת זהירות יתירה

נלבן את הדברים. רצוי ומוכרח מאוד לדעת את הדרך כיצד ללמוד ולהסתכל על חטאי קדמונים כדוגמת האבות הק', משה רע"ה, או נידון דנן דור דעה. מבט שאינו נכון בחטאי הקדמונים, יש בו סכנה גדולה מאוד, משום שע"י פירוש שאינו נכון, פוגע בכבודם ומזלזל בקדושי עליון. ועוד, הלומד עצמו יוצא נחסר מן התועלת שיכול היה להפיק מוסר השכל מן הדבר אילו היה מפרשו כראוי. עתה ניגש לברר את הצורה הראויה לגשת לחטאי הקדמונים. אולם נצרכת לכך מחשבה מעמיקה, דעת רחבה, ולב מבקש אמת, ומהשי"ת נשאל שלא נכשל בבירור הדברים.

החוטא פוגם בעולמות רבים

כתב המס"י (פ"א): "אם האדם נמשך אחר העולם ומתרחק מבוראו, הנה הוא מתקלקל ומקלקל העולם עמו, ואם הוא שולט בעצמו ונדבק בבוראו ומשתמש מן העולם רק להיות לו לסיוע לעבוד בוראו, הוא מתעלה והעולם עצמו מתעלה עמו". והנה מה שכתב הרמח"ל שע"י חטא האדם מתקלקל החוטא עצמו ומקלקל העולם עמו, אין הכונה דוקא אם חטא למשל בסכין אז הסכין נעשה פגום ומקולקל, אלא עומק כוונתו, שפוגם האדם ע"י חטאו בכללות העולמות, בין בעוה"ז ובין בעולמות שלמעלה מהעולם השפל, וכמו שהאריך לבאר כן בספה"ק "נפש החיים". נמצא שאם ח"ו אדם מישראל חוטא, אפשר שיפגום לא רק בעולם השפל, אלא גם בעולם המלאכים וגם בעולם השרפים וכו' וכו', והכל תלוי לפי גודל נשמתו של החוטא. (והדבר עמוק ורחב בחכמה, שהאדם פוגם רק ממקום ששורש נשמתו ולמטה ולא למעלה משורש נשמתו, ואכמ"ל). ואע"פ שהמעשה הוא אחד, מ"מ פוגם בהרבה עולמות, ובכל עולם ועולם הפגם לפי בחינתו של אותו עולם. מחמת עומק המושג ננסה לבאר הדברים במשל. ואע"פ שאין המשל ממצה לחלוטין את עומק הנמשל, מ"מ לא דברה תורה אלא בלשון בנ"א, והמשכיל הנלבב יבין עומקם של דברים.

מעשה אחד ותולדות מרובים

פתק נתלה בכניסה לבניני השכונה: "ביום ג' לפרשת כי תשא תהיה הפסקת חשמל לרגל עבודה בתשתית החשמל, עם תושבי השכונה הסליחה". יום חלף ויום בא, וביום המיועד יום ג' בשעה 9 בבוקר הופסקה זרימת החשמל. הבה נתבונן מה גרמה הפסקת

חשמל זו. לעקרת הבית שובשו סדרי הבוקר מפני שמכונת הכביסה איננה עובדת, לבעל המכולת נתקלקלו כל מוצרי החלב עקב הפסקת החשמל לשעות מרובות, לנגר האזורי נדחו כל הספקת הרהיטים ביום עקב חסרון של יום עבודה. אולם המקרה החמור ביותר קרה לבית החולים המקומי, כמה יהודים יקרים החזירו נשמתם לבוראם ביום זה עקב ניתוקם ממכשירי ההחיאה. המשל מלמד אותנו נקודה ברורה, אע"פ שנעשה רק מעשה אחד והוא ניתוק החשמל, מ"מ לכל אחד מעשה זה השפיע כפי מצבו, לאחד רק שיבש את סדרי היום ולשני גרם הפסקת חיים ממש.

החטא אינו פוגם בכל עולם בשוה אלא בכל עולם לפי בחינתו

עתה נעבור לנמשל. כשאדם מישראל חוטא ח"ו הוא פוגם בעולמות רבים, אולם בכל עולם ועולם נראה החטא כפי בחינתו של אותו עולם. אולם היכן באמת חטא, כלומר מהיכן התחיל שורש הקלקול? התשובה, הקלקול התחיל מאותו עולם שבו נמצא החוטא, הכל תלוי לפי מדריגת החוטא, אם מדרגתו בעולם השרפים פוגם ראשית בעולם השרפים ומשם משתלשל הפגם לכל העולמות שמתחתיו, וכן אם מדרגתו מעולם המלאכים תחילת פגמו בעולם זה, ואח"כ נשתלשל החטא לעולמות תחתונים יותר.

כל אדם מפרש חטא הקדמונים לפי העולם שבו הוא אוחז

כלל ברור ומוחלט, אין אדם יכול להבין דבר שלמעלה ממדריגתו! ואף אם בשכלו נדמה לו שמבין, מ"מ בלבו אינו מבין כלל. וגם בשכלו שנראה לו שמבין, אינו מבין אלא את חיצוניות הדברים ושטחיותם, ולא את המכוון האמיתי, ולכך קרוב לודאי שיטעה אף בשכלו [עיקשי הלב יתעקשו שבשכלם אפשר להבין למעלה ממדריגתם, אולם עקשנות זו נובעת מגבהות הלב, חוסר ביטול אמיתי, והעדר הכרה עצמית חזקה]. נמצא שבכדי להבין את חטאי הקדמונים שמדריגתם היתה בגבהי מרומים, נצרך להיות באותה מדריגה. ואם יקשה לך א"כ איך פירשו חטאים אלו כל המפרשים אע"פ שודאי לא היו במדריגתם? תשובתם בצדה, כל אחד פירש את הפגם לפי הפגם שנולד בעולם שבו מדריגתו, ובעולם זה יכול לראות ברור. אולם ח"ו לחשוב שזה היה החטא, החטא שונה לחלוטין ואינו מושג לנו כלל, ואין אנו מדברים אלא בתולדותיו של החטא כפי שפגם בכל עולם ועולם. ואתה דע לך, כל צדיק וצדיק פירש לפי מדריגתו (פעמים פירשו למטה ממדריגתם למען יבינו האנשים במדריגה הנמוכה וד"ל) וכל אחד ואחד לא פירש את חטא הקדמונים כפי שהוא באמת, אלא פירש היכן הוא לפי מדריגתו נחסר ונפגם בכך. ומי שמפרש את חטאם כפשוטו ממש, סימן ששם מדריגתו של המפרש, ואין אדם רואה אלא מהרהורי ליבו, כלומר לפי מדריגתו. תם ולא נשלם, והדברים עמוקים ורחבים מאד.

"והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה, שנשיכתן נשיכת שועל, ועקיצתן עקיצת עקרב, ולחישתן לחישת שרף, וכל דבריהם כגחלי אש".

מאמר ח'

"ויקהל משה את כל עדת בני ישראל"

"ויקהל משה את כל עדת בני ישראל". כל לומד כראוי מתבונן מדוע נצרך להקהיל את כולם יחד? במבט פשוט נראה טעם הדבר, שמשה רע"ה רצה למעט בטרחה לחזור ולומר את הדברים כמה פעמים. אולם העובד את ה' כראוי מרגיש מיד שטמון כאן ענין של "אחדות" פנימית, אולם מהי אחדות פנימית, ולשם מה היא נצרכת, נעמוד ב"ה בשורות הבאות.

אחדות חומרית - לעומת אחדות רוחנית

בעולם החומרי, עולם הגשם, האחדות והפירוד נמדדים בחיבור ממשי. כלומר אם אני אחבר שני ארונות זה לזה נראה אותם כאחד, ואם אפריד אותם, אע"פ שדומים זה לזה בצורתם בצבעם ובכל מרכיביהם, מ"מ הרי הם שנים ונפרדים זה מזה. אולם בעולם הרוחני הדבר שונה לחלוטין, המושג אחדות והמושג פירוד, ענינם פנימי יותר ומהותי יותר. ברוחניות המהות היא המחברת והיא המפרידה ולא ההרכבה החיצונית. כלומר, דברים שתוכנם, ענינם ותכליתם שוה, הרי הם אחד גמור, ואע"פ שבחומר הם נפרדים ממש ואפילו הם נמצאים במקומות שונים בעולם, מ"מ נקודת האחדות היא בתוכן והמהות הפנימי ולא בהרכב הגשמי, ולכך אין מגבלות של מקום, זמן, וחומר גלם. וכן להיפך, שני דברים המחוברים זה לזה חיבור גמור, אם תוכנם הפנימי ותכליתם שונה זה מזה, הרי הם נפרדים גמורים אע"פ שמצד החומר יש בהם אחדות גמורה.

אחדות אמיתית היא שהרצון של כולם שוה ואחיד

שנו חכמים (אבות פ"ה מ"כ): "איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי, ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח וכל עדתו". ונודעה קושית המפרשים מדוע כתב התנא "קרח וכל עדתו", והרי המחלוקת היתה בין קרח למשה רע"ה? אחת התשובות שנאמרו בזה היא, שגם בתוך קרח ועדתו היתה מחלוקת,

אע"פ שכלפי חוץ כולם טענו בשוה, ושפתם היתה אחת, מ"מ הכוונה הפנימית של כל אחד היתה שונה, כוונת כל אחד מעדת קרח היתה לתועלת "עצמו", נמצא כונתם מחולקת ונפרדת לחלוטין ואין לך מחלוקת גדולה מזו. העולה מן הדברים, שאף אם כלפי חוץ בהנהגה יש אחדות, מ"מ יכול להיות שבאמת הכל מפורד, עיקר האחדות היא שהמטרה הפנימית של כולם שוה, שהרצון הפנימי של כולם אחד. איך יכול להיות שהרצון של כולם אחד, מהי הנקודה שיכולה לאחד את כולם? על כך נשיב בקטע הבא.

הנקודה המאחדת את כל הנבראים היא- לעשות נחת רוח לבורא ולגלות יחודו בעולם

כתוב (ישעיה מ"ג, ז'): "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו". מבואר שכל תכלית הבריאה "כבוד שמים", לגלות כבודו ית' בעולם, לגלות את יחוד ה' בעולם, וזה ענין כל המעשים שנעשו ונעשים ויעשו ואין לך תכלית אחרת ביצירה אלא זו. כל זמן שבנ"א לא עמדו על נקודה זו בשכלם ובלבבם ויש להם כוונה אחרת, רצון אחר, ותכלית אחרת עלי אדמות, כל מעשיהם מעולם הפירוד, כיון שכל אחד חי לפי רצונו שלו, לפי תכליתו הוא, נמצא שאין רצונם שוה ואין תכליתם אחת. רק כאשר רצון כל אחד ואחד לעשות נחת רוח לבורא עולם, להרבות כבוד שמים בבריאה, לגלות יחודו ית', אז אע"פ שבמעשים יש חילוקים רבים, מ"מ הכונה הפנימית אחת היא, וזוהי האחדות הגמורה. סיכומם של דברים, אין האחדות נמדדת במעשים חיצוניים, אלא בכוונה פנימית שוה לעשות נחת רוח לבורא ית', ולגלות יחודו בעולם.

אחדות פנימית באדם עצמו

מפי בעלי העבודה שמענו, שכשם שיש יחוד ואחדות לחבר את כל כנסת ישראל, כן יש יחוד ואחדות פנימית, האדם עם עצמו, והוא בבחינת "מנורת זהב טהור מקשה", שהכל אחד ואין שום נקודת פירוד בתוך האדם עצמו, ונבאר הדברים.

כתב "החובת הלבבות" בשם אחד מן החסידים שבירך את חבירו "הרחמן יצילנו מפיזור נפש", נבאר את עומק הברכה.

בנפשו של האדם יש ע' כוחות שונים זה מזה

מתורת רבינו הגר"א למדנו שיש באדם שבעים כוחות בנפשו כנגד ע' אומות העולם, וכשם שאומות העולם נלחמים זה עם זה, כן באדם עצמו יש מלחמה פנימית מתמדת בין הכוחות. וכשם שבעולם יש מדינות שנלחמות כמעט בתמידיות זה עם זה ויש מדינות שנלחמות לעתים רחוקות, וכן פעמים שהמלחמה בחוזק רב ופעמים בחולשה יתירה, כן הכל בתוך נפש האדם, ע' הכוחות שבו יש בינהם קטטה ומחלוקות, ריב ומדון.

כשם שלמדנו מן האומות לגבי המחלוקת, כן נלמד לגבי מדת השלום. כלומר אותה נקודה שתעשה שלום בין האומות היא גם תעשה שלום בין כוחות נפשו של האדם.

אחדות אמיתית - רק כאשר יתבטלו ע' הכוחות לכח הפנימי ביותר

כתוב (ישעיה ב', ב'): "והיה באחרית הימים (ימות המשיח. רד"ק) נכון יהיה הר בית ה' (במקום שעבדו שם גוים את אלהיהם על ההרים הרמים. מהר"י קרא) וגו' ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' וגו' ויורינו מדרכיו ונלכה באורחותיו וגו' וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". למדנו שהמצב של "ולא ילמדו עוד מלחמה", יהיה רק כאשר כל הגוים יאמרו "לכו ונעלה אל הר ה' וגו' ויורינו

מדרכיו ונלכה באורחותיו", כלומר שכל אחד יבטל את כוחו העצמי ואת דרכיו שלו עצמו, ויכיר שאין דרך אחרת רק דרכו של "בורא עולם", אז יתקיים הסיפא "ולא ילמדו עוד מלחמה". כן הדבר ממש בשבעים כוחותיו הפנימיים של האדם, שכאשר כל כח וכח יבטל את עצמו למען הכח הכללי, שהוא הכח הפנימי והאמיתי ביותר, והוא "רצוננו לעשות רצונך", אז ורק אז יגיע האדם
ליחוד עצמי פנימי, ליחוד אמיתי "מקשה", היחוד הכללי של כנס"י והיחוד הפנימי האמיתי של כל אדם, יביא למצב של "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".
"בני יחד יחידתך לצורך, ביחדך לקל אחד יוצרך" (חובות הלבבות).

מאמר ט'

"ויקרא אל משה"

"ויקרא אל משה" (ויקרא א', א'). אמרו חז"ל (מ"ר פ"א ט"ו): "מכאן אמרו שכל ת"ח שאין בו דעת נבלה טובה הימנו, ותדע לך שכן, צא ולמד ממשה אבי החכמה אבי הנביאים, שהוציא ישראל ממצרים ועל ידו נעשו כמה ניסים וכו', ולא נכנס לפני ולפנים עד שקרא לו, שנאמר ויקרא אל משה". דברים נוראים מצינו בגמרא על מדת הדעת (נדרים מ"א ע"א): "אמר אביי נקטינן אין עני אלא בדעה, במערבא אמרי דדא ביה כולא ביה דלא דא ביה מה ביה, דא קני מה חסר דא לא קני מה קני". ראוי לנסות להחכים ולהבין מהי אותה מדת הדעת שכה שבחוה חז"ל ואת הזוכה לה.

מדת הדעת ענינה הבנת דבר והיפוכו

כתיב (משלי א', ח') "שמע בני מוסר אביך". ופירש הגר"א "מוסר הוא בסוד הדעת המחבר חכמה ובינה", עכ"ד. והדברים טעונים בירור. להבנת דברי קודשו של הגר"א, נקדים את דברי רמ"מ משקלוב בהקדמתו לספר משלי עם פ' הגר"א שכתב: "ומשלי השני הוא נגד הדעת, לכן כמעט בכל פסוק נמצא דבר והפוכו בסוד "עץ הדעת טוב ורע" וכל פסוק ענין בפני עצמו, והם לידע דרכי ה' והפוכם שהם בסוד הדעת". העולה מדברי רמ"מ משקלוב, שענין הדעת הוא להבין דבר והיפוכו. עתה לאחר שהתברר לנו מהי מהות ה"דעת", ננסה לבאר כיצד משתמשים בה בעבודת השי"ת, ומפני מה היא מדה כ"כ נצרכת ומוכרחת.

כיצד להשתמש במדת הדעת בעבודת השי"ת

כתב המס"י בדרכי קנית הטהרה (פי"ז): "ומן המעשים המדריכים את האדם לבא לידי מידה זו, הוא ההזמנה לדברי העבודה והמצוות, והיינו שלא יכנס בקיום המצוה בפתע פתאום, שאין דעתו עדיין מיושבת עליו ויכולה להתבונן במה שהוא עושה, אלא יזמין

עצמו לדבר ויכין לבו במיתון עד שיכנס בהתבוננות, ואז יתבונן מה הוא הולך לעשות, ולפני מי הוא הולך לעשות".

כדי להבין מהי ההתבוננות הראויה לפני כל דבר עבודה ומצוה, נעתיק מעשה נפלא מהרבי מקאצק (מובא בספר נפלאות חדשות) שאמר לאחד מחסידיו: "טרם שתעמוד להתפלל תחשוב בלבך, אולי מוטב שלא אתפלל ואוכל ללא תפילה, אמנם מה אעשה וקיים גורם שאינו מניח לי לאכול לפני התפילה. מהו הגורם הזה המעכב בעדי מלאכול ללא תפילה? זוהי יראת ה'. על מה אני ירא מפני ה'? כי הוא ברא שמים וארץ ואת כל העולמות יש מאין, והוא משגיח בכל רגע על כל העולמות, ומחיה ומהוה אותם, ובכוחו לבטלם בכל רגע, על כן אני ירא אותו. לאחר שתסיים את החשבון הזה, ותבין גדולת הבורא ושפלות עצמך, תעמוד להתפלל".

מחשבת האדם צריכה לפעול בכל רגע ורגע

מעשה זה הוא לימוד מאלף ומדריך את האדם כיצד לעבוד את הבורא מהזמן של "ובקומך" עד זמן של "בשכבך". זוהי נקודת מפתח לכל מעשה ומעשה, עתה ננסה לפרוט הדברים לפרוטות. כלל מוצק וברור, אין דבר מובן מאליו, אין מושג של "מוסכמות", אין אימרה "זה דבר פשוט", ואין מושג של "זה ידוע לי כבר". כל אימרה ומשפט מהסוגים דלעיל היא טעות נוראה, והיא כלי המנתק כל חלקה טובה של התבוננות. להיפך, כל ענין נצרך בדיקה מעמיקה, כל מעשה ואפילו הנעשה בפעם האלף נצרך למחשבה מבוררת. אדם הנוהג אחרת הרי הוא חולה "בשיתוק מוחין". כל היסח הדעת פוסל וכל "לינה" מפגלת, נרחיב הדברים ונבארם.

הדרכה מעשית כיצד לזכות למדת הדעת

כתב הרמח"ל (בדרך עץ חיים): "החכמים הולכים הלוך וחשוב תמיד". מה יש כל כך הרבה לחשוב? האמת היא שתשובה לשאלה זו תלויה לכל אדם לפי מדריגתו, אולם יש מחשבה התחלתית לכל אדם. לפני כל מעשה ומעשה על האדם להתבונן, ראשית מה אני עושה?! אחר שברור לו במחשבתו הצלולה מה הוא עומד לעשות, נצרך להמשיך ולהתבונן, למה אני הולך לעשות כך? ועליו לחשוב אולי שב ואל תעשה עדיף, ואולי אף עדיף לעשות בדיוק הפוך? כן! זוהי הדרך לטהר את לבו האטום והחתום של יציר כפיו של הקב"ה הנקרא "אדם". מי שלא הורגל בדרך זו, אפשר ובתחילה תיראה לו דרך זו מוזרה מאוד, ובמוחו מתרוצצת תמיהה רבתי: לשם מה נצרך לחשוב כך והרי כל הדברים הללו ידועים לי בבירור. וביותר, בשביל מה נצרך לחשוב כך כל יום ויום, מספיק לי לחשוב כך פעם אחת לפני הנחת תפילין, פעם אחת לפני לבישת ציצית, וכן לפני כל מצוה ומצוה בפעם הראשונה שאני עושה את המצוה, אולם לשם מה נצרך

לחשוב כך בכל יום ויום לפני המצוה מחדש? כאן נעוצה הטעות הנוראה. חשבון זה אולי טוב בשביל שכלו של האדם, אולם עיקר עבודתו היא "בלב", ולב אדם לב אבן הוא, ובכדי לשבור את לב האבן נצרכת עבודה יום יומית ולא די בכך שיסביר לו פעם אחת. בכדי שיגיע למצב של "ושמתם את דברי אלה על לבבכם" (דברים י"א), ולהגיע למדריגה יותר עליונה של "בתוך לבבכם", נצרכת עבודה יום יומית, של המשכת "וידעת היום והשבת אל לבבך", להשיב הדברים אל הלב יום יום שעה שעה. בשביל ה"וידעת היום" אולי די בידיעה חד פעמית, (וגם זה רק לתקיפי הדעת ולקדושים מרחם), אולם בשביל ה"והשבות אל לבבך", נצרכת עבודה תמידית בבחינת "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה", ובבחינת "והגית בו יומם ולילה".

ב' בחינות של דעת

בדברינו עד עתה התמקדנו יותר להסביר את דברי רמ"מ משקלוב, שביאר מהי דעת של הבדלה להבדיל בין דבר והפוכו, אולם יש דעת יותר עליונה ועליה דיבר הגר"א המובא לעיל, והיא דעת המחברת. תקצר היריעה מהכיל ביאור רחב במושג דעת של חיבור, דעת של דביקות. אולם "ישמע חכם ויוסף לקח ונבון תחבולות יקנה", עד אשר יזכה לצאת מדעת של "הבדלה" לדעת של "חיבור", דעת של "דביקות".

"ובדעת חדרים ימלאו" (משלי כד' ד')

מאמר י'

צו את אהרן - אין צו אלא לשון זרוז

הזריזות לעומת העצלות

"צו את אהרן". "אין צו אלא לשון זרוז מיד ולדורות א"ר שמעון ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש חסרון כיס", רש"י. במאמר זה ננסה להבהיר את מקור מדת הזריזות, והפוכה - מדת העצלות. ועוד דבר הנצרך ביאור, מה החילוק בין עצלות ומנוחה. לכאורה במבט ראשון נראה, שהעצל מבקש מנוחה, וא"כ יש לתמוה הרי מנוחה היא דבר נכסף לכולם והיא חלקה של שבת קדש "באה שבת באה מנוחה לעולם", וא"כ מה גרוע בבקשת המנוחה של העצל?

הרצון למנוחה פעמים שמקורו בגוף ופעמים שמקורו בנשמה

כבר ביררנו במאמרים הקודמים שכל כח שיש באדם נצרך בדיקה האם כח זה מקורו "בנשמה" או ב"גוף". ומובן הדבר שאם מקורו בנשמה הוא כח חיובי, ואם מקורו בגוף הוא כח שלילי (המילה שלילי ענינה עמוק מאוד אולם אכמ"ל). עתה נבדוק את הרצון למנוחה מהיכן הוא בא, האם מן הנשמה או מן הגוף. האמת היא שהרצון למנוחה יכול לנבוע גם מן נשמה וגם מן הגוף, אולם יש חילוק עצום בין מהות המנוחה של הגוף למהות

המנוחה של הנשמה, וכיון שחלוקים הם במהותם חלוקים הם אף בדרך השגתם, ונבאר הדברים.

"כי מאתך היא מנוחתם" - לעומתה יש מנוחה שאיננה מהקב"ה

כתב המס"י (פ"ט) "הנה מפסידי הזריזות הם הם מגדילי העצלה, והגדול שבכולם הוא בקשת המנוחה הגופית ושנאת הטרח". נתבאר בדבריו שהעצל מחפש מנוחה של גוף, וכדבריו "בקשת המנוחה הגופית". אולם מנוחתה של הנשמה שהיא מנוחתה של שבת קדש, שונה היא לחלוטין, עליה אמרו "מנוחת אהבה ונדבה, מנוחת אמת ואמונה, מנוחת שלום ושלוה השקט ובטח, מנוחה שלמה שאתה רוצה בה, יכירו בניך וידעו, כי מאתך היא מנוחתם". עתה נבאר את שורשם של ב' מנוחות אלו.

מנוחה אמיתית רק כאשר אדם דבק בשורש הויתו ולא בדברים חיצונים

כתוב (רות א' ט'): "יתן ה' לכם ומצאן מנוחה אשה בית אשה". הענין שהאישה אינה מוצאת מנוחה אלא בבית אישה - בעלה, נתבאר בכתבי החכמה, מפני שמקורה של האשה הוא האיש כמפורש בקרא (בראשית ב', כ"ב): "ויבן ה' אלקים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויבאה אל האדם". ואין מנוחה בעולם אלא כאשר הנפרד דבק במקורו, בשורשו. כל מנוחה שאינה מנוחה של דביקות בשורש איננה מנוחה אמיתית, ואינה אלא דמות של מנוחה בלבד. אין לאדם מנוחה אמיתית רק כאשר הוא דבק במקורו. ומהו מקורו ושורשו? הקב"ה. רק דביקות בקב"ה יכולה להביא לאדם מנוחה פנימית אמיתית. זוהי מנוחתה של שבת קודש. שבת היא המקור והשורש לכל ששת הימים, "דההוא יומא מתברכאן מניה כל שתא יומין" (זוה"ק הנאמר בליל שב"ק), ולכך דוקא שבת קדש נקראת יום מנוחה.

מהותה של מנוחה - ביטול כל החושים

כדי להבין מהי המהות של המנוחה הפנימית, מנוחתה של הנשמה הק', נתעמק בענינה של מנוחת השבת שהיא כפי שנתבאר מנוחתה של הנשמה. בשב"ק מחויב האדם להיות במצב "כאילו כל מלאכתך עשויה". איך אדם יכול להגיע לכזה מצב, והרי באמת מלאכתו איננה עשויה? ומהו המושג "כאילו"? זהו סודה של השבת, שכתוב עליה "וקראת לשבת עונג". לא כתוב רק לענג את השבת, אלא שעצם הויתה של השבת ענינה "עונג". יבדוק האדם את עצמו היטב, וימצא שבשעה שהוא מתענג מאוד מדבר מסויים הוא שוכח מכל העולם, מכל הדאגות, מכל הצרות. מי שזוכה לטעום באמת את העונג הטמון בשבת עצמה (ולא במאכלי שבת!) הוא ממילא מכל הדאגות והצרות. אין הוא נצרך לציווי שיהיה במצב כאילו כל מלאכתך עשויה, מצב זה מגיע ובא ממילא עם מציאות העונג של שבת. מי שזכה פעם לעונג אמיתי יודע, שבשעת העונג אין המחשבת פועלת

כלל (להבדיל, יש כאלה שמצב זה קיים אצלם בשעה שהם אוכלים, וזה לעומת זה וכו'), האדם מתעלה למעלה ממדריגת מחשבה.

"שידע האדם כי לא למנוחה הוא בעוה"ז"

עתה נבין את המרחק הגדול בין המנוחה הרוחנית למנוחה הגופנית. המנוחה הגופנית זוהי מנוחה שנובעת מחוסר רצון לפעול, מהעדר תכלית, מחוסר הכרה - פעמים שכלית ופעמים פנימית במצבו השפל של אדם אלו ישאר כך ללא טורח ויגיעה לנצח נצחים. האדם משלה את עצמו "שאיכשהו" יסתדר, במקום להפנים את האמת "שידע האדם כי לא למנוחה הוא בעוה"ז אלא לעמל וטרח וכו', וכדרך יוצאי הצבא במערכותיהם, אשר אכילתם בחפזון ושנתם עראי, ועומדים תמיד מוכנים לעת קרב" (לשון המס"י פ"ט). מי שזכה להפנים הדברים אל לבו ולא מונע מעצמו לטרוח ולהתיגע, לאט לאט במשך הזמן אם ימצאו מעשיו חן בעיני הקב"ה, יזכהו שיתקיים בו דברי המס"י (פ"ז): "שכל מעשיהם של צדיקים במהירות, אשר לא יתנו הפסק זמן לא אל התחלת המצוה ולא אל השלמתה וכו' וכן מן הזריזות יולד ההתלהטות, והיינו כי מי שמרגיש עצמו במעשה המצוה כמו שהוא ממהר תנועתו החיצונה, כן הנה הוא גורם שתבער בו תנועתו הפנימית כמו כן, והחשק והחפץ יתגבר בו וילך", עכ"ל. ומשם ימשיך ויצעד בסולם העליה עד אשר יזכה ויתקיימו בו דברי דוד המלך ע"ה (תהילים ס"ג, ט'): "דבקה נפשי אחריך בי תמכה ימינך". אולם כל זה אם יקיים בעצמו תמיד דברי הנביא (הושע ו', ג') "ונדעה נרדפה לדעת את ה'".

מאמר יא'

"קרב אל המזבח"

בושה - דבר חיובי או שלילי

"ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח". "שהיה אהרן בוש וירא לגשת אמר לו משה למה אתה בוש לכך נבחרת" - רש"י. במבט ראשון נראה שאהרן טעה בזה שהיה בוש, אולם במבט פנימי יותר נראה שכך צריך להיות מהלך הדברים, תחילה שיהיה בוש ורק אח"כ לגשת, נשתדל לבאר את עומק הדברים.

קודם חטא אדה"ר לא היה מושג של בושה

באדם הראשון לפני החטא כתיב: (בראשית ב', כ"ה): "ולא יתבששו". קבלנו מפי חכמי האמת שקודם חטא אדה"ר לא היה מושג של בושת כלל, ענין הבושה נתחדש בפסוק (בראשית ג', ח') "ויתחבאו האדם ואשתו מפני ה'" וגו', קודם לכן לא היה מושג של בושה. לאחר הקדמה זו אפשר להבין יותר את ענין הבושה, ענין הבושה היא ההכרה בפנימיות האדם שהמצב בו נמצא בשעה זו אינו המצב שבו ראוי שהוא יהיה, הן מפני מעשה שעושה עתה שאינו תואם את מדריגתו, הן מפני עצם מצבו שמכיר שרחוק הוא מהמצב

בו ראוי שיהיה, מ"מ ענין הבושה היא הכרת הריחוק מן המעמד הראוי לו לאדם. ולכך קודם חטא אדה"ר לא היה שייך בו בושה מכיון שהיה קרוב לקב"ה ועדיין לא גרם לעצמו שום נקודת ריחוק. אולם לאחר החטא שנתרחק מבוראו מיד חל עליו מושג "בושת", מכיון שנתחדש מצב באדם שנמצא במדריגה שאיננה ראויה לו.

ג' מיני בושות

יש ג' מדריגות בבושה.

א. יש מדריגה שנקראת יראת הבושת, אולם לפי הסדר של המס"י היא נמצאת לאחר החסידות והענוה, ומובן מאליו שאינה שייכת אלא ליחידים.

ב. בושה עצמית פנימית שאדם חש שהוא אינו ממצה את עצמו, כלומר כוחותיו הפנימיים אינם תואמים לחלוטין למעשיו הן בכמות המעשים והן באיכותם. נבאר מדרגה זו. ניתן משל לדבר, אדם ובנו ישבו יחד, מובן הדבר שאין האב יכול לעסוק עם בנו ברמתו שלו - של האב, אלא מוכרח לעסוק ברמה ששייכת יותר לבנו. אי לכך אמר האב לבנו הבה נצייר ציור, שניהם ישבו ועסקו במלאכת הציור, כשגמרו לצייר הביט האב וראה ששני הציורים נראים ברמתם שוים זה לזה, עם כל שמחת האב לראות את כשרון בנו במלאכת הציור, לבו קצת נחמץ בקרבו, האם אני ובני שהפרש השנים ביננו למעלה מעשרים שנה רמת הציור שלנו שוה? האם רמת כישורי נשארה כשל ילד? מן המשל הגשמי נשוב לנמשל הרוחני, איך תהיה הרגשת האדם שיחוש שרמתו הרוחנית היא כשל בנו, כשל ילד? ואף אם מדי "ילד" יצא האם לכלל בגרות רוחנית הגיע?

ג. מצינו מדריגה פחותה של בושת כלשון ר"י בן זכאי "אדם עובר עבירה בסתר ואומר לא יראני אדם" (ברכות כח) והיא המדריגה התחתונה מבין ג' המדריגות.

בדיקת האדם את מצבו אינו ביחס לסובב אלא ביחס לעצמו, בכח לעומת הבפועל

גם אדם שהגיע לבגרות רוחנית מצבו זקוק לבדיקה מעמיקה. כתב המס"י בתחילת ספרו "יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו". מה חובתו בעולם לא כתיב כאן אלא מה חובתו "בעולמו" - בעולם הפרטי, האישי שלו, לפי כוחותיו, לפי תכונות נפשו, אין נפש שוה לחברתה. גם אם הגיע האדם לכלל בגרות רוחנית עדיין נצרכת בדיקה מעמיקה האם הגיע לרמה ברוחניות אליה "הוא" יכול להגיע, אין הדבר נבדק ע"י הפניית מבט החוצה כלפי הסובב, אלא מתוך הפניית המבט פנימה לתוך הנפש הפרטית "שלי". מה כוחות הנפש "שלי", והאם אני ממצה אותם. אילו הביט אהרן כלפי הסובב אותו בודאי לא היה חש בושה לגשת ולהתקרב למזבח, רק מתוך מבט פנימה אחזה את אהרן בושה, מתוך הסתכלות על הפער בין היכולת שלו למיצוי כוחותיו.

בושה פנימית עמוקה מולידה רצון עז לעליה

עתה נחזור לראשית דברינו שכתבנו "כך צריך להיות מהלך הדברים, תחילה שיהיה בוש ורק אח"כ לגשת". נבאר את עומק סיבת הדבר. סיבת הדבר שגורמת לו לאדם לשאוף ולהתעלות ברוחניות, היא רק מכח ההכרה שעדיין יש בו חסר. כל זמן שאדם חש שמצבו משביע רצון יחסית, מהיכן יהיה לו דחף ושאיפה להתקדמות? רק כאשר אדם מתבונן ומכיר הכרה ברורה בלבו שישנו פער בין היכולת שלו לבין מדרגתו הרוחנית, אז מתחילה תנועה נפשית לכיוון של עליה. ככל שההכרה תלך ותגדל כך תגדל התנועה הנפשית והדחף להתעלות. אם זכה האדם והכרתו הלכה והעמיקה עד אשר חש בושה עצמית פנימית על מצבו, בושה זו תגרום דחף פנימי עצום מאוד לעליה חזקה ומהירה, וכלשון המס"י (סוף פי"א): "הכבוד הוא הדוחק את לב האדם יותר מכל התשוקות והחמדות שבעולם". אין כונתו דוקא על כבוד חיצוני מבנ"א, אלא על כבוד פנימי שאדם חש כלפי עצמו, וככל שתגדל הבושה הפנימית שהיא סתירה לכבוד כן תגדל התשוקה הפנימית לעליה. ודאי שגם מתוך הכרה גרידא אדם יכול להתעלות, אולם עליה חזקה ומהירה השוברת את כל המכשולות קשה מאוד שתעשה לולי בושה עצמית פנימית של האדם. לאוהבי החכמה נאמר במילים קצרות, הכבוד והגאוה מיסוד האש ואין דחף לעליה כיסוד האש, ועל זה אמרו "ויגבה לבו בדרכי ה'". אדם חייב להכיר את גודל נשמתו ואת האפשרות האמיתית לחלוטין שהוא באמת יכול להיות אדם גדול ולהאמין בזה באמת בכל לבו, ואז יבדוק את עצמו היטב האם מעשיו תואמים עם הדרך המובילה את האדם להיות "גדול בישראל".

מאמר יב'

"וביום השמיני ימול בשר ערלתו"

מהו הנקרא ערל וכיצד ?

"וביום השמיני ימול בשר ערלתו". במתניתין דנדרים פ"ג איתא: "קונם שאני נהנה לערלים מותר בערלי ישראל ואסור במילי עובדי כוכבים, שאני נהנה למולים אסור בערלי ישראל ומותר במולי עובדי כוכבים, שאין הערלה קרויה אלא לשם עובדי כוכבים, שנאמר 'כי כל הגוים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב' (ירמיה ט')". כל הלומד את המשנה ורואה שאדם מהול נקרא ערל, מבין בבירור שהמושג ערלה יש לו משמעות עמוקה יותר, פנימית יותר, ננסה ב"ה לעמוד על שורשם של דברים.

לב ערל - לב שאינו מבין אמת

כתיב "ומלתם את ערלת לבבכם" (דברים, י' ט"ז), ופי' בתרגום: "ותעדון ית טפשות לבכון". ועיין באבן עזרא שכתב "יתכן להיות פירושו לטהר הלב עד שיבין האמת", סתם דבריו

ולא פירש באיזה אמת מדובר. אולם יעוין בספורנו שביאר יותר, "ראוי שתסירו את ערלת שכלכם, והוא שתתבוננו להסיר כל טעות מוליד דעות כוזבות, וערפכם לא תקשו עוד, ובסור קושי העורף המונע מלפנות אל הראוי תפנו להכיר את בוראכם". מהי אותה נקודה עיקרית שמולידה דעות כוזבות ומונעת מלהכיר את הבורא?

דברים ששומעים מ"סתם אנשים", האם יש להתיחס לכך ברצינות

כתיב (בראשית יח, ט): "ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן וגו', ותצחק שרה בקרבה וגו', ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה וגו', היפלא מה' דבר" וגו'. דברי הקב"ה לאברהם "למה זה צחקה שרה" מעוררים תמיהה רבתי שהרי שלשה אנשים בדמות ערבים מגיעים לביתה, ולכך אברהם אומר להם "יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם" ופרש"י: "כסבור שהם ערבים המשתחוים לאבק רגליהם והקפיד שלא להכניס ע"א לביתו", שהרי מדובר באנשים שאברהם לא מוכן להכניסם לביתו מפני הטומאה השורה עליהם, והנה לאחר דקות מספר הם מתחילים להבטיח הבטחות שלעת זקנותה תלד, ולכאורה למה לה לשרה להתיחס ברצינות לדברי ערבים, ומפני מה תובע הקב"ה "למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי", מדוע שלא תצחק להבטחות של ערבים המבטיחים דברים שהם כנגד הטבע? קבלנו בזה מאחד הקדושים שביאור הדברים כך הוא. "אין אדם נוקף את אצבעו מלמטה אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה", זהו היסוד של התשובה. נפרש ונסביר את הדברים בהרחבה. כשמתבוננים בדברי חז"ל אלו לעומקם ולרוחבם מבינים שבמילים אלו נתנו לנו מבט אמיתי איך להסתכל על כל דבר ודבר בבריאה.

אדם חייב להבין שכל מה שרואה שומע וכו' יש סיבה לדבר

במילים אלו של חז"ל "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה", כללו בזה שאין שום דבר בבריאה שנעשה במקרה, הכל מדוקדק ומחושבן לחלוטין עד פרטי הפרטים הקטנים ביותר, אין שום דבר בבריאה או תזוזה בבריאה שנעשה סתם כך. ניתן משל לדבר. אדם הולך ברחוב ועובר ליד עמוד חשמל, לפתע עיניו נתקלות במודעה התלויה על גבי העמוד וכך נכתב בה: "ארגון "ושבו בנים לגבולם" מודיע בזאת על התארגנות של אברכים לנסיעה לחו"ל למטרת קרוב רחוקים, כל הרואה עצמו ראוי לכך יפנה לטל' וכו'". קורא מודעה זו מתבונן לרגע בהצעה אולם כמעט מיד נוטש את הרעיון מפני סיבות ברורות, לגביו ההצעה איננה מעשית כלל, ממשיך את דרכו וממהר למחוז חפצו. נתבונן במעשה אדם זה שראה את המודעה, אצלו אין הדבר מעשי כלל, א"כ יש לתמוה, כיון שנתברר לנו היטב שכל תנועה של האדם נגזרה עליו מלמעלה א"כ יש להתבונן מדוע נגזר עליו לראות מודעה זו, הרי לכאורה אין לו תועלת בראיית

מודעה זו, וכי לחינם ראה את הדבר? מי שחייו אינם מתנהלים באמונה חושית מיד ישיב, סיבת ראית המודעה נובעת מסקרנותו וחוסר שמירת עיניו של האדם שמביט בכל מקום ללא צורך, אולם מי
שחייו ספוגים באמונה חושית יבין שתשובה זו היא חיצוניות הדברים, אולם האמת היא "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא א"כ נגזר עליו מלמעלה". מבטם של חז"ל מבט פנימי הוא, ודאי שבמבט חיצוני הוא בחר להסתכל במודעה, אולם במבט פנימי יש טעם עמוק יותר, פנימי יותר לכל דבר שרואה. אדם לא רואה דברים סתם כך, אילו לא היה צורך לראות את הדבר לא היה רואהו. כן הדבר אמור לגבי כל חושי האדם, דברינו בחוש הראות לא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא. כל דבר שאדם נפגש עמו בחייו יש לכך סיבה. מי שאינו חי כך, חסר לו את ההרגש שהקב"ה מנהיג את העולם בכל שעה, בכל רגע, ובכל פרט ופרט, וניצנוץ של ע"ז יש כאן, חוסר אמונה בהירה וחזקה.

בכדי לא לשים לב למצב של היום צריך להיות עיוור ממש

נשוב לאדם שראה את המודעה על קרוב רחוקים בחו"ל. אף אם אמנם אמת הוא שלגביו אין הדבר מעשי, מ"מ יש לו לראות בכך תביעה מן השמים לגביו בנידון, אפשר שאף שהוא אינו יכול לממש את הנסיעה, מ"מ עליו לפרסם הדבר בין חבריו אולי ימצא מי שראוי לכך. ואולי אף לגביו מעשי הדבר לאו דוקא בחו"ל אלא כאן בארה"ק, אצל אחינו הרחוקים רח"ל מן התורה, והן אצל חלק מיושבי ביהמ"ד אשר רח"ל נתקיים בהם "ויפתוהו בפיהם ... ולבם לא נכון עמו" (תהילים ע"ח, לו), שלבם רחוק מאוד מה' ית"ש ה' ירחם. ואם גם זאת אינו יכול אולי הכוונה שיקרב אחד ויחיד, את עצמו!

לאחר דברינו אלה תובן היטב תביעת הקב"ה "למה זה צחקה שרה", בודאי שהדברים יצאו מפי ערבים, אולם מי שחי בהרגשה שכל מה ששומע הוא לצורך ואין הוא שומע דברים "סתם כך", אינו יכול לצחוק על דברי ברכה אלו. לא שהוא חושב שערבים יכולים לברך, אלא שהערבים אינם אלא כלי לדבריו של הקב"ה. מי שחי בהרגשה שאין מקרה בעולם כלל אלא הוא חי בעולמו של הקב"ה, בכל דבר ודבר הוא אינו רואה את המעטה החיצוני אלא מתבונן איך הקב"ה מדבר אליו בכל מקום ובכל זמן, ומתוך כל מצב ומצב.

בעת כזו שכל
העולם רועד חייב כל אדם להבין שהקב"ה מדבר אליו ותובע ממנו משהו, לא צריך להיות נביא בכדי להבין זאת, צריך רק לא להיות עיוור וטיפש, ומי שאינו מבין עליו כתיב "ומלתם את ערלת לבבכם" ופי' בתרגום "ותעדון ית טפשות לבכון".

מאמר יג'

גאוה

הגאוה - ענינה קיים באדם ברבדים רבים ותקצר היריעה מלפורטם ולבארם, על כן נשתדל לעמוד על נקודת גאוה שורשית ועמוקה שרבים חללים הפילה במיוחד בדורנו אנו.

כיצד קונים השקפת עולם ברורה ומוצקה

בנ"א רבים סבורים שיש להם השקפת עולם ברורה בסיבת בריאת האדם ותפקידו בעולמו, אנו לא נעסוק באנשי הרחוב, אלא נפנה מיד לבני התורה. נתבונן מהיכן ביססו את השקפת עולמם? בדרך כלל כל אחד שמע שיחות רבות במשך חייו, וכן עבר על חלק גדול מספרי המוסר המפורסמים, מתוך ידיעות אלו ביסס לו כל אחד את עולמו. האמת חייבת להיות ברורה, כשם שבסוגיא בגמ' חייבים ללומדה עם הראשונים וכן עם חלק מהאחרונים, ויושבים על כל סוגיא פעמים שבוע ויותר, ובכל יום משקיעים בזה כמה שעות. כן מוכרח הדבר בחלק ההשקפה של האדם, שבכל ענין וענין נצרך ללמוד את הסוגיא בעיון עם המפרשים, ולעמול ולדקדק בדבריהם לא פחות מאשר בסוגיא בגמ'. כל מי שלא עשה כן ידע בודאי שהשקפתו רופפת מאוד ובודאי שנמצא בה טעויות חמורות. דבר אחד צריך להיות ברור, שום דבר אינו נקנה בלא יגיעה, יסודות האמונה והשקפה נכונה וצרופה על מבט החיים אינם יכולים להיקנות ע"י שמיעת שיחות וקריאת ספרי מוסר בהעברה בעלמא, חובה גמורה היא לעמול ולברר את יסודות האמונה ע"י עיון מעמיק בספרי היסוד של רבותינו ז"ל.

אפשר לדעת את כל ספרי המוסר ובאמת לא לדעת כלום

צריך להתבונן מהיכן נובעת טעות חמורה זו של תפיסת האמונה ויסודותיה בצורה כל כך שטחית. יסוד התשובה במילה אחת היא, גאוה.

נבאר הדברים, הרמח"ל במס"י בפרק הנקיות מנה כמה סוגי גאוה, אנו נעמוד על נקודת גאוה בסיסית ועמוקה מאוד בנפש האדם, ענינה של גאוה זו שאדם מרגיש שכל דבר הוא יודע אא"כ ניכר לו להדיא שאין הוא יודע. נבאר, אדם שלא למד סדר קדשים, והוא פותח את הגמ' ולומד, הוא רואה מיד שאין הוא יודע את הדברים אא"כ ילמדם כראוי, ואין הוא מסוגל לשקר את עצמו שהוא יודע את הדברים. אולם אדם שפותח את המס"י, מיד נראה לו שאת עיקרי הדברים הוא יודע, וכבר כתב הרמח"ל בריש ספרו מס"י: "כי כבר אפשר שלא ימצא הקורא בשכלו חידושים אחר קריאתו שלא היו בו לפני קריאתו אלא מעט", כך מרגיש אדם שלומד את המס"י בשיטחיות. אולם האמת שונה לחלוטין, קבלנו בשם ר' ירוחם ממיר, שהרמח"ל בספרו מס"י כלל בתוכו בלשון קצרה את כל

הנכתב בשאר ספריו, מי שיפתח את שאר ספרי הרמח"ל יבין מיד שא"א לדעת את דבריו בלא יגיעה רבה, אולם מי שלומד את המס"י נראה לו שהוא כבר יודע כמעט הכל, אולם האמת שחסר לו את כל הפנימיות של המס"י ואין הוא יודע אלא את השטחיות בלבד, מהיכן נובעת טעות זו?

חייבים לצאת מהבנה שיטחית רדודה

ישנם שתי גישות לחיים באופן כללי, יש אדם שניגש בצורה שחושב שהכל פשוט, וממילא הוא מבין הכל, כי אין צורך לעמול הרבה על דברים פשוטים. אולם יש אדם שיודע ומרגיש שהעולם נברא ע"י הקב"ה, ולתבונתנו אין חקר, וכל ענין וענין בבריאה עמוק מאוד, כדכתיב "מאוד עמקו מחשבותיך איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת" וגו', ופרוש הדברים שהקב"ה הוא אין סוף, וכן כל כוחותיו אין סופיים, וממילא מוכרח שגם חכמתו אין סופית, וכשם שחכמתו אין סופית, כן בכל פעולה ופעולה שפועל, פועל מכח האין סופיות שלו. ואע"פ שאנו איננו יכולים להשיג את האין סוף, מ"מ דבר אחד חייב להיות ברור לנו, שאין דבר שאין בו חכמה עמוקה ונפלאה מכיון שהכל נעשה בכח חכמתו האין סופית של הבורא ית'. אדם שאומר משפט מן הסוג של "אני כבר יודע את הדברים" וכד', חסר לו בהכרה האמתית שהבריאה נבראה ע"י בורא העולם שכחו אין סוף, הוא חושב לעצמו שעומק הדברים הם רק כפי הבנתו. אין לך גאוה גדולה מזו שאדם חושב ומרגיש שכבר יודע את עומק הדברים. גדולי ישראל חיו תמיד בהרגשה שלא טעמו אלא כטיפה מן הים, ותמיד בכל עסקם בתורה ובאמונה היתה הרגשתם שאינם משיגים אלא רובד נמוך מאוד. מי שחי בהרגשה כזו ממילא נולד אצלו רצון עז להעמיק ולהבין יותר, לעולם אין הוא מרגיש שהוא "כבר יודע". עובד ה' אמיתי חקוקים בלבו היטב דברי הרמח"ל (מס"י בהקדמה): "והנה הכתוב אמר (איוב כח, כח) 'הן יראת ה' היא חכמה' ואמרו רבותינו ז"ל (שבת לא, ב) 'הן אחת שכן בלשון יוני קורין לאחת הן', הרי שהיראה היא חכמה והיא לבדה חכמה, וודאי שאין נקרא "חכמה" מה שאין בו עיון, אך האמת היא כי עיון גדול צריך על כל הדברים האלה לדעת אותם באמת ולא על צד הדמיון והסברא הכוזבת כל שכן לקנות אותם ולהשיגם". מי שנגעו דברי רמח"ל אלו אל לבו מבין ומרגיש היטב שא"א להסתפק בלימוד ספר מוסר במנגינה מעוררת את הלב זמן מועט ביום, הדרך הנכונה היא להשקיע על עניני האמונה בפרט והעבודה בכלל את תמצית דם האדם. ורק כך מתוך מסירות פנימית ותפילה לקב"ה בבכי ובתחנונים אולי יחוסו עליו מן השמים ויזכה לטעום טעם אמיתי של אמונה.

מאמר יד'

"אחרי מות שני בני אהרן"

עבודת ה' מתוך אמונה או מתוך חוש

"וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן" וגו'. והביא רש"י את דברי חז"ל, "היה רבי אלעזר בן עזריה מושלו משל, לחולה שנכנס אצלו רופא אמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב, בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני, זה זרזו יותר מן הראשון לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן". חז"ל גילוי לנו כאן יסוד נורא. יש אמונה שכלית ויש אמונה חושית. אמונה שכלית ענינה בדבר שאינו רואה, אינו שומע, אינו מרגיש אבל מאמין. אמונה בחוש ענינו, דבר שנקלט אצל האדם בחוש. מי שעבודתו באמונה בלבד קשה מאוד שיחזיק מעמד זמן רב. אולם מי שעבודתו בחוש בכל יום מתחזקת וגוברת עבודתו, וחושו הולך ומתחזק מיום ליום. נשתדל ב"ה להרחיב הדברים לעומקם ולרוחבם.

על האדם לחוש שהמציאות הרוחנית מציאות גמורה לפחות כמו מציאות גשמית

האדם נברא עם ה' חושים: חוש הראות, חוש הריח, חוש השמיעה, חוש הדיבור, וחוש המישוש. בכל אחד מחמשת החושים הללו אפשר לחוש רק דבר גשמי, אולם א"א לחוש דבר רוחני. נמצא שהאדם המשתמש רק בחמשת חושים אלו אינו יכול לחוש דבר רוחני. אולם האמת היא שיש חוש נוסף, חוש שישי, והוא חוש אלוקי, חוש להרגיש דבר אלוקי, דבר רוחני, דבר שמיימי. לעת עתה נדבר באדם שעדיין לא זכה לחוש אלוקי [צריך לידע שרק יחידים זכו לחוש אלוקי ברור], מה תקנתו? איך יעמול כל היום ברוחניות ואין לו חוש להרגיש רוחניות כהויה גשמית? על כך באו חז"ל ונתנו לנו עצה. מהי עצתם של חז"ל: להסתכל ולהתבונן כיצד ההויה הרוחנית פועלת ומתראה בתוך ההויה הגשמית. ניתן דוגמא לדבר: אדם שעבר איסור של חייבי כריתות ודינו כרת, הרי כבר עתה מיד הוא מת ממש, שהרי נכרת משורשו הרוחני כמ"ש בנפה"ח,

אולם מיתה זו היא מיתה של הויה רוחנית. לעיננו בהויה גשמית אין אנו רואים שנשתנה באדם זה מאומה. במקרה זה מי שלא זכה להויה רוחנית קשה לו להרגיש שאדם זה הנו מת לחלוטין. העצה לאדם באופן זה, לחשוב ולהתבונן שכשם שאדם שנתחייב סקילה הרי הוא רואה לנגד עינו איך שסוקלים אותו, כן על האדם להקיש ולהשוות שגם חיוב כרת הרי הוא מיתה גמורה, ועליו ללמוד סתום ונעלם מן המפורש והגלוי. בעצה זו השתמש מיסד תנועת המוסר ר' ישראל מסלנט כשרצה לצייר לעצמו ציור חושי כדי לקנות יראה ולפחד מאשה של גהנום, הכניס את ידו לתוך האש כמעט עד כדי כויה, וכשהרגיש שכבר אינו מסוגל לסבול עוד השמיט ידו. ואז התבונן והעמיק

בדעתו, הרי אמרו חז"ל שאש שלנו אחד משישים מאשה של גהנום, כלומר אשה של גהנום חזק יותר פי שישים, ואם את האש שלנו אינו מסוגל לסבול תוך כמה שניות, היאך יוכל לסבול את אשה של גהנום שחזק פי שישים? בצורה זאת קנה בפנימיות נפשו את ענין היראה. אין דברים אמורים דוקא בקנית מדת היראה, אלא בכל ענין וענין רוחני שאין החוש הגשמי יכול להשיגו, על האדם לחפש לעצמו דוגמא מעין זה בעולם הגשמי המוחשי, ומתוך דוגמא זו עליו להעמיק ולהתבונן מאוד שאין חילוק כלל בין העולם הגשמי לעולם הרוחני. בודאי אין זו עבודה קלה, אולם "אדם לעמל יולד", אדם מוכרח לעשות כן עד אשר ירגיש שההויה הגשמית וההויה הרוחנית לפחות שוים הם זה לזה, כשם שמציאות גשמית היא מציאות גמורה לחלוטין כן מציאות רוחנית היא מציאות גמורה לחלוטין לא פחות.

המציאות האמיתית היא רוחנית והשאר כל עניני עוה"ז אינם אלא דמיון

עד עתה דברנו שעל האדם להשוות את המציאות הרוחנית למציאות הגשמית, שירגיש ששניהם מציאות גמורה שוה לחלוטין, אולם עתה ננסה ב"ה להסביר, שמהציאות האמיתית היא המציאות הרוחנית, ולעומתה המציאות הגשמית אינה אלא דמיון פשוטו כמשמעו. הקורא הנלבב יתמה לעצמו איך אפשר לומר שהמציאות הגשמית אינה אלא דמיון, הרי היא מחושית לחלוטין ואיך תקרא לה דמיון בעלמא, האמת אומר כי לא מלבי בדיתי זאת אלא כך קבלנו מרבותינו, ובאמת מקרא מלא הוא: "שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים" (תהלים קכ"ו א') ואף שכמה פרושים נאמרו בזה [עיין מצודות דוד ומלבי"ם], מ"מ קבלנו שיש לפרש הפסוק ג"כ כפשוטו, "היינו כחולמים", ממש חלום, כל העוה"ז כולו חלום, וכשם שהחלום אינו אלא דמיון כן חיינו בעוה"ז אינם אלא דמיון. נתבונן בחלום היטב ונראה שאע"פ שהחלום אינו אלא דמיון, מ"מ אדם שחולם בחלומו שקבל מכה, החלום אינו חלום יבש ללא הרגשה, אלא הוא חש את כאב המכה. וכן אם חלם על דבר מפחיד, הפחד נשאר בזכרונו וקשה לאדם למחוק את הפחד אע"פ שיודע שהדבר אינו אלא חלום, דמיון בלבד. הדבר טעון בירור מעמיק כיצד אדם חש דבר שלא היה כלל.

רק מי שטיהר את לבו באמת יודע מהי מציאות אמיתית

שני כוחות יש באדם: השכל והדמיון, בשניהם יש את כח הציור. אולם נקודת החילוק ביניהם שהשכל הוא דבר מציאותי ולעומתו הדמיון איננו מציאות. ידוע שכשאדם מדמיין לעצמו דבר מסויים, פעמים כח ההטעיה כ"כ גדול עד כדי שמתחיל לדמיין שרואה כן בעינו ממש, כלומר כח הדמיון מטעה את כח הראות עד כדי כך שהוא רואה את מה שרוצה לראות, תתבונן ותשכיל הדבר. עתה נכתוב נקודה חשובה מאוד. דע לך

שכח השכל משועבד לדמיון, וכל כח השכל שנראה לנו כמציאותי אינו אלא תוצאה של כח הדמיון. הדמיון מראה לנו שהתאוה דבר טוב הוא והשכל משתעבד לכך, יתירה מכך אף בהבחנת מציאות גמורה הדמיון קובע מאוד. לו היינו מצליחים לבטל את שליטת הדמיון על השכל, היה מאיר אורה של הנשמה בשכל, ואזי היינו מבחינים וקובעים מהו דבר מציאותי לפי אמת מדה של רוחניות ולא לפי אמת מדה של גשמיות, של דמיון. הבן הדברים מאוד מאוד. כל זמן שלבו של האדם עדיין אינו טהור, ויש בו רצונות של עוה"ז ותאוותיו, מיד פועל הדמיון ומראה את העוה"ז כמציאות. אולם מי שנקה את לבו וטהרו, יבחין היטב שכל מציאות הגשמיות אינה אלא דמיון בעלמא.

מאמר ט"ו

"אמר אל הכהנים"

"אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אלהם לנפש לא יטמא בעמיו". עובדא הוה באחד מן הפרושים שנהג מנהג גינוני קדושה בעצמו, פנה אליו אחד מידידיו ושאלו, ממה נפשך אם גינוני קדושה אלו דברים הצריכים לו לאדם, מדוע אינך אומר לכולם שיעשו כן, וכן מדוע לא ציוו על כך חכמינו ז"ל. ואם אינם צריכים לכל ישראל אתה מה צורך מצאת בהם. השיב לו אותו פרוש מהפסוק הנאמר לכה"ג: "והוא אשה בבתוליה יקח". גם כאן יש לתמוה אם אלמנה דבר שאינו ראוי ולכך נאסר לכה"ג א"כ מדוע הותר לכל אדם, ואם אין בהם גריעותא מדוע נאסר בהם כה"ג. כן אפשר לתמוה על הפסוק שפתחנו בו הנאמר לכל הכהנים "לנפש לא יטמא בעמיו" את אותה תמיה ממש. אלא פשרם של דברים כך הוא, ככל שאדם נעלה יותר, מרומם יותר, כל נגיעה בדבר שאינו עדין וזך מפריעה לעולמו הפנימי, הפנימיות הזכה סולדת מדברים שטהרה איננה נשפכת מהם.

יש איסור שכתוב בתורה ויש איסור שאדם צריך להבין מעצמו שאסור לו לעשותו

האמת שכדברים אלו כתב המס"י בבאור מדת הפרישות (פי"ג): "ואם תשאל ותאמר אם כן אפוא שזה דבר מצטרך ומוכרח, למה לא גזרו עליו חכמים כמו שגזרו על הסייגות ותקנות שגזרו? הנה התשובה מבוארת ופשוטה: כי לא גזרו חכמים גזירה אלא אם כן רוב הציבור יכולים לעמוד בה, ואין רוב הציבור יכולים להיות חסידים, אבל די להם שיהיו צדיקים. אך השרידים אשר בעם החפצים לזכות לקרבתו ית' ולזכות בזכותם לכל שאר ההמון הנתלה בם, להם מגיע לקיים משנת חסידים אשר לא יוכלו לקיים האחרים הם הם סדרי הפרישות האלה כי בזה בחר ה'". כעין דברים אלו מצינו ברמב"ן ריש פ' קדושים, שכתב "ולפי דעתי אין הפרישות הזו לפרוש מן העריות כדברי הרב, (רש"י), אבל הפרישות היא המוזכרת בכל מקום שבעליה נקראים פרושים. והענין כי התורה

הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים והתירה הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין, א"כ ימצא בעל תאוה מקום להיות שטוף וכו' והנה יהיה נבל ברשות התורה וכו', עיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר שנהיה נקיים וטהורים ופרושים מהמון בנ"א שהם מלכלכים עצמם במותרות וכיעורים". העולה מן הדברים עד עתה שיש ב' בחינות. יש בחינה של דברים האסורים לכל כלל ישראל, ויש בחינה שהדבר אסור ואינו ראוי רק לחלק מן האנשים, והדבר מסור לכל אדם לבדוק בכל דבר האם לו עצמו לפי מדריגתו עתה ראוי ומותר לו לעשות כן או לאו.

מהו כלי המדידה האם לעשות מעשה או לפרוש ממנו

כתב המס"י (פ"ד) "הנה יש מהפתאים המבקשים רק הקל מעליהם שיאמרו, למה ניגע עצמנו בכל כך חסידות ופרישות? הלא די לנו שלא נהיה מהרשעים הנידונים בגיהנם! אנחנו לא נדחק עצמינו להיכנס בג"ע לפני ולפנים וכו'. אמנם שאלה אחת נשאל, מהם היוכלו כל כך על נקלה לסבול בעוה"ז לראות וכו' אחד מעבדיהם או מן העניים הנבזים ושפלים וכו' מושל עליהם ולא יצטערו ולא יהיה דמם רותח בקרבם? לא ודאי! מעתה איך יוכלו לסבול שיראו עצמם שפלים יותר מאותם האנשים עצמם אשר עתה שפלים מהם וזה במקום המעלה האמיתית" (ג"ע). ננתח את דבריו. ניתן דוגמא לדבר, אדם פוגש את ידידו ואומר לו אולי מן הראוי שתלך לטבול במקוה להוסיף קדושה וטהרה כשם שנהג הרעק"א (כמובא בתולדותיו) וכן נהג בעל הקהלות יעקב (שהיה לו מקוה פרטי תחת ביתו), התשובה שאפשר שמיד תשמע היא: היכן כתוב בשו"ע שצריך לטבול בכל יום? בכלל איזה מצוה דאורייתא או דרבנן זה כלול? וכאלה שאלות והדומה להם. אולם יש כאן טעות בכל הגישה לחיים, אדם שניגש לכל דבר ובודק בשו"ע האם חייב לעשות כן, וכאשר רואה שאין לזה מקור בשו"ע פורש מעשותו, מצבו של אדם זה כמצבם של הפתאים של המס"י שמסתפקים בחלק בג"ע במקום נמוך מאוד. כך קבלנו מר' ישראל מסלנט "השו"ע הוא המינימום שבמינימום שכל יהודי חייב לעשות", צריך לזכור שזה רק המינימום בלבד. הצורה הנכונה לחיות בה היא, לא כל דבר לבדוק רק האם אני חייב ע"פ שו"ע או לא, אלא כבר הגדיר הרמח"ל (מס"י פ"א) מהו כלי המדידה האמיתי לכל צעד בחיים, וז"ל: "ואמנם ראוי לו שתהיה כל פניתו רק לבורא יתברך, ושלא יהיה לו שום תכלית אחר בכל מעשה שיעשה אם קטן ואם גדול אלא להתקרב אליו יתברך, ולשבור כל המחיצות המפסיקות בינו לבין קונו וכו', וכל מה שיוכל לחשוב שהוא אמצעי לקירבה הזאת ירדף אחריו ויאחז בו ולא ירפהו, ומה שיוכל לחשוב שהוא מניעה לזה יברח ממנו כברח מן האש", עכ"ל. כלל ברזל העמיד לנו כאן הרמח"ל, מודד ברור

מה ראוי לעשות ומה לא, מה שיוכל לחשוב שהוא אמצעי לקירבה הזאת, ירדף אחריו ויאחז בו ולא ירפהו (ודאי רק מה שמותר ע"פ דין וד"ל). אם באים לאדם ומציעים לו ללכת לטבול במקוה לקבל תוספת טהרה וקדושה, מיד המחשבה צריכה להיות האם זה מקרב אותי לקב"ה או ח"ו להיפך, זה לא משנה כלל האם חייבים לעשות כן או לא, מה שמשנה זה האם אני יתקרב עי"ז יותר לקב"ה או לא. וכן הדברים אמורים בצד השלילה, כלשון רמח"ל "ומה שיוכל לחשב שהוא מניעה לזה יברח ממנו כבורח מן האש". ישמע חכם ויוסף לקח ויקיש לכל צעד בחייו. נקודה זאת חייבת להיות הבסיס של כל יהודי, רצון עז להתקרב לקב"ה, וכל מעשה ומעשה לבדוק האם מקרב לקב"ה או ח"ו להיפך.

מאמר ט"ז

"ופסח ה' על הפתח"

כל מה שנכתב בתורה מראה לאדם הדרך איך לעבוד את בוראו

"ועבר ה' לנגף את מצרים וראה את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות ופסח ה' על הפתח ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגף". יש להתבונן מדוע סימן ההצלה היה בדוקא ע"י דם של קרבן פסח. זאת ועוד, ידוע בספה"ק בשם ספר יצירה, שיש בחינת ע"ש"ן, ר"ת עולם שנה נפש. כלומר כל מה שיש בעולם יש בזמן, למשל בעולם יש קדש הקדשים כנגדו יש בזמן יוה"כ, וכן כנגדו יש בנפש כהן גדול, וכן בכל נפש של כל אחד מישראל יש הקבלה גמורה לכל דבר שבעולם. כידוע שהאדם נקרא עולם קטן, כלומר כל מה שיש בעולם יש באדם. וכשם שיש בעולם פרעה כן יש בנפש האדם כח רע שנקרא פרעה, וכשם שפרעה לקה עשר מכות, כן על האדם להכות י' מכות את הפרעה הפרטי שלו (מי שלא זכה לחכמת האמת, הדברים נראים לו קצת כמליצה ומשל, אולם מי שיד ושם לו בחכמה נפלאה זו, יודע עד כמה שהקבלת הדברים בין העולם לנפש תואמת להפליא). לאחר שהתברר לנו שכל הכתוב בתורה אדם צריך לעבור כמותו בתהליכי נפשו ועבודת קונו, יש לברר מהי עבודת האדם הפרטי שמקבילה לנתינת דם על המשקוף ועל שתי המזוזות.

בדרך העבודה אין פשרות, הדבר צריך להיות חד ומוחלט

כתב הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ב הלכה ב'): "מי שהוא בעל חמה, אומרים לו להנהיג עצמו שאם הוכה וקולל לא ירגיש כלל, וילך בדרך זו זמן מרובה עד שיתעקר החמה מלבו וכו'. ועל קו זה יעשה בשאר כל הדעות, אם היה רחוק לקצה האחד ירחיק עצמו לקצה השני, וינהוג בו זמן רב עד שיחזור בו לדרך הטובה, והיא מדה בינונית שבכל דעה ודעה". למדנו מדברי הרמב"ם שכל שינוי נפשי שאדם נצרך לעשות, הדרך היא ע"י שיתנהג בדיוק הפוך ממה שהיה רגיל, אין די לשנות רק חלק מההרגל, אלא יש לבטלו

לחלוטין. וכלשון הרמב"ם "ירחיק עצמו לקצה השני וינהוג בו זמן רב". אין דרך של פשרות מוכרחים להתנהג בדרך של קיצוניות בכדי לעקור את הנגע הפנימי, כך יסד לנו המורה בספרו. משל נפלא בכדי להמחיש לנו את הדברים הללו כתב הסבא מנובהרדוק זצ"ל בספרו מדרגת האדם (דרכי התשובה ע' קנא) וז"ל: "הרי הדבר דומה למי שיש לו מטבח טריפה, ורוצה לשוב ולעשותו כשר יאמר הלא איך אשוב ברגע אחד לשבר את הכלים ולקנות בפעם אחת כלים חדשים, הרי הפסד גדול הוא, אני אעשה מעט מעט, בתחילה אשבור כלי אחד ואקח כלי אחר כשר ואח"כ השני, השלישי והרביעי, עד גמירא, הלא לשוטה יחשב, כי מיד שיתערב הכלי עם השאר יהיה הכל טריפה, ואף אם יחיה חיי מתושלח וישבור ויקח וישבור ויקח, לא ינצל מן הטריפה לעולם, ובע"כ אם ירצה לשוב צריך לשבור בפעם אחת כל הכלים ולקנות חדשים לגמרי", עכ"ל. (הוא זצ"ל כיון במשלו לנקודה קצת שונה, ואנו נשתמשנו בו לדרכינו). נקודת הדברים ברורה, אדם מוכרח לא להתעסק עם הרע מעט מעט אלא לשבור אותו לגמרי.

גאולת מצרים עיקרה ביטול כח אלהי מצרים

כתוב (שמות ח, כ"א) "ויקרא פרעה אל משה ולאהרן ויאמר לכו זבחו לאלקיכם בארץ, ויאמר משה לא נכון לעשות כן כי תועבת מצרים נזבח לה' אלקינו הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו". נבאר, בנ"י היו בגלות מצרים, אין עיקר הגלות החלק הגשמי שמשועבדים בפרך, אף שבודאי גם זה חלק קשה, אולם עיקר השעבוד הוא שעבוד רוחני, שעבוד לאלהי מצרים. ולפיכך עיקר הגאולה אין ענינה גאולה גשמית, גאולה מעבודה, אלא גאולה רוחנית, אי שעבוד לאלהי מצרים. עתה יובן מאוד, מדוע דוקא כתיב "ויקחו להם איש שה וכו' ושחטו אותו", ענין שחיטת שה ענינה ביטול כח אלהי מצרים, ואין לך ביטול גדול מזה, ששחיטתו הוא ביטולו הגמור. עם דברים אלו יובן היטב הציווי "ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף". שאין ענין נתינת דם קרבן פסח סימן בעלמא, אלא כאן טמון כל סוד הגאולה - ביטול שליטת כח אלהי מצרים.

שחיטת אלהי מצרים היא היא הגאולה

בשחיטה זו של אלהי מצרים לעיניהם טמון יסודו של הרמב"ם "ירחיק עצמו לקצה השני". אילו הדרך היתה רק לנטות לצד האמצע היה די בכך להגיע להסכם שלום עם מצרים וכדומה, אולם הרמב"ם דבריו ברור מיללו, "ירחיק עצמו לקצה השני", הרחקה לקצה השני פירושה ביטול גמור של כח הרע. אין לך ביטול גמור יותר משחיטת אלהיהם לעיניהם. "ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגף", בזכות מה לא יתן? רק בזכות ביטול גמור של אלהי מצרים, לא ביטול שנעשה בצינעא ובהשקט, אלא ביטול

בפניהם של מצרים, זלזול גמור בכל היקר והקדוש להם. אין דרך אחרת לצאת מן הרע אלא רק ע"י ביטול וזלזול גמור בכח הרע ותולדותיו.

הע"ז של דורנו - תאות וקניני העוה"ז

בכל דור ודור יש את הע"ז של אותו דור, במצרים היה זה השה, בדורנו אנו הע"ז הוא קניני עוה"ז. קניני העוה"ז הפכו לע"ז בכל מובן המילה. קשה לצאת היום לרחוב, הכל מריח ריח של קניני עוה"ז, רדיפה אחר המותרות, אשר במשך הזמן "המושכל הראשון" הוא שהדבר אינו מותרות אלא הכרח גמור. צריך להסתכל על זה בצורה נכונה, זו ע"ז ממש לכל דבר. אנו זקוקים לגאולה של ממש בכדי לצאת מע"ז זו. כשם שבמצרים היציאה מע"ז היה לשחוט אותו לעיני המצרים, מתוך זלזול וביטול כל הקדוש והיקר להם, כן הדבר עתה בדורנו, בע"ז של תאות וקניני עוה"ז, היציאה והגאולה מע"ז זו, היא ע"י שחיטת הע"ז, כלומר לבטל את כל עניני העוה"ז על כל היקפם, להתיחס לזה בביטול גמור על כל המשתמע מכך. אין די במחשבה בלבד, אלא חייבים לישם את הדברים למעשה ולנהוג לפי ביטול זה.

מאמר י"ז

חמץ או מצה

"לא תשחט על חמץ דם זבחי". ופרש"י: "לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים". כשמתבוננים בדין חמץ ישנה נקודה שונה מאשר בשאר המצוות. מצינו מצוות רבות שמחויב בהם אדם, אולם אינם מותנים בסילוק דבר מהבית. למשל, אדם חייב בד' מינים, אולם קיום מצווה זו אינה תלויה בסוג החפצים בביתו, וכנגדם יש מצות של סילוק מהבית כדוגמת "לא תביא תועבה אל ביתך" ללא התניה בקיום מצוות עשה כל שהיא. אולם כאן בחמץ מגלים אנו נקודה מיוחדת בבחינת "אין אני והוא יכולים לדור בכפיפה אחת". או חמץ או מצה וקרבן פסח, אולם שניהם ביחד זהו דבר בלתי אפשרי כלל. הדברים טעונים בירור. דוגמא מעין זו מצינו, ואף שם בלשון פסיחה, אצל אליהו (מלכים א, יח, כא): "ויגש אליהו אל כל העם ויאמר עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים, אם ה' האלקים לכו אחריו, ואם הבעל לכו אחריו". ויעוין ברלב"ג שפירש: "הנה הפסח יטה פעם אל רגלו האחד, ופעם אל רגלו השני, וכן היו ישראל נוטים על שתי המחשבות, פעם יאמינו כי ה' לבדו הוא האלקים, ופעם יאמינו כי הבעל הוא האלהים". גם כאן מוצאים שאליהו דורש מהם ברור פנימי, או זה או זה, שניהם ביחד הוא דבר בלתי אפשרי.

על האדם לבדוק האם מעשיו אינם סותרים לאמונתו

כל יהודי מישראל שאינו בכלל "המורדים והפושעים בי", יודע בבירור שיש בורא לעולם. לאחר שהתאמת אצל האדם שיש בורא לעולם, מחויב הדבר שיתברר לו גם שהתורה תורת אמת, מכיון שתורתו של הבורא היא. לאחר שגם ידיעה זו התאמתה אצל האדם, מחויב הדבר שיאמין שכל דברי חכמי הדורות אמת הם, מפני שהוא בכלל ציווי התורה "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל", והרי התורה תורת אמת היא, וכל דבריה אמת, א"כ גם דברי חכמים אמת הם. וכשם שמחויב האדם לשמוע בקול הבורא ית', כן מחויב הוא לשמעו בקול דברי חכמים שדבריהם אינם אלא גילוי רצון ה' ית"ש. עתה לאחר שהתברר לנו במה כל אחד ואחד מאיתנו מאמין, נבדוק יחד האם אין בנו השקפות סותרות לאמונה פשוטה זו.

עיקר השגת הפרנסה, ע"י בטחון או השתדלות?

נעתיק כאן את דברי המס"י (פרק כא): "אמנם מה שיוכל לשמור את האדם ולהצילו מן המפסידים האלה - הוא הבטחון, והוא שישליך יהבו על ה' לגמרי, באשר ידע כי ודאי אי אפשר שיחסר לאדם מה שנקצב לו, וכמו שאמרו חז"ל במאמריהם (ביצה טז, א) 'כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים', וכן אמרו (יומא לח, ב) 'אין אדם נוגע במוכן לחברו כמלא נימא'. וכבר היה האדם יכול להיות יושב בטל והגזרה היתה מתקיימת, אם לא שקדם הקנס לכל בני אדם (בראשית ג, יט) 'בזעת אפך תאכל לחם'. אשר על כן חייב אדם להשתדל איזה השתדלות לצורך פרנסתו שכן גזר המלך העליון, והרי זה כמס שפורע כל המין האנושי אשר אין להמלט ממנו, ולכן אמרו (מדרש תהלים קלו, כט) 'יכול אפילו יושב בטל?' תלמוד לומר (דברים יד, כט) 'בכל מעשה ידך אשר תעשה'. אך לא שההשתדלות הוא המועיל, אלא שההשתדלות מוכרח. וכיון שהשתדל הרי יצא כבר ידי חובתו וכבר יש מקום לברכת שמים שתשרה עליו, ואינו צריך לבלות ימיו בחריצות והשתדלות".

אם אדם באמת מאמין בדברי חז"ל עליו לדעת שתוספת השתדלות לא מועילה כלום

נתבונן נא ונראה אם אנו באמת מאמינים בדברי חז"ל "כל מזונותיו של האדם קצובים לו מראש השנה עד יוה"כ". אם באמת אנו מאמינים בזה, מדוע אנו מרבים להשתדל בחריצות יום יום, והרי מקרא מלא הוא לגבי המן, "ויעשו כן בני ישראל וילקטו המרבה והממעיט, וימדו בעמר ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר איש לפי אכלו לקטו", ופרש"י שם, "יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט, וכשבאו לביתם מדדו בעומר איש איש מה שלקטו, ומצאו שהמרבה ללקוט לא העדיף על עומר לגולגולת". וודאי שכל אחד היה צריך להשתדל וללקוט, אצל אף אחד המן לא ירד בתוך הבית על השולחן, אולם

ריבוי ההשתדלות לא הוסיפה כלום. חוץ מטורח עמל ויגיעה לא יצא למשתדל שהרבה בהשתדלות כלום ביגיעתו. ריבוי ההשתדלות היא סתירה גמורה לאמונה "שכל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יוה"כ". אם נבדוק את חיינו היטב, נמצא שסתירה זו היא רק אחת מני רבות של סתירות הקיימות בנו, מעשינו לא בהכרח תואמים את האמונה הצרופה שבה אנו מאמינים, מה שורשם שם סתירות אלו, ומדוע אין אנו שמים לבינו לזאת, על כך נשיב בקטע הבא.

שני כוחות מניעים את האדם - מח ולב.

באדם יש שני כוחות עיקריים ששולטים על האיברים: א. מח. ב. לב. על האדם לבדוק כל מעשה ומעשה מהיכן נובע, האם מן המח או מן הלב. אם נבדוק את מעשינו נמצא, שהמעשים המוגדרים כרוחניות בדרך כלל נובעים מן המח. לעומתם המעשים המוגדרים כגשמיים, בדרך כלל נובעים מן הלב, וכאן שורש הבעיה. כבר כתב הרמח"ל (מס"י פ"ז) "אמנם כבר ידעת שהנרצה יותר בעבודת הבורא יתי שמו, הוא חפץ הלב ותשוקת הנשמה", ובלשון חז"ל מצינו "רחמנא לבא בעי". כלומר עיקר עבודת האדם אינה במח אלא בלב. המח שורשו ביסוד המים, מים טבעם קר ומולידים קרירות, לעומתו הלב שורשו ביסוד האש, וטבע האש שמוליד חמימות. יהודי קר אינו יהודי אמיתי, יהודי תלוי בחמימות לבו, ובזה נקבעת מדריגתו, כמה שיש בו יותר חמימות לעבודת ה' כן גדולה מעלתו.

עיקר עבודת האדם להפנים את האמונה בלבו

נחזור לבאר את מקור הסתירות. מקור הדבר הוא שהמח שלנו רוצה דבר אחד (רוחניות) אולם הלב שלנו רוצה דבר אחר - גשמיות. כשאנו באים לדון כמה להשתדל בפרנסה מיד הלב פועל, וכיון שהלב רצונו גשמיות מיד הוא מכריע שיש להשתדל בה במדה מרובה. ראשית עלינו לקבוע כל דבר לפי המח, לבדוק בשכלנו מה רצונו יתי בכל דבר, לא לתת לרגשות הגשמיים לשלוט על כל מערכת החיים. לאחר שהשכל יהיה שליט על כל מערך החיים, והכל יקבע לפי אמת מדה רוחנית, אז תפקידנו להפנים את הדברים, ולהשיבם אל הלב, עד שכל רצונינו ומאויינו יהיה רק לעבודתו יתי"ש.

מאמר י"ח

שמחה

כיצד לעבוד את הי"ת בשמחה גם בזמן קשה זה

כתוב בתהלים (ק, ב):"עבדו את ה' בשמחה". בימינו אנו אשר נתקיים בנו רח"ל המקרא (דברים לב, כה):"מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה", רבים מתקשים להבין כיצד גם עתה ניתן לקיים את הפסוק "עבדו את ה' בשמחה", ולדאבוניינו יש אנשים שהקושיה הופכת

אצלם למציאות ושמחתם נעדרת וקשה למצוא שביב של תקוה ושמחה על פניהם, ואם וכאשר פוגשים אדם שצהלתו ושמחתו על פניו קוראים הם עליו את המקרא (קהלת ב, ב) "ולשמחה מה זו עושה"?

העצבות סתירה לנבואה, א"כ כיצד התנבא ירמיהו בכותבו ספר איכה

בתחילת דברינו נעמוד על קושיה שנתקשו בה מספר צדיקים וקדושים. ירמיהו הנביא כתב ספר איכה בנבואה, ספר זה מלא צער יגון ואנחה, שעת כתיבת הספר היתה עת צרה ליעקב זמן חורבן בית מקדשנו, בשעה כזו ומצב מן הסוג הזה מחוייב הדבר שירמיהו הנביא היה שרוי בצער, והעצבות נגעה ללבו. אחר שברור לנו מה היה מצבו הנפשי של ירמיהו בשעת כתיבת ספרו ספר איכה, יש לתמוה תמיהה רבתי, והרי אמרו חכמים "אין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה" כדכתיב 'ויהי כנגן המנגן ותהי עליו יד ה" (עיין פסחים קיז, שבת ל), והרי ירמיהו היה שרוי בצער ויגון, והשאלה עומדת וגם נצבה: האיך שרתה עליו שכינה ונבואה?

צרה מתוך מבט של עונש - או מתוך מבט של רחמים

במבט חיצוני כשמסתכלים על הנעשה היום, נראים לעינינו צרות על גבי צרות, ונתקיים בנו דברי חז"ל: "אין לך יום שאין קללתו מרובה מחברו". אם נבדוק איזו הנהגה מהנהגותיו - מדותיו של הקב"ה שולטת היום בעולם, קרוב
לודאי שנסיק שמדת הדין רח"ל שולטת בעולם, ומדת חרון אף היא היא המנהיגה את העולם. אולם במבט פנימי יותר, אמיתי יותר, נגלה לעינינו זוית ראיה שונה לחלוטין הבה נסתכל יחד כיצד הסתכלו חז"ל על מצבינו ומצבים דומים לזה.

הקב"ה מתגעגע לבניו כאב המתגעגע לבנו

כתוב בשיר השירים (ב, יד): "יונתי בחגוי הסלע בסתר המדריגה הראיני את מראיך השמיעני את קולך כי קולך ערב ומראך נאוה". אמרו על כך במדרש רבה, "ר' יהודה בשם ר' חמא בכפר תחומין. משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה מתאוה לשמוע שיחתה (קולה), מה עשה, הוציא כרוז ואמר כל עמא יפקון לקמפון (פלטין רחב ששוחק שם המלך, מ"כ), כשיצאו מה עשה, רמז לעבדיו ונפלו לה פתאום בליסטין והתחילה צווחת: 'אבא אבא הצילני' אמר לה אילו לא עשיתי לך כך לא היית צווחת ואומרת אבא הצילני, כך כשהיו ישראל במצרים היו המצרים משעבדים אותם והתחילו צועקין ותולין עיניהם לקב"ה וכו' והיה הקב"ה מתאוה לשמוע קולן ולא היו רוצין, מה עשה הקב"ה חיזק את לבו של פרעה ורדף אחריהם וכו' כיון שראו אותם תלו עיניהם לקב"ה ויצעקו לפניו וכו', כיון ששמע הקב"ה אמר להם אילולי שעשיתי לכם כן לא שמעתי את קולכם, על אותה שעה אמר יונתי בחגווי הסלע השמיעני את קולך". חז"ל למדו אותנו מבט שונה

לחלוטין איך להסתכל על צרות של כלל ישראל. אין מקורם של צרות אלו במדת הדין, בחרון אף, אדרבה - מקורם של צרות אלו בגעגועין עמוקים, בתשוקה נפשית פנימית כביכול של בורא העולם שמתגעגע אלינו. כל אדם מאיתנו אילו בנו היה נוסע למזרח הרחוק ולא היה יוצר אתו קשר שנים רבות, טבעי הדבר ומובן לכולם שגעגועיו אלי בנו היו פורצים גדרות. טבעי הדבר שהאב היה משקיע ממון רב כך שלפחות יוכל לשמוע את קולו של בנו חביבו. אף אנו שקרואים (דברים יד, א) "בנים אתם לה' אלקיכם", הרי אנו ממש בניו של הקב"ה והוא הוא אבינו, ואיך לא ירבו געגועיו לבניו בני ישראל אם הם מתרחקים ממנו? אילו היינו חיים קרוב אליו והוא היה שומע את קולנו באופן תמידי לא היה מצבנו כמו שהוא עתה, לא היו צרות, לא היו פיגועים, ולא היו אסונות טבע. אולם, אם אנו מצד עצמנו לא מקרבים את כל הויתינו לבורא העולם, כביכול הוא מוכרח לקרב אותנו בדרכים משלו, בדרך שנראית לנו כצרה, כמלאת רע, אולם המניע לצרה אינו רצון להעניש ח"ו, אלא געגועיו של אב הקורא לבנו: שוב אלי! שוב אלי! כדברי המדרש לעיל.

יש שתמהים מה חסר בתפילותינו

ישנם אנשים אשר קושיה מטרידה את מנוחתם: איך נתלה כל הצרות בזה שהקב"ה מתאוה לשמוע את קולינו, והרי אנו מתפללים ג' פעמים ביום והוא שומע את קולנו כל יום ואף כמה פעמים ביום, מה חסר בזה? בכדי להשיב על קושיה זו נקדים הקדמה קצרה:

האדם יש בו מערכת של ריבוי רצונות זו לפנים מזו

אדם במערכת היום יומית שלו נצרך להכריע בין רצונות הסותרים זה את זה. נבאר את הדברים: אדם הרוצה לקנות מיבש כביסה וגם מדיח כלים, אולם בידו סכום כסף שמספיק רק לאחד מהם, הוא מוכרח להכריע איזה מהם יקנה. במילים אחרות הוא יבדוק מה יותר נצרך, מה יותר חשוב לו במצבו כעת, וכשיתברר לו במה הוא נצרך יותר אז יכריע את צעדיו. הרי שהובהר לנו שבאדם ישנם רצונות רבים והוא מכריע איזה רצון חזק וחשוב יותר. במבט רחב יותר יש בלבו של אדם מה שמוגדר בפי חכמים "רצון לפנים מרצון", כלומר, מערכת רצונות זו לפנים זו עד לרצון הפנימי ביותר, העמוק ביותר, החזק ביותר. כל זמן שאדם עסוק ברצונותיו ועדיין לא פתח את המודעות הנדרשת ע"מ לגלות את רצונו הפנימי ביותר, הוא עדיין לא הגיע לפנימיות של עצמו, ואינו מכיר את עצמו באמת.

תפילתו של אדם צריכה בדיקה מאיזה עומק בלב היא יוצאת

עתה נשוב ליישב את הקושיה שהקשנו לעיל: מה חסר בתפילה שאנו מתפללים יום יום שעדיין הקב"ה מתאוה לשמוע את קולנו, והרי קולנו נשמע?! תשובה לדבר: בודאי קולנו נשמע, אולם נבדוק מאיזה עומק בלב יוצא קול זה, האם מחיצוניות הלב או מהעומק הפנימי של הלב. הרי מבחן פשוט לבדיקה: יבדוק האדם את עצמו, אם כשיש לו ח"ו צרה הוא מתפלל באותה צורה כמקודם או שמא הוא מתחנן יותר, זועק יותר, ומרגיש בתוך לבו שינוי בתפילה. אם כך, מובן לו לאדם מדוע נצרכה הצרה, הצרה נצרכה בכדי שהבקשה תהיה יותר פנימית, יותר עם רגש, בקשה מתוך זעקה פנימית ולא בקשה בפה בצרוף רגש קל. אנו מתפללים ג' תפילות ביום, אולם מטרת הצרה להעמיק את מהות התפילה עד שהיא תצא מהנקודה הפנימית של הלב, לא מרבדים חיצונים.

שמחה אמיתית רק כאשר מתמלא הרצון הפנימי ביותר בלב

עתה נשוב לראשית הדברים: כיצד אפשר לשמוח במצב של היום?! כתוב בתהלים (קד טו):"ויין ישמח לבב אנוש" ומצינו בחז"ל שאמרו: "נכנס יין יצא סוד" (יין גימ' סוד). נבאר להלן את עומק דברי חז"ל ומה השייכות בין שמחה לסוד. כפי שהתברר לעיל, אדם יש לו מערכת של רצונות זו לפנים מזו עד הרצונות הפנימיים ביותר ומשאלות מודחקות שבדר"כ אינו מודע להם. האדם השטחי חושב שהרצונות שמודעים לו הם הם רצונותיו וכשימלא את משאלותיו אלו יבא לשמחה המיוחלת (עתה נכתוב את עיקר תוכן מאמר זה נא תנו שימת לב מיוחדת למילים אלו). מתי יגיע אדם לשמחה? בשעה שנתמלא רצונו. אולם אם הרצון היה חיצוני אזי גם כאשר יתמלא הרצון השמחה תהיה חיצונית ועדיין ישאר עצב פנימי, חסר פנימי! משום כך, ככל שהרצון יהיה פנימי יותר השמחה תהיה פנימית יותר. אם זכה האדם לפתח מודעות לנקודה הפנימית ביותר של עצמו, כשיתמלא רצון זה יגיע האדם לשמחה הפנימית ביותר שיכול להגיע. לכן יין, תכונתו: "נכנס יין יצא סוד", כלומר היין מביא למודעות האדם את הרבדים הפנימיים שלו, או אז יוכל האדם למלאת ולהגיע לשמחה פנימית אמיתית.

מהי שמחה אמיתית

הסיבה שנראה לנו שהצרות והפיגועים מהוים עילה לאי שמחה, הנה מפני שאין אנו מודעים לרצון הפנימי של עצמנו. נדמה לנו שהרצון הפנימי שלנו הוא שלוה, מנוחה, לחיות חיי רוגע בלי מפריעים, ולעבוד את ה' במנוחה. אולם האמת שונה לחלוטין, הרצון הפנימי שלנו הוא להתקרב לקב"ה באמת, שנרגיש אותו בפנימיות לבנו, שנחוש אותו, שהוא יהיה חלק מן ההויה של חיינו. בשביל מטרה זו אין לך דבר יותר טוב מן הצרה שמעורר את האדם, אם אוזן קשבת לו לאדם הוא שומע מתוך הצרה מנגינה

עריבה, מנגינה מלאה כיסופין, מנגינה של אב רחום, אבינו שבשמים שקורא לנו מתוך אהבה אמיתית: שובו אלי!